

ປຶ້ມປູກສາຣ ຈຳນວນທີ ໑໔໑

ວິທະຍາບຸຣຸນມີບູຮາ

ປີທີ ໑໕ ດຳ ເດືອນ ໙ ບຸຣຸນຕິກຣາຮ ໒໕໑໑

ບຸຣຸນນິຣິແນບບຸຣຸນນິຣາຮນທຳ

វិស្សសាស្ត្រ ឆ្នាំទី ១៨១

វិស្សសាស្ត្រ វិស្សសាស្ត្រ

ឆ្នាំ ១៨ ទំព័រ ៧ បុគ្គលិក ២៥៦៦

បុគ្គលិក បុគ្គលិក បុគ្គលិក

สำนักงานมูลนิธิแนบมหานีรานนท์

๘๔/๑ หมู่ ๒ ถนนพุทธมณฑลสาย ๕ ตำบลบางกระพิก

อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ๗๓๒๑๐

โทร. ๐๒-๔๘๒-๑๐๔๔, ๐๒-๘๘๙-๔๔๑๗, ๐๘๙-๖๑๓-๙๓๓๓

และที่ตึกสุหรั่งสรรพคุณ วัดสามพระยา กทม. ๑๐๒๐๐

โทร. ๐๒-๖๒๘-๙๓๒๘

พิมพ์ที่ บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด

๙ ซอยลาดพร้าว ๖๔ แขวง ๑๔ แขวงวังทองหลาง

เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐

โทร. ๐๒-๕๓๐-๔๑๑๔ (อัตโนมัติ) โทรสาร ๐๒-๑๐๘-๘๙๕๐-๕๑

E-mail : tanapress@gmail.com

คำนำ

ปัญญาสาร ฉบับที่ ๑๔๑ นี้ จัดพิมพ์เนื่องในวันวิสาขบูชาขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนวิสาขะ สำหรับปีนี้ตรงกับเดือน ๗ ไทย และตรงกับวันอังคาร ที่ ๒๙ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

วันวิสาขบูชา หรือเรียกโดยย่อว่า “วิสาขบูชา” ได้รับการยกย่องจากพุทธศาสนิกชนทั่วโลกให้เป็นวันสำคัญสากลทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญ ๓ ประการ คือ เป็นวันคล้ายวันประสูติของเจ้าชายสัทธิตะโพธิสัตว์ เป็นวันคล้ายวันตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเจ้าชายสิทธัตถะโพธิสัตว์ และเป็นวันดับขันธปรินิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระองค์ทรงสร้างบารมี เพื่อจกตรัสรู้หรือริยสัจธรรม คือความจริงอันประเสริฐด้วยพระองค์เอง เพื่อจะช่วยผู้อื่นสัตว์ให้พ้นจากวัฏทุกข์ พระองค์เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ถึงพร้อมด้วยวิเศษและจรณะ เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้ฝึกบุรุษได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นครูของเหล่าเทวดาและมนุษย์ทรงจำแนกธรรมสั่งสอนชาวโลกให้ได้บรรลุตาม ทรงแสดงธรรมแล้วไพเราะใน

เบื้องต้น ไพเราะในท่ามกลาง ไพเราะในที่สุด บริสุทธิ์บริบูรณ์
สิ้นเชิง ถึงพร้อมด้วยอรรถและพยัญชนะ หาผู้เสมอเหมือนมิได้
ทรงเป็นเอกบุรุษของโลก ทรงมีพระนามว่า “**พระอรหันต-**
สัมมาสัมพุทธเจ้า” อันเกิดขึ้นด้วยพระคุณของพระองค์เอง

ด้วยพระมหากรุณาคุณ พระองค์ทรงสั่งสอนเวไนย-
สัตว์ทั้งหลาย ให้กระทำความดี ละเว้นความชั่วทั้งปวง ด้วย
ทาน ศีล ภาวนา มีปัญญารู้ธรรมที่เป็นเหตุและผลตาม
ความเป็นจริง ผู้ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์
ย่อมได้รับประโยชน์ทั้งโลกนี้ คือมีลาภ ยศ สรรเสริญ สุข
ตามสมควร ทั้งโลกหน้า คือย่อมเกิดในสุคติภพ เป็นมนุษย์
เทวดา พรหม เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมบัติ ตลอดจนประโยชน์
อย่างยิ่ง คือการบรรลุมรรคผลเป็นพระอริยบุคคลขั้นใด
ขั้นหนึ่ง มีพระโสดาบันเป็นต้น แม้ในวาระก่อนปรินิพพาน
พระองค์ทรงประทานปัจฉิมโอวาทไว้ว่า “**วธมมา สงฺขารา**
อปปมาเทน สมปาเทถ” แปลว่า “สังขารทั้งหลายมีความ
เสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึง
พร้อมเถิด”

มูลนิธิแนบมหานิราณนท ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อสืบทอด
และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวร โดยส่งเสริม
ธฺระ ๒ ประการ อันเป็นธฺระในพระศาสนาโดยตรง คือ

คันถธุระและวิปัสสนาธุระ ด้านคันถธุระได้จัดตั้งหลักสูตร
ศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกพระอภิธรรมเป็นหลัก และ
ในด้านวิปัสสนาธุระได้จัดให้มีการอบรมการปฏิบัติวิปัสสนา
ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรและอรรคถา ฐีกา เป็น
ประจำทุกๆ เดือน อีกทั้งยังเปิดเป็นสำนักวิปัสสนา โดยมี
เรือนกรรมฐานเอาไว้รับรองผู้ที่มีความรู้ทางด้าน
ปรมัตถธรรมเข้าฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอีกด้วย

ในวันวิสาขบูชา ปี ๒๕๖๑ นี้ ทางมูลนิธิฯ ได้จัด
งานบำเพ็ญกุศลทอดผ้าป่าสามัคคี โดยมี **คุณมานะ
โกวิทยา และคุณวันฉะ โกวิทยา** รับเป็นประธาน
เจ้าภาพผ้าป่าสามัคคี พร้อมด้วยบรรดาญาติมิตร ร่วมกับ
คณาจารย์และคณะนักศึกษาพระอภิธรรมวัดสามพระยา
วัดธาตุทอง มูลนิธิแนบมหานีรานนท์ คณะผู้ปฏิบัติธรรม
ตลอดจนสาธุชนทั้งหลาย เพื่อนำรายได้ที่เกิดจากงาน
การกุศลครั้งนี้ ไปใช้จ่ายในกิจการของมูลนิธิฯ ต่อไป

วารสารฉบับนี้ ได้นำบทความของภัททันตะวิลาส
มหาเถระ บุรพาจารย์ของสำนักวิปัสสนา มูลนิธิแนบ
มหานีรานนท์ เรื่อง “ข้อปฏิบัติแห่งโยคี” ในหัวข้อ “แสดง
รัตนัตถยโถมนาวันทนาปณามะ” “แสดงกิเลสนิรวณ-
ธรรม” “แสดงตณหา มานะ ทิฏฐิ” “แสดงสัkkายะ”

และ “แสดงสักกายทิฏฐิ” บทความของอาจารย์สาย
สายเกษม ซึ่งถือว่าท่านเป็นบูรพาจารย์อีกท่านหนึ่งของ
มูลนิธิแนบมหานีรานนท์เหมือนกัน เรื่อง “อภิธรรม-
นิทานกถา” และบทความของอาจารย์แนบ มหานีรานนท์
เรื่อง “สังฆะและสุทธิในพระพุทธศาสนา” ในมาลงไว้
และนอกจากนั้นยังได้นำบทความของอาจารย์ท่านอื่นๆ
ที่เป็นอารมณ์ของปัญญาตามสมควรมาลงไว้อีกด้วย

สุดท้ายนี้ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และ
กุศลเจตนาที่ท่านทั้งหลายได้ร่วมใจกันทำนุบำรุง
พระพุทธศาสนา จงเป็นพลวปัจจัยให้ทุกท่านและครอบครัว
ประสบแต่ความสุข ความเจริญ มีสติปัญญาองอกงาม
ไพบูลย์ในธรรม สามารถรู้ธรรม เห็นธรรม ตามคำสอนของ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดจนถึงความพ้นทุกข์โดยเร็ว
ด้วยกันทุกท่านเทอญ

นายเทพฤทธิ์ สาธิตการมณี

รองประธานกรรมการและกรรมการฝ่ายวิชาการ

๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

หน้า

- ❖ วิสาขบูชารำลึก.....๑๑
- ❖ ข้อปฏิบัติแห่งโยคี.....๒๘
 ภัททันตะวิลาสมหาเถระ
- ❖ อภิธรรมนิทานกถา.....๘๐
 อาจารย์สาย สายเกษม
- ❖ สัจจะและสุทธิในพระพุทธศาสนา๙๓
 อาจารย์แนบ มหานีรานนท์
- ❖ อธิปที๑๒๗
 อาจารย์สุคนธ์ สุนศิริ
- ❖ มหาสติปัฏฐานสูตร หมวดอิริยาบถ ๔ (ต่อ)๑๓๒
 อาจารย์บุญญธวัชศักดิ์ ทวีพัฒน์
- ❖ พระอภิธรรม พระสูตร ๑๔๕
 อาจารย์นิตยา ปรีชายุทธ
- ❖ แนะนำคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ.....๑๖๘
 อัญญตรอุปาสก

- ❁ ปัญหาสำหรับผู้เรียนอภิธรรม ๑๗๔
อาจารย์เทพฤทธิ์ สาธิตการมณี
- ❁ ข่าวนุโมทนา ๑๙๑
- ❁ ข่าวมูลนิธิฯ..... ๑๙๕
- ❁ ตารางบรรยายธรรม ๒๐๒

“...ขอให้เข้าใจโดยเหตุด้วยว่า พระธรรมคำสอนทั้งหมดจะ
สงเคราะห์อยู่ในฐานะทั้ง ๒ นี้ทั้งหมด ดังเช่นในหมวดธรรม
ต่างๆ ดังที่พวกเราได้อินมาแล้วโดยมาก เช่น สติปัฏฐาน
หรือ มรรคมงคล ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือ วิปัสสนา-
ญาณ หรือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ และวิสุทธิ ๗
ที่เรา กำลังพูดกันอยู่นี้ก็ดี ธรรมเหล่านี้ทั้งหมด ก็สงเคราะห์
อยู่ในวิปัสสนาฐานะนั่นเอง และก็ธรรมที่กล่าวมานี้นั่นเอง
จะเป็นศาสดาแทนพระพุทธองค์ และธรรมเหล่านี้ต้องเกิดจาก
‘วิปัสสนาฐานะ’ แต่วิปัสสนาฐานะจะเป็นไปได้ถูกต้องโดยสมบูรณ์
นั้น ก็ต้องอาศัย ‘คันถฐานะ’ คือหมายความว่า เราต้องศึกษา
เล่าเรียนให้เข้าใจดีเสียก่อน...”

อาจารย์แนบ มหานีรานนท์
หนังสือวิสุทธิ ๗, สำนักวิปัสสนาวัดสะแกแสง
พิมพ์ ๒๕๔๖, หน้า ๑๕๒

“...มูลนิธิแนบมหานีรานนท์ มีวัตถุประสงค์จะทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาไว้ด้วยคันถธุระและวิปัสสนาธุระควบคู่กันไป โดยมีเป้าหมายที่จะให้พุทธศาสนิกชนมีพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ในด้านปริยัติศาสนา ต้องเรียนรู้ปรมัตถธรรม ๔ ประการ คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน หรือต้องเข้าใจสภาวะธรรมของนามธรรมและรูปธรรม เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ในด้านการปฏิบัติธรรม ต้องเข้าใจการเจริญสติปัฏฐาน...”

อาจารย์วรรณสิทธิ์ ไวทยะเสรี

คำนำหนังสือพระพุทธศาสนาพื้นฐาน หน้า ๓

วิชาขุขารำลิก

อาสารปุณณโมกกนโต วิชาเข นิกขมิ ตทา

วิชาขปุณณมิสมพุโร วิชาเข ปรีนิพุโต.^๑

ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์ปฏิสนธิแล้วในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ (เดือน ๘ ไทย) ประสูติแล้วในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ (เดือน ๖ ไทย) ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองแล้วในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ (เดือน ๖ ไทย) เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ (เดือน ๖ ไทย).

^๑ ฉาโนทยปกรณ, ประณีต ก้องสมุทร จัดพิมพ์ พ.ศ.๒๕๖๑.

โย'ย สธิตุเสนสส
สมจุฉะเทน เกลสา จ
หตถมพุเชหิ เม นิจจ
มยหิ อจลนํ โหตุ
ชินสส สาสเนเยว
มมํ มรณกาลे'สส

मारस्ता'जलโก ओह
चिन्ना सज्जानि पृथुमिता.
चिन् नमामि तं सता
चमनं होतु मे रुवं.
विरुहो होमि सपुपता
ओरोपातेसु सेगुचि'हि.

โอน่าอัศจรรย์หนอ ! พระพุทธเจ้าผู้ทรงชำนาญมาร
พระองค์ใด ทรงเป็นผู้ไม่หวั่นไหวต่อพญามารผู้เป็นไปกับ
ด้วยธิดาและเสนามาร, ก็กิเลสทั้งหลาย พระพุทธเจ้าผู้ทรง
ชำนาญมารพระองค์นั้น ก็ทรงตัดขาดโดยสิ้นเชิงแล้ว, สัจจะ
ทั้งหลาย (อริยสัจ ๔) พระพุทธเจ้าผู้ทรงชำนาญมารพระองค์
นั้น ก็ทรงตรัสรู้แล้ว.

ข้าพระองค์ขอนอบน้อมพระพุทธเจ้าผู้ทรงชำนาญมาร
พระองค์นั้น ด้วยดอกบัวคือมือทั้งหลายของข้าพระองค์
ในกาลทุกเมื่อเนื่องนิത്യ, ขอความไม่หวั่นไหวจงมีแก่ข้า
พระองค์, ขอความอดกลั้นจงมีแก่ข้าพระองค์แน่แท้.

ขอข้าพระองค์ จงเป็นผู้เจริญในพระศาสนาของ
พระพุทธเจ้าผู้ทรงชำนาญมาร ในกาลทุกเมื่อนั้นแล, ก็ในกาล
แห่งการตายของข้าพระองค์ ขอข้าพระองค์จงเป็นเถาถ่าน

ภายใต้แห่งพระบาททั้งหลายของพระพุทธเจ้าผู้ทรงขำระ
มารพระองค์นั้นด้วยเทอญ.

ความเป็นมาของวิสาขบูชา

“วิสาขบูชา” เป็นวันสำคัญสากลทางพระพุทธศาสนาสำหรับพุทธศาสนิกชนทุกนิกายทั่วโลก ทั้งเป็นวันหยุดราชการในหลายประเทศ และวันสำคัญในระดับนานาชาติตามข้อมติของสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ คำว่า “วิสาขบูชา” ย่อมาจาก “วิสาขบูรณมีบูชา” แปลว่า “การบูชาในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ” อันเป็นเดือนที่สองตามปฏิทินของอินเดีย ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือน ๖ ตามปฏิทินจันทรคติของไทย เป็นวันคล้ายวันประสูติของพระโพธิสัตว์ เป็นวันคล้ายวันตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้าของพระโพธิสัตว์ และเป็นวันคล้ายวันปรินิพพานของสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งทั้ง ๓ เหตุการณ์สำคัญนี้ได้เกิดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ (วันเพ็ญเดือนวิสาขะ) ต่างปีกัน ดังนั้นพุทธศาสนิกชนจึงถือว่าวันนี้ เป็นวันที่รวมเกิดเหตุการณ์สำคัญอันเป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่ง

ถ้าปีใดมีอธิกมาส (เดือน ๘ สองหน) ก็เลื่อนไปทำในวันเพ็ญเดือน ๗ แต่ในประเทศอื่นที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ไม่ได้ถือคติตามปฏิทินจันทรคติไทย จะจัดพิธีวิสาขบูชาในวันเพ็ญเดือน ๖ แม้ในปีนั้นจะมีเดือน ๘ สองหนตามปฏิทินจันทรคติไทยก็ตาม ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ นี้สำหรับประเทศไทย เป็นปีอธิกมาส (เดือน ๘ สองหน) ดังนั้นวันวิสาขบูชาปีนี้ จึงเป็นขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๗ ซึ่งตรงกับวันอังคาร ที่ ๒๙ พฤษภาคม

การจัดพิธีวิสาขบูชาในประเทศไทย ได้รับอิทธิพลมาจากลังกา สันนิษฐานว่ามีมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัยเป็นราชธานี โดยปรากฏหลักฐานจากหนังสือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งกล่าวถึงการพิธีวิสาขบูชาไว้ว่ามีมาแต่สมัยสุโขทัยแล้ว โดยในหนังสือได้กล่าวไว้ว่างานวิสาขบูชาเป็นงานเฉลิมฉลองใหญ่สำหรับอาณาจักร ทั้งพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์และพสกนิกรทั้งปวงจะมาร่วมกันประกอบพิธีนี้ โดยมีการพร้อมใจกันทำความสะอาดและตกแต่งประดับประดาดอกไม้โคมไฟเพื่อเฉลิมฉลอง และพร้อมใจกันบำเพ็ญบุญกุศลและทานต่าง ๆ เช่น เข้าวัดทำบุญ รักษาศีล ๕ ฟังพระธรรมเทศนา และการสาธตธรรม

สงเคราะห์สาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เช่น ตั้งโรงพยาบาลเลี้ยงดู
คนยากจน เป็นต้น เป็นเวลาถึงสามวันสามคืน เพื่อถวายเป็น
พุทธบูชา เมื่อถึงวันวิสาขบูชา เวลาเย็นจะมีการเวียนเทียน
รอบสถูปเจดีย์ (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี)

เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในวันวิสาขบูชา ในพุทธประวัติ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระนามเดิมว่า “สิทธัตถะ”
ประสูติในพระราชวงศ์ศากย เป็นพระราชโอรสของพระเจ้า
สุทโธทนะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ และพระนางสิริมหามายา

เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ
ภายในพระราชอุทยานลุมพินีวัน

หลักฐานจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา กล่าวว่า
หลังจากพระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญพระบารมีครบถ้วนแล้ว
ทรงดำรงอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต และได้รับคำอาราธนาของ
เหล่าเทวดาเพื่อจุติลงมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระโพธิสัตว์จึงได้จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตลงมาสู่พระครรภ์
ของพระนางสิริมหามายา เมื่อเวลาใกล้รุ่ง วันพฤหัสบดี
ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีระกา ก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี
เมื่อพระนางสิริมหามายาทรงพระครรภ์ครบ ๑๐ เดือนแล้ว
ในวันเพ็ญ เดือนวิสาขะ ตรงกับวันศุกร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖
ก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี พระองค์มีพระประสงค์ที่จะเสด็จ
กลับไปประสูติพระโอรส ณ เมืองเทวทหะ อันเป็นเมือง
บ้านเกิดของพระองค์ ในขณะที่เสด็จพระราชดำเนินกลับ
ก็เกิดประจวบพระครรภ์ในระหว่างภายในสวนอุทยาน
ลุมพินีวัน ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างเมืองกบิลพัสดุ์และเมืองเทวทหะ
อำมาตย์ผู้ตามเสด็จจึงจัดร่มไม้สาละถวาย พระนางจึง
ประสูติพระโอรส ณ ใต้ร่มไม้สาละนั้น โดยขณะประสูติ
พระนางประทับยืน พระหัตถ์ทรงจับกิ่งสาละไว้ เมื่อ
พระโพธิสัตว์ประสูติแล้ว (โดยอาการที่พระบาทออกจาก
พระครรภ์ก่อน) พระโพธิสัตว์ได้ทรงพระดำเนินไปได้ ๗ ก้าว

และได้ทรงเปล่งอาสภิวาจา (วาจาประกาศความเป็นผู้สูงสุด)
ขึ้นว่า^๑

อโคหมสมิ โลกสส เชฏโฆหมสมิ โลกสส
เสฏโฆหมสมิ โลกสส. อยมนติมา ขาติ. นตฺถิทานิ
ปนพฺภโว.^๒

แปลความว่า : เราเป็นผู้เลิศแห่งโลก, เราเป็นผู้เจริญ
ที่สุดแห่งโลก, เราเป็นผู้ประเสริฐที่สุดแห่งโลก, ขาติ
เป็นชาติสุดท้าย, บัดนี้ภพใหม่ย่อมไม่มี ดังนี้.

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะ มีพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา^๓
ทรงมีพระดำริอย่างนี้ว่า ‘เรามีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ
ความตาย ความโศกเศร้า และความเศร้าหมองเป็นธรรมดา
ไฉนยังแสวงหาสิ่งที่มีเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความ
ตาย ความโศกเศร้า และความเศร้าหมองเป็นธรรมดาอยู่อีก’

^๑ พึงทราบความพิสดารในอรรถวิชัยพุทธคัมมัฏสูตรและอรรถกถา ในพระไตรปิฎกและ
อรรถกถาแปล ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย (เล่มสี่แดง) หน้า ๓๗-๖๙

^๒ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๖/๑๗ (สยา.)

^๓ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๓๙/๑๗๖ (สยา.)

ทางที่ดี เราเองมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความโศกเศร้า และความเศร้าหมองเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีเกิดเป็นธรรมดาแล้ว ควรแสวงหา นิพพานที่ไม่มีความเกิด ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าและเกษมจาก โยคะ^๑

เมื่อทรงมีพระดำริเช่นนี้แล้ว ในกาลต่อมาได้ทรงออกจากพระราชนิเวศน์ผนวชเป็นบรรพชิต ในขณะที่พระราชมารดาและพระราชบิดาไม่ทรงปรารภจะให้นวชนิพพานมีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตรทรงกันแสงอยู่ และได้เดินทางไปศึกษาในสำนักของอาฬารดาบส และสำนักของอุทกดาบส ในเวลาต่อมา ศึกษาจนบรรลุสมมติทั้ง ๘ แล้ว ก็ทรงไม่พอพระทัย ในครั้งสุดท้ายที่สำนักของอุทกดาบส ทรงมีพระดำริว่า “ธรรมนี้ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เป็นไปเพียงเพื่อเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนสมมติเท่านั้น”^๒

^๑ ม.ม. (บาลี) ๑๒/๓๑๖/๓๑๔-๓๑๕ (สยยา.)

^๒ ม.ม. (บาลี) ๑๒/๓๑๗/๓๑๕-๓๑๘ (สยยา.)

เจ้าชายสิทธัตถะทรงตัดพระเมาฬีที่ริมฝั่งแม่น้ำอโนมา

ในช่วงแรกนั้น พระองค์ทรงบำเพ็ญตบะทางกาย คือ “ทุกกรกิริยา” ตั้งแต่ทรงเป็นอเจลก (เปลือยกาย) จนกระทั่งอดพระกระยาหารเป็นที่สุด^๑

^๑ ม.มู (บาลี) ๑๒/๑๗๘-๑๘๖/๑๕๕-๑๖๑ (สยยา.)

ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาไม่เสวยพระกระยาหาร

จนพระวรกายผอมเหลือถึงกระดูก

โดยในระหว่างบำเพ็ญตบะทางกายนั้น ปัญจวัคคีย์ ทั้ง ๕ คือ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ผู้เป็นพราหมณ์และบุตรแห่งพราหมณ์ ที่ได้ร่วมงานทำนaylor ลักษณะมหาบุรุษแห่งเจ้าชายสิทธัตถะ (ในคราว ๕ วัน หลังจากประสูติ) ว่า “ถ้าเจ้าชายสิทธัตถะออกผนวช จักได้ เป็นศาสดาเอกของโลก” เมื่อท่านเหล่านั้นได้ทราบข่าวการ ออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะ จึงชักชวนกันออกบวชเพื่อ ตามหาเจ้าชาย และได้พบเจ้าชายสิทธัตถะในขณะที่กำลัง บำเพ็ญทุกกรกิริยาจึงคอยเฝ้าอยู่ปฏิบัติ ต่อมาเมื่อพระองค์

ได้ทรงบำเพ็ญตบะทางกายถึงขั้นยิ่งยวดแล้ว แต่ก็ยังทรงไม่ตรัสรู้ พระองค์ได้ทราบอุปมาแห่งพิน ๓ สาย ว่าการปฏิบัติเช่นนี้เป็นหนทางอันสุดโต่ง จึงได้ทรงละทุกกรกิริยาเสีย หันกลับมาเสวยอาหาร เหล่าปัจจัยวัคคีย์ทั้ง ๕ จึงพาคิดว่าพระองค์ทรงละตบะทางกายด้วยทุกกรกิริยาแล้ว ไม่มีโอกาสที่จะทรงตรัสรู้ได้ จึงพากันละทิ้งพระองค์ไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะกลับมาเสวยพระกระยาหารจนพระวรกายกลับมามีพระกำลังขึ้นเหมือนเดิมแล้ว จึงทรงเปลี่ยนมาเริ่มบำเพ็ญตบะทางใจต่อไป จนล่วงเข้าเช้าวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนวิสาขะ (เดือน ๖) หลังทรงผนวชได้ ๖ ปี นางสุชาดา ธิดากุฎุมพีเสนานิคม ได้นำข้าวมธุปายาสไปถวายพระองค์ ขณะประทับอยู่ ณ ต้นไทรต้นหนึ่งใกล้กับบ้านของนาง ด้วยคิดว่าพระองค์เป็นเทวดา ตามที่นางได้เคยทำความปรารถนาเอาไว้ ณ ต้นไทรต้นนั้น เพราะวันนั้นพระองค์มีรัศมีผ่องใส เมื่อทรงรับเสวยข้าวมธุปายาสแล้ว ได้ทรงนำเอาถาดทองคำไปอธิษฐานลอยในแม่น้ำเนรัญชรา จบจนเวลาเย็นทรงรับหญ้าคา (หญ้ากุสะ) ๘ กำมือจากโสถถียพราหมณ์ แล้วทรงนำไปปูลาดเป็นโพธิบัลลังก์ ณ ใต้ต้นอัสสัถะ (หลังจากการตรัสรู้จึงได้ชื่อใหม่ว่า

“ต้นมหาโพธิ์” หรือ “ต้นโพธิ์”) ต้นหนึ่ง ริมฝั่งน้ำเนรัญชรา แล้วทรงอธิษฐานความเพียรว่า “เราไม่บรรลุโพธิญาณแล้ว จักไม่ทำลายบัลลังก์” ทรงประทับนั่งโดยผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก หันพระปฤษฎางค์ (หลัง) ไปทางลำต้น อัสสัถะ และทรงตรัสรู้พระโพธิญาณภายในปัจฉิมยามวันนั้นเอง^๑

เจ้าชายสัทธัตถะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

^๑ พึ่งทราบความพิสดารในอรรถกถารัตนังคมกัณท์ ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาวิทยาลัย (เล่มสี่แดง) หน้า ๒๑-๑๒๙

นับจากพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทรงประกาศพระศาสนาเป็นเวลาถึง ๔๕ ปี^๑ จวบจนทรงมี พระชนมายุ ๘๐ พรรษา ทรงมีพระวรกายชราภาพเหมือน คนทั่วไป พระองค์ทรงประดิษฐานพระศาสนาไว้อย่างมั่นคง แล้ว ดังที่ตรัสกับนายจุนทะว่า “ดูกรจุนทะ กัปปันนี้ เราแล เป็นศาสดาผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธะ เกิดขึ้นแล้วในโลก ธรรมเล่าก็เป็นธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ประกาศดีแล้ว เป็น ธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความ สงบระงับ เป็นธรรมอันเราผู้เป็นสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ แล้วสาวกทั้งหลายของเราเล่า ก็เป็นผู้รู้แจ้งอรรถในสัทธรรม และพรหมจรรย์อันบริบูรณ์สิ้นเชิงเล่า ก็เป็นพรหมจรรย์อัน เราทำให้แจ้งแล้ว ทำให้ตื่นแล้ว ทำให้มีบทรวบรวมไว้พร้อม แล้ว ทำให้มีปาฏิหาริย์พอที่เทพตามนุษย์ทั้งหลายประกาศ ได้ด้วยดีแก่เหล่าสาวกแล้ว”^๒

^๑ ส.ม. (บาลี) ๑๑/๙๖๓/๒๘๗ (สุยา.)

^๒ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๐๕/๑๓๗ (สุยา.)

ในเวลาสามเดือนก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ขณะ
พระองค์ประทับอยู่ ณ ปาวาลเจดีย์ ภูฏาคารศาลา ปามหาวัน
เมืองเวสาลี ก็ทรงปลงอายุสังขาร ณ ที่นั้น ว่าอีกสามเดือน
จักเสด็จปรินิพพาน จากนั้นก็เสด็จไปบ้านภัณฑคาม
บ้านหัตถิกคาม จนเสด็จถึงเมืองปาวา โดยลำดับ ที่นี้
พระองค์ได้ประทับที่สวนมะม่วงของนายจุนทะ กัมมารบุตร
ทรงแสดงธรรมแก่นายจุนทะ และเสด็จไปรับบิณฑบาตใน
วันรุ่งขึ้น พระองค์ทรงอนุญาตรับบิณฑบาตเสวยสุกรมัททวะ
ที่นายจุนทะจัดไว้ ลำดับนั้นพระองค์ประจวบด้วยพระโรค
ปักขันธิกาพาธอย่างกล้า และได้เสด็จไปสู่เมืองกุสินารา
ในระหว่างทางทรงพักที่ร่มไม้แห่งหนึ่ง รับสั่งให้พระอานนท์
ปูลาดสังขาริเพื่อประทับนั่งและเสวยน้ำดื่ม จากนั้นทรง
สนทนากับปุกกุสสะ มัลละบุตร จนเขาเกิดศรัทธาถวายผ้า
เนื้อดีสองผืน ทรงรับสั่งให้นำมาห่มคลุมพระองค์ผืนหนึ่ง
อีกผืนหนึ่งรับสั่งให้ถวายแก่พระอานนท์ เมื่อปุกกุสสะถวาย
ผ้านั้นแล้วหลีกไป พระอานนท์ได้น้อมถวายผ้าของตนแก่
พระพุทธเจ้า

เมื่อเสด็จถึงพระราชอุทยานของมัลลกษัตริย์ พระองค์
ทรงให้พระอานนท์จัดที่บรรทมระหว่างต้นสาละคู่ แล้วทรง

ประทับนอนในท่าสี่หุไสยาสน์หันพระเศียรไปทางทิศเหนือ
จากนั้น พระองค์ทรงได้ทรงอนุญาตให้พวกมัลลกะภษัตริย์
เข้าเฝ้าและได้ตรัสตอบปัญหาของสุภัททปริพาชก จนเขาเกิด
ศรัทธาและได้ทูลขอบรรพชาอุปสมบท และทรงอุปสมบท
ให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา พระสุภัททะนี้เป็นพระสาวก
องค์สุดท้ายในบรรดาพระสาวกที่ได้เห็นพระพุทธรองค์
จากนั้นก็เสด็จดับขันธปรินิพพานในปัจฉิมยามวันนั้นเอง
ก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้น มีพระดำรัสที่สำคัญ
สำหรับพุทธบริษัทข้อหนึ่ง คือ พระดำรัสในเรื่องผู้ที่จะเป็น
พระศาสดาสืบทอดต่อจากพระองค์ไว้ว่า^๑

^๑ พึงทราบความพิสดารในมหาปรินิพพานสูตรและอรรถกถา ในพระไตรปิฎกและ
อรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (เล่มสี่แดง) หน้า ๒๒๖-๔๕๙

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน

“สียา โข ปนนานนุท, ตุมหากัม เอวมสฺส ‘อดีตตตถุกัม
ปาวจนัม, นตถิ โน สตถา’ติ. น โข ปเนตัม อานนท เอว
ทญฺฐพพัม. โย โว อานนท มया ธมโม จ วินโย จ เทสิโต
ปญฺญตโต, โส โว มมจฺจเยน สตถา.”^๑

แปลความว่า ดูก่อนอานนท บางทีพวกเธอจะพึงมี
ความคิดอย่างนี้ว่า ปาพจรรย์มีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดา
ของพวกเราไม่มี, ดูก่อนอานนท ก็ข้อนี้ พวกเธอไม่พึงเห็น
อย่างนั้น, ธรรมและวินัยอันใด ที่เราได้แสดงไว้แล้ว ได้บัญญัติ

^๑ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๔๑/๑๗๘ (สฺย.).

แล้วแก่พวกเธอ, ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็น ศาสดาของ
พวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา.

พระพุทธรูปหินขัด วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่

อภฺขรํ เอกเมกณฺจ	พุทฺธรूपํ สมํ ลียา
ตสฺมา หิ ปณฺทิตो โปโส	ลิขเยยฺย ปิฎกตฺตยํ.
จตุราสีตีสทสฺसानิ	สมพุทฺธา ปริมาณกา
จิตฺตา นาม ภวิสฺสนฺติ	ติฎฺฐนฺเต ปิฎกตฺตये.
	(สทฺธมฺมสงคฺห)

อักษรตัวหนึ่งหนึ่ง เสมอด้วยพระพุทธรูป ๑ องค์
เพราะฉะนั้นบุรุษผู้เป็นบัณฑิต ควรจดจารึกพระไตรปิฎกไว้,
เมื่อพระไตรปิฎกยังคงดำรงอยู่ พระสัมพุทธเจ้า มีประมาณ
๘๔,๐๐๐ พระองค์ ก็ชื่อว่าจักทรงดำรงอยู่.

ข้อปฏิบัติแห่งโยคี

ภักทันทะวิลามหาเถระ

๑. แสดงรัตนัตถโยมนาวันทนาปณามะ
(การนอบน้อมกราบไหว้และสรรเสริญพระรัตนตรัย)

อโห พุทฺโธ อโห ธมฺโม อโห สงฺฆो’ติ ทูลลภํ
ตํ วณฺเท ญาณทิฏฺฐคํ สณฺหํ ลกฺขณปาทกํ.

พุทฺโธ พระองค์ทรงรู้บรรดาที่จะต้องรู้โดยไม่มี
เศษเหลือ พระพุทธเจ้าซึ่งทรงรู้ตามมีจริงทุกประการ อโห
เป็นความอัศจรรย์อันไม่มีที่สุดในโลกทั้งมวล นี่พระองค์
ยิ่งที่สุด เลิศที่สุด เป็นบุคคลพิเศษเทียว.

ธมโม เพราะเหตุกิเลสไฟอันไหม้เผาแก่สัตว์ทั้งหลาย ให้ร้อนรนและให้ร้อนอยู่นั้น สามารถมีฤทธิ์อำนาจที่จะ กระทำให้เย็นจนเสร็จกิจและให้เย็นตลอด ก็คืออำนาจแห่ง นวโลกุตตรธรรมอันเลิศ **อโห** เป็นความอัศจรรย์ไม่มีที่ สุดในโลกทั้งมวล นี่เป็นธรรมอันยิ่งที่สุด เลิศที่สุดเทียว.

สงฺโฆ ประพฤติปฏิบัติตามแบบแผนของพระพุทธองค์ คือ นวโลกุตตรธรรม ๙ เพราะรู้เห็นโดยวิถีจิตเย็นจนเสร็จ กิจแห่งความเย็นของพระอริยสงฆ์ทั้งปวงนั้น **อโห** มีความ อัศจรรย์ไม่สิ้นสุดในโลกทั้งมวล นี่เป็นบุคคลอันเลิศเทียว.

อิติ อัม อันว่าความเลิศแห่งพระรัตนตรัย ๓ นั้น โลกในพื้นแผ่นดินแห่งปิงสุปถวี ซึ่งมีความหนาแสนสองหมื่น (โยชน์) ยิ่งกว่าผงดินอันมากมาย ซึ่งยืดยาวมาเป็นสงสาร คือ ในโลกนี้ **อโห ทูลลภ** เป็นพระรัตนตรัย ซึ่งพบยากได้ยาก ประจวบยากยิ่งเทียว

ภาณทิภูจ เห็นไม่ได้ด้วยปกติตา ย่อมเห็นได้ด้วย ญาณจักขุ **อคค** เป็นการยอดเลิศ ไม่มีเหนือ ไม่มีเกิน ไม่มียิ่ง **สณ्ह** สุขุมละเอียด **ลกขปาทก** มีลักษณะยาน ๓ ประการ เป็นบาทเป็นมูล (อนิจจลักษณะ ทุกขลักษณะ อนัตตลักษณะ) **ต** กุศลกรรมอดหนุนในภพนี้ได้ประจวบพบซึ่งพระรัตนตรัย

ทั้งปวงนี้ **อหิ** อันว่าข้า **วณฺเฑ** เพื่อจะให้หมดเสร็จกิจ โดย
ต้องการแห่งความเย็น ขอเคารพกราบไหว้.

เมื่อได้เห็นชัดซึ่งลักขณยาน ๓ ประการ จนสิ้นฤทธิ์
แล้ว จึงจะบังเกิดมัคคญาณ ผลญาณ เมื่อบังเกิดมัคคญาณ
ผลญาณ แล้ว จึงจะสามารถเห็นซึ่งพระนิพพาน เมื่อเห็นซึ่ง
พระนิพพานแล้ว จึงจะสงบระงับความร้อนแห่งกิเลสแล้ว จึง
จะเย็นใหญ่ เป็นความเย็นที่จะให้ถึงความเป็นพระพุทฺธเจ้า
และพระอริยสงฆ์ดังนี้

เพราะเหตุนั้น ให้ตั้งหลักด้วยลักขยาน คือพระ
ไตรลักษณ์ ๓ ประการ เพื่อจะให้ป็นพระรัตนตรัยทั้ง ๓ ดังนี้

พุทฺโธ ธมฺโม จ สงฺโฆ จ อนิจฺจํ ทุกฺขลภฺขณํ

อนตฺตา'เม ฉ วาจา'ว สารา หิ ปิฏกตฺตเย.

พุทฺโธ จ พระพุทฺธรัตนกิตติ **ธมฺโม จ** พระธรรมรัตนกิตติ
สงฺโฆ จ พระสังฆรัตนกิตติ **อนิจฺจํ (จ)** อนิจจลักษณะกิตติ
ทุกฺขลภฺขณํ (จ) ทุกขลักษณะกิตติ **อนตฺตา (จ)** อัตตลักษณะกิตติ
อิเม ฉ วาจา'ว อันว่าถ้อยวาจา ๖ คำนี้เท่านั้น **หิ** โดยแท้จริง
ปิฏกตฺตเย ในพระไตรปิฎก ๓ **สารา** เป็นความต้องการ
อันแท้จริง คือเป็นแก่นสารเทียว (**โหนติ ย่อมเป็น**).

[วาจาทั้งหลาย ๖ คำ คือ พระพุทเจ้า พระธรรม
พระสงฆ์ อนิจจลักษณะ ทุกขลักษณะ และอนัตตลักษณะ
เป็นสาระแก่นสารในพระไตรปิฎก]

ตามที่พระพุทธองค์ทรงเทศนาไว้ในสูตรต้นตะ วินัย
อภิธรรม คือพระไตรปิฎก ๓ รวมเป็นพระธรรมชั้นธ
(๘๔,๐๐๐) นั้น เมื่อจะถอดเอาใจความสำคัญของ
พระไตรปิฎกแล้ว ได้แต่ถ้อยคำ ๖ คำ พระพุท พระธรรม
พระสงฆ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นใจความเท่านั้น ใน
ถ้อยคำ ๖ คำนี้ เนื่องด้วยโลกีย์และโลกุตตระ เป็นถ้อยคำ
วาจาใจความรวมอยู่แล้ว ขอให้ท่านผู้มีปัญญาจงดำริตรอง
ดูเทอญ

ลกขณกมฺหิ วิญญาเต สพฺเพ ชานาติ ภาณิมา
อถสฺส นิฏฺฐิตํ กิจจํ สตีฏฺโตะว โส นโร.

ภาณิมา บุคคลผู้มีวิปัสสนาญาณ เอกมฺหิ อันหนึ่ง
ลกขณ ซึ่งลักษณะ วิญญาเต เมื่อได้รู้โดยภาวนามยญาณ
อันแท้จริง สพฺเพ ซึ่งพระรัตนตรัย ๓ ลักษณะยาน ๓ ทั้งหมด
นั้น ชานาติ สามารถให้รู้ได้เทียว อถ ในกาลเมื่อรู้นั้น อสฺส
แก่บุคคลนั้น กิจจํ ซึ่งเพียรมาในสงสารด้วยกิจธุระ เพื่อให้

ได้ความสุขแห่งกิจทั้งหลายเหล่านั้น นิภูจิต์ เป็นการเสร็จ
สุดแล้ว โส นโร อันว่าบุคคลซึ่งเสร็จกิจแล้วนั้น สติภูโต'ว
จะได้รับความเย็นใหญ่และเป็นความเย็นเทียว.

[เมื่อลักษณะ (ไตรลักษณ์) อย่างหนึ่ง ที่นรชนผู้มี
ปัญญาไตรหราบชัดแล้ว, นรชนผู้มีปัญญานั้น ย่อมทราบ
ลักษณะ (ไตรลักษณ์) ทั้งปวง, ครั้นเมื่อเป็นอย่างนั้น กิจของ
บุคคลนั้นได้ทำสำเร็จแล้ว, นรชนนั้นนั่นแหละเป็นผู้เย็น]

ในลักษณยาน คือ ไตรลักษณ์ ๓ ประการนี้ เมื่อได้รู้
โดยภาวนามยญาณ มัคคญาณองค์ใดองค์หนึ่ง เป็นชนิด
อย่างรู้จริงแท้ถึงที่สุดแล้ว จึงจะเป็นการรู้อันแท้จริง ซึ่ง
ลักษณยาน ๓ กับพระรัตนตรัย ๓ เมื่อได้รู้เห็นลักษณยาน ๓
กับพระรัตนตรัย ๓ หกองค์นี้โดยภาวนามยมัคคญาณจน
เสร็จกิจแล้ว ก็จักได้ความเย็นใหญ่และเย็นตลอด ที่กล่าวว่า
ความเย็นใหญ่ ได้เย็นตลอดนั้น คือการสงบระงับเสียแล้ว
ซึ่งกิเลสความเร่าร้อนนั้น เป็นการกล่าวว่าได้รับสเวทยพบเห็น
ซึ่งสันติสุข พระนิพพานคือความสุขดังนี้ อันว่าพระนิพพาน
ความเย็นใหญ่ เย็นตลอด ที่เรียกว่าสันติสุขคือพระนิพพาน
นั้น มีอยู่แล้วในที่แห่งตน แต่เพราะเหตุกิเลสคือเมฆปกปิด
กำบังไว้ซึ่งปัญญาจักๆ ไม่ได้ความสว่างจึงไม่สามารถเห็น
มาในสุดตนิบาต สหายตนสังยุต คือ

“สนธิเก น วิชานนติ มคฺคา ธมฺมสฺส อโโกวิทา”^๑

ธมฺมสฺส ในปรมัตถธรรมมีสภาพอันปรากฏแท้จริง
นั้น วา ในอริยสัจธรรม อโโกวิทา ไม่มีความฉลาดรู้
มคฺคา ปุณฺชนอันมีกิเลสทั้งหลาย นิพพานัน อั้นระงับความร้อน
แห่งกิเลสแล้ว นิพพานธรรมอันเย็นใหญ่เย็นตลอดแล้วนั้น
สนธิเก ไกล้อยู่แล้วในที่ไกลแห่งตน น วิชานนติ เหตุด้วย
ปัญญาจักขุไม่เปิดสว่าง จึงไม่เห็นแจ้งแทงตลอด.

[ชนทั้งหลายผู้แสวงหาทาง ผู้ไม่ฉลาดในธรรมย่อมไม่รู้
แจ้ง (นิพพาน) ที่อยู่ใกล้]

แปลว่า นิพพานธรรมนั้น ไม่ได้มีอยู่ในที่ไกล ว่ามีอยู่
ใกล้ริมกายของตณนี้เองดังนี้

กามจณฺณา น ปสฺสนติ นิพพานํ กามมนฺตเร

ปสฺสนตฺตฺวํ คโต อนตํ ตสฺมา จณฺณํ วิโกปเย.

กามจณฺณา วัตถุกามคุณกิเลสกามคุณทั้งหลายเหล่า
นั้นปกปิดกำบังไว้ วา เพราะเหตุปกปิดกำบังไว้ กามมนฺตเร
ในระหว่างกามคุณ วา ในท่ามกลางแห่งกามคุณ นิพพานํ

^๑ ส.สพ. (บาลี) ๑๘/๒๑๗/๑๖๐ (สย.๕)

ความเย็นแห่งพระนิพพาน น **ปสฺสนฺติ** ย่อมไม่ให้เห็น **หิ**
แท้จริง **ตํ** อันว่าพระนิพพาน ซึ่งมีอยู่ในระหว่างกามคุณ
ที่ใกล้ชิตริมตนนั้น **ปสฺสํ = ปสฺสนฺโต** บุคคลซึ่งดูด้วย
ปัญญาจักชู้ ย่อมพบเห็นซึ่งพระนิพพานนั้น **อนตํ** ซึ่งได้
กระทำความเพียรที่สุดแห่งกิจ เพื่อจะให้พ้นทุกข์ จะได้พบสุข
นั้น **คโต** ถึงแล้ว **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น **ฉนฺนํ** ซึ่งกิเลสกามคุณ
ทั้งหลาย ที่อันปกปิดกำบังอยู่นั้น **วิโกปเย** จงทำลายเสีย.

[บุคคลผู้ที่กามคุณปิดบังแล้ว ย่อมไม่เห็นซึ่ง
พระนิพพานในระหว่างแห่งกามคุณ, บุคคลผู้เห็นอยู่ซึ่ง
พระนิพพานนั้น เป็นผู้บรรลุแล้วซึ่งที่สุด(แห่งทุกข์),
เพราะเหตุนั้น บุคคลพึงยังเครื่องปิดบัง (คือกามคุณ)
ให้กำเริบ]

ความเย็นแห่งพระนิพพานนั้น ไม่ใช่มีที่อื่น มีอยู่ใน
ระหว่างท่ามกลางแห่งกามคุณ โดยใกล้ชิตริมกายแห่งตน
นิพพานนี้แม้ว่ามีอยู่ใกล้ชิตริมกายแห่งตนก็ดี กิเลสกามคุณ
เข้าปกปิดกำบังไว้ จึงไม่ได้พบไม่ได้เห็น นิพพานธรรมนั้น
เป็นธัมมนิยามะ เป็นธรรมที่มีอยู่เสมอไม่ขาดเทียว ไม่มี
เวลาเสื่อมหาย เมื่อได้ละห่างจากกิเลส พังพิจารณาด้วย
ปัญญาจักชู้แล้ว จะได้พบเห็นโดยปรากฏเด่นชัดได้ดังนี้

๒. แสดงกิเลสนิวรณ์ธรรม

จิตต์ กิลิสยเต พาริยเต เอเตหิติ กิเลสา.^๑

เอเตหิ กิเลส ๑๐ ประการนี้ จิตต์ ยังจิตแห่งสัตว์ทั้งหลาย กิลิสยเต พาริยเต ย่อมให้เศร้าหมองและข่มขี่อิติ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น เต ธมฺมา แห่งธรรมทั้งหลายเหล่านั้น กิเลสา ชื่อว่า กิเลส.

[จิตย่อมถูกเบียดเบียนด้วยธรรมชาติเหล่านี้ เพราะเหตุนี้ ธรรมชาติเหล่านี้ ชื่อว่า กิเลส]

อิกนฺยหนึ่ง จิตต์ กิเลเสติ พาเรติ อุปตาเปตฺติ กิเลโส.

โย สภาโว สภาวธรรมใด สุตตํ แห่งสัตว์ทั้งหลาย จิตต์ ยังจิต กิเลเสติ ย่อมให้เศร้าหมอง พาเรติ ย่อมให้ห้ามปราม อุปตาเปติ ย่อมกระทำให้หม่นไหม้ลำบากอิติ ตสฺมา เพราะเหตุนี้ โส สภาโว สภาพแห่งธรรมนั้น กิเลโส ชื่อว่า กิเลส.

กิเลสนั้นกระทำให้จิตของสัตว์ทั้งหลายเศร้าหมองหม่นไหม้ลำบาก และมีสภาพปกปิดกำบังไม่ให้รู้ซึ่งธรรมอันมีจริงเป็นจริงเทียว อันว่ากิเลสเหล่านี้ มีรูปสังขยา ๑๐ ประการ

^๑ จิตต์ กิลิสฺสติ อุปตฺตฺติ, พาริยติ วา เอเตหิติ กิเลสา.

จิตย่อมเศร้าหมอง หรือ ย่อมเร้าร้อน หรือว่า ย่อมถูกเบียดเบียน ด้วยธรรมชาติทั้งหลายเหล่านี้ เพราะเหตุนี้ ธรรมชาติเหล่านี้ ชื่อว่า กิเลส.

คือ (๑) โลกะ (๒) โทสะ (๓) โมหะ (๔) มานะ (๕) ทิฏฐิ
(๖) วิจิกิจฉา (๗) ถีนะ (๘) อุทธัจจะ (๙) อหิริกะ
(๑๐) อโนตตปปะ

(๑) **โลกะ** ที่ว่าโลกะนั้น มีสภาพอยากใคร่ได้ให้
หลงใหล ให้ข้องเหนียวติดตังและให้ยึดถือ

(๒) **โทสะ** ที่ว่าโทสะนั้น มีสภาพให้จิตกับหัวใจ
ให้ส่วนทั้งสองร้อนไหม้ และย่อมทำลายซึ่งตนและผู้อื่น

(๓) **โมหะ** ที่ว่าโมหะนั้น มีสภาพปกปิดกำบังซึ่ง
สภาวะธรรม เพื่อไม่ให้รู้ความจริง และเป็นฐานะแห่งความ
โง่เขลา ซึ่งปกป้องกำบังไม่ให้รู้ความจริงเป็นจริง

(๔) **มานะ** ที่ว่ามานะนั้น มีสภาพเชื่ออยู่ว่าตน
ของตนเป็นผู้หนึ่ง เป็นความเย่อหยิ่ง

(๕) **ทิฏฐิ** ที่ว่าทิฏฐินั้น เห็นผิด เชื่อถือผิด

(๖) **วิจิกิจฉา** ที่ว่าวิจิกิจฉานั้น มีสภาพอย่างนี้หรือ
อย่างนั้น หรือเข้าใจผิดให้สงสัยเป็นสองจิตสองใจ ไม่สามารถ
จะชี้ขาดลงไปได้

(๘) **อุทธัจจะ** ที่ว่าอุทธัจจะนั้น มีสภาพเป็นจิต
ไม่สงบนิ่ง ให้ฟุ้งซ่าน

(๙) **อหิริกะ** ที่ว่าอหิริกะนั้น มีสภาพไม่ละอายในการ
อกุศล

(๑๐) **อโนตตปปะ** ที่ว่าอโนตตปะนั้น มีสภาพ
ไม่สะดุ้งหวาด ไม่กลัวเกรงซึ่งอกุศล
เป็นกิเลส ๑๐ ประการดังนี้

นิวรรณ ๕ (นิวรรณ ๖)

- (๑) **กามฉันทนิวรรณ** (๒) **พยาปาทนิวรรณ**
(๓) **ถีนมิทธนิวรรณ** (๔) **อุทธัจจกุกกุกจนิวรรณ**
(๕) **วิจิกิจฉานิวรรณ**

(๑) **กามฉันทนิวรรณ** นั้น กล่าวคือ ตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ แห่งเวทนาความสวையของทวารทั้ง ๖ ซึ่งรับสวையอยู่
ไม่รู้ลืม ต้องการรับรสสวையอยู่ไม่รู้แล้ว และให้ใครต้องการ
เพื่อจะได้อยู่เสมอไม่รู้แล้วไม่รู้ลืม ดังนี้เป็นอำนาจแห่งโลภะ
ตัณหาอันมากมาย กล่าวคือ ความเร่าร้อน ซึ่งปรารถนา
ร่ำร้องอยู่ด้วยความหิวความอยากที่ใครอยู่ทั้งหลายเป็นต้น

(๒) **พยาปาทนิวรรณ** นั้น แม้จะใคร่ได้อย่างได้ก็ดี
แต่ไม่ได้ ที่ได้แล้วต้องเป็นห่วงอาลัย เมื่อได้แล้วก็เสื่อมเสียไป
ไม่สมหวังตามปรารถนา ในประการทุกสิ่งทุกอย่างไม่เป็น
ไปตามใจต้องการดังนี้เป็นต้น ก็บังเกิดเสียใจ คับใจ ร้อนใจ
กลุ้มใจ กล่าวซึ่งความไม่สบายใจ ตัวการก็คือเป็นสภาพเพียว

(๓) ถีนมิตถนีวรณํ นั้น กล่าวว่า กายใจเหี่ยว
เกียจคร้าน หนักหน่วง มึนซึมทึม และให้หดทดยใน
กิจการงานดังนี้

(๔) อุตฺถจฺจกุกฺกจฺจนีวรณํ นั้น กล่าวว่า การไม่สงบ
นิ่งแห่งใจ การฟุ้งซ่าน และการที่ได้กระทำมาแล้วและที่มีได้
กระทำเหล่านี้ ก็เป็นที่เสียใจ

(๕) วิจิกิจฉานีวรณํ นั้น กล่าวว่า เป็นสองจิตสองใจ
ไม่สามารถจะชี้ขาดได้

อีกอย่างหนึ่งใน ๕ ประการนี้ เต็มอวิชานีวรณเข้า
แล้วเป็นนิรณ ๖

(๖) อวิชานีวรณํ นั้น กล่าวว่า ย่อมปกปิดกำบังเสีย
ซึ่งสภาพปรมัตถธรรม เพื่อจะมีให้รู้ให้เห็นซึ่งความมีจริง
เป็นจริงของขันธ์ อายตนะ ธาตุ อริยสัจ ปฏิจจสมุปปาท
ดังนี้ เป็นต้น

โลภ โทโส ถีนมิตฺถ

อุตฺถจฺจ กุกฺกจฺจ ตถา

วิจิกิจฉา อวิชชาติ

อฏฺฐ นีวรณา มตา.

นิรณํ นั้น ตัวการแห่งธรรม คือ โลภะ โทสะ ถีนะ มิตถะ
อุตฺถจฺจจะ กุกฺกจฺจจะ วิจิกิจฉา อวิชชา มี ๘ ประการดังนี้

การที่รวมถีนะกับมิทระเป็นบทเดียวกันนั้น สัมปยุต
เพราะเป็นกิจที่จะให้ถึงจิตหลุดทุกข์ดี เป็นเหตุที่จะให้มือและ
กายยึดออกก็ดี ตรงกันข้ามกับความวิริยะเหมือนกัน

การที่รวมอุทัจจะกับกุกุกุจะเป็นบทเดียวกันนั้น
เพราะสัมปยุตซึ่งจิตไม่สงบก็ดี เหตุที่ตรีกตรองการที่ญาติมิตร
เสื่อมฉิบหายก็ดี สมณะคือการตรงกันข้ามก็ดีเหมือนกัน
เพราะฉะนั้น รวมเหตุแห่งกิจการที่เหมือนกันแล้ว นับเป็น
นិรวณธรรม ๖ ประการ

กล่าวโดยพิเศษในกิเลส ๑๐ ประการแล้ว ย่อมกระทำ
ให้วิถิจิตแห่งสัตว์ทั้งหลายเร่าร้อน เศร้าหมอง ลำบาก
ขุ่นมัว เช่นนี้แล้ว ย่อมปกปิดห้ามปรามความเป็นมนุษย์
เป็นเทวดา เป็นพรหม ดังนั้นก็ดี และย่อมกั้นทางห้ามปราม
ซึ่งความบริสุทธิ์ และคุณงามความดีที่จะเจริญเพิ่มพูน
ดังนั้นก็ดี เพราะฉะนั้น ๕ ประการนี้ หรืออีกอย่างหนึ่ง ๖
ประการเหล่านี้ ทรงเทศนาว่าเป็นนิรวณธรรม (ในพระบาลี
อัฐกถา ฎีกา ทรงแสดงกิเลสธรรมไว้โดยวิถิตการพิสดาร
มากมาย เกรงจะยืดยาวเกินไป โดยย่อเพียงเท่านี้พอสมควร
แล้ว)

อันว่ากิเลสทั้งหลายนั้น คือ วิติกมกิเลส ปริยฐาน
กิเลส อนุสยกิเลส มี ๓ ประการดังนี้

วติกกมกิเลส คือกิเลสอย่างหยายนั่น การกระทำ
ล่วงเกินซึ่งกายทุจริต ๓ มีปาณาติบาตเป็นต้น การล่วงเกิน
พูดจาซึ่งวาจาทุจริต ๔ มีมุสาวาทเป็นต้น การบังเกิดทุจริต
๗ ประการนี้ เรียกว่า วติกกมกิเลสอย่างหยาบ

ปริยฐานกิเลส คือกิเลสอย่างกลางนั้น ในสภาพ
จิตสันดานของตนเป็นต่างๆ นานามากมาย ร้อนใจ กลุ้มใจ
ให้จิตใจกำเริบฟุ้งซ่านไม่สงบนิ่งเป็นดังนี้

อนุสยกิเลส คือกิเลสอย่างละเอียดนั้น ในจิตสันดาน
แห่งตน สำหรับเป็นโลภะ เป็นเหตุแห่งอารมณ์กระทบมา
แล้ว ให้เป็นโลภะ, สำหรับเป็นโทสะ เป็นเหตุแห่งอารมณ์
กระทบมาแล้ว ให้เป็นโทสะ, สำหรับเป็นโมหะ เป็นเหตุแห่ง
อารมณ์กระทบมาแล้ว ให้เป็นโมหะ, สำหรับเป็นมานะ เป็น
เหตุแห่งอารมณ์กระทบมาแล้ว ให้เป็นมานะ ดังนี้เป็นต้น
เป็นสภาพแห่งกิเลสเพื่อมิให้ขาดพิชเชื้อ ซึ่งอาศัยนอนแฝง
อยู่ในจิตสันดาน กล่าวว่ามีสภาวะเปื่อยอยู่ดังนี้

บรรดากิเลสเหล่านี้ ละโดยปหานะกัณฐะอย่างเดียว
โดยสหเสกัณฐะบังเกิดเป็นเช่นนี้แล้ว นับเป็นตัณหาแล้ว
บรรดากิเลสรวมเข้าทั้งหมด และบรรดากิเลสนับเข้าโดยย่อ
แล้วได้ ๑๐ ประการ แม้จะนับอย่างพิสดารได้ ๑๕๐๐ ก็ดี
โดยมูลเดิมมีแต่ ๓ ประการ คือ โลภกิเลส โทสกิเลส

โมหกิเลส เท่านั้น โมहनั้นแพร่หลายออกจากตัณหา
ตัณหานั้นแพร่หลายออกจากโมหะ

อวิชชา ตณฺหาย มূল, ตณฺหา อวิชชาय มूल.^๑

อวิชชา โมหะอวิชชา^๑นั้น **ตณฺหาย** เพราะโลภะตัณหา
มूल เป็นรากแก้วให้แพร่หลายใหญ่โตเทียว, **ตณฺหา** โลภะ
ตัณหานั้น **อวิชชา** เพราะโมหะอวิชชา **มूल** เป็นรากแก้ว
ให้แพร่หลายใหญ่โตเทียว.

มูลรากของอวิชชา^๑นั้น คือ ตัณหา มูลรากของตัณหา
นั้น คือ อวิชชา มูลรากของวิภูฏทุกซ์ทั้งมวลนั้น คือ อวิชชา
ตัณหา ๒ ประการนี้เทียว โทสะนั้นเป็นไอพิษของโมหะเทียว

อวิชชา ตณฺหา จา'ติ เทว ธมฺมา มूल.^๒

อวิชชา จ อวิชชา^๑ก็ดี **ตณฺหา จ** ตัณหา^๑ก็ดี **อิติ** ดังนี้
เทว ธมฺมา ธรรม ๒ ประการนี้ **มूल** (เป็น) มูลรากของ
สังสารวิภูฏทุกซ์เทียว.

[ธรรมทั้งหลาย ๒ ประการ คือ อวิชชาและตัณหา
ชื่อว่า เป็นมูล (ของสังสารวิภูฏ)]

^๑ ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๔๔/๘๒ (มจร.)

^๒ วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๖๕๓/๒๔๐ (มจร.)

โมหะกับตัณหานั้น เป็นอกุศลธรรมอันใหญ่เป็น
ประธาน ซึ่งนำไปในเบื้องหน้าเทียว

**อวิชชา ภิกขเว ปุพฺพกมา อุกฺกลานํ ธมฺมานํ
สมาปตฺติยา.***

ภิกขเว สงฆ์ทั้งหลาย อวิชชา เรียกว่าอวิชชาคือโมหะ
นั้น อุกฺกลานํ ธมฺมานํ แห่งอกุศลธรรมทั้งหลาย สมาปตฺติยา
ในการบังเกิดเป็น วา เพื่อจะให้เป็น ปุพฺพกมา เบื้องต้น
เป็นการนำไปเบื้องหน้าเทียว.

[ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อวิชชาเป็นประธานแห่งการเข้า
ถึงอกุศลธรรมทั้งหลาย]

บรรดาอกุศลทั้งหลายนั้น เป็นเบื้องต้นแต่โมหะเป็น
เหตุให้เนื่องแพร่หลายมาแต่โมหะ รากแก้วแห่งนรก ราก
แก้วแห่งเปรต รากแก้วแห่งดิรัจฉาน รากแก้วแห่งอสุรกาย
การต้องแก่ การต้องเจ็บ การต้องตาย การต้องถือปฏิสนธิ
เป็นต้น รากแก้วของความทุกข์ต่างๆ นานานั้น มาแต่อวิชชา
กับตัณหาทั้งนั้น โมหะนั้นมี ๒ ประการ คือ โมหะละเอียด
โมหะหยาบ

* ส.ม. (บาลี) ๑๙/๒/๑ (มจร.)

น วิทติ น ชานาตีติ อวิชชา.^๑

น วิทติ น ชานาติ ย่อมไม่รู้ซึ่งสภาพแห่งความมีจริง
เป็นจริง อิติ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อวิชชา ชื่อว่า อวิชชา.

โมหะละเอียดย่อมปกปิดกำบัง เพื่อจะมีให้รู้ซึ่งธรรม
๘ สถาน คือ ทุกขสัจจะ สมุทยสัจจะ นิโรธสัจจะ มัคคสัจจะ
ปุพฺพพันธุ์ อปรินฺตะ ปุพฺพาปรินฺตะ ปฏิจฺจสมุปฺปาทะ^๒

มฺยหตีติ โมโห.^๓

โย สภาโว สภาวธรรมโต ย่อมให้หลงไหลเื่องเลา
อิติ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น โส สภาโว สภาวธรรมอันนั้น โมโห
ชื่อว่า โมหะ.

ที่ว่าหลงไหลเื่องเลานั้น ย่อมกล่าวซึ่งสภาพที่ไม่รู้
ที่ว่าไม่รู้ นั้น ไม่ใช่ไม่รู้สำหรับเวลานอนหลับ และไม่รู้ชื่อ
เช่นนั้นก็ไม่ใช่ ดังนั้นเป็นต้น ไม่รู้ซึ่งความจริงแล้ว และรู้พลาดๆ

^๑ น วิชานาตีติ อวิชชา. วิกาวินี. (บาลี) ๔/๓๐๖ (มจร.)

^๒ อวิชชา ความไม่รู้จริง, ความหลงอันเป็นเหตุไม่รู้จริง มี ๔ คือความไม่รู้ริยสัจ ๔ แต่ละอย่าง (ไม่รู้ทุกข์ ไม่รู้เหตุเกิดแห่งทุกข์ ไม่รู้ความดับทุกข์ ไม่รู้ทางให้ถึงความดับทุกข์), อวิชชา ๘ คือ อวิชชา ๔ นั้น และเพิ่ม ๕. ไม่รู้อดีต ๖. ไม่รู้อนาคต ๗. ไม่รู้ทั้งอดีตทั้งอนาคต ๘. ไม่รู้ปฏิจจสมุปบาท; (ข้อ ๑๐ ในสังโยชน ๑๐ ตามนัยพระอภิธรรม, ข้อ ๗ ในอนุสัย ๗). [พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พ.ศ.๒๕๕๑. หน้า ๕๑๙]

^๓ อารมฺมณ มฺยหตีติ โมโห. วิกาวินี. (บาลี) ๕/๑๙๔ (มจร.)

ผิดๆ ที่ว่ารู้พลาดๆ ผิดๆ นั้นอย่างไร ? คือรู้ที่ไม่จริงว่าจริง
จริงว่าไม่จริง ที่มีประโยชน์ว่าไม่มีประโยชน์ ไม่มีประโยชน์
ว่ามีประโยชน์ ที่ดีว่าไม่ดี ที่ไม่ดีว่าดี ดังนั้นเป็นต้น ซึ่งรู้
ไม่เรียบร้อยเหล่านี้ เช่นกล่าวแล้ว

มูหุโห หิ ตจฉํ อตจฉนฺ'ติ อตจฉํ จ ตจฉนฺ'ติ
คณหาติ.^๑

หิ ถ้อยคำนั้นจริง มูหุโห บุคคลอันหลงเขลาโดย
โมหะนั้น ตจฉํ ซึ่งความจริงนั้น อตจฉนฺ'ติ ว่าไม่จริง อตจฉํ ซึ่ง
ความไม่จริงนั้น ตจฉนฺ'ติ ว่าเป็นจริง คณหาติ ให้ยึดถือเอา.

[แท้จริง บุคคลผู้หลงย่อมยึดถือความจริงว่าไม่จริง
และความไม่จริงว่าจริง]

พระบาลีว่าโมหะนั้น อสมโพร, อสมเปกขนา,
มิจฉาญาณ ทรงเทศนาว่าดังนี้

อสมํ พุชฌตีติ อสมโพร.^๒

อสมํ ไม่เรียบร้อย พลาดๆ คลาดๆ พุชฌตีติ ย่อมรู้
อติ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อสมโพร ชื่อว่า อสมโพร.

^๑ อภ.สง.อ. (บาลี) ๑/๑๗๗ (มจร.)

^๒ อสนฺตํ อสมณจ พุชฌตีติปิ อสมโพร. อภ.สง.อ. (บาลี) ๓๔๐/๓๑๑ (มจร.)

อสม์ เพกขตีติ อสมเพกขนา.^๑

อสม์ ไม่เรียบร้อย พลาดๆ เคลื่อนๆ เพกขติ ย่อม
เพ่งเห็น อิติ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อสมเพกขนา ชื่อว่า
อสมเพกขนา.

มิจฉา ชานาตีติ มิจฉาญาณ.^๒

มิจฉา พลาดๆ ผิดๆ ชานาติ ย่อมรู้ อิติ ตสฺมา
เพราะเหตุนั้น มิจฉาญาณ ชื่อว่า มิจฉาญาณ.

ในกิเลสที่ได้แสดงมาแล้ว จะได้แสดงอนุสัยกิเลส ๗
ประการต่อไป

อนุเสนตีติ อนุสยา.^๓

อนุเสนติ ย่อมนอนฝ้งอยู่เสมอ อิติ ตสฺมา เพราะ
เหตุนี้ อนุสยา ชื่อว่า อนุสย.

เป็นธรรมชาติซึ่งให้นอนฝ้งอยู่ในจิตสันดานของ
สัตว์ทั้งหลายเทียว เป็นธาตุจม ธาตุแผ่ และเป็นธาตุพืช
เชื้อเทียว ธาตุเชื้อชาติแห่งกิเลสทั้งหลายนั้น คือ

^๑ น สม์ เพกขตีติ อสมเพกขนา. อภิ.สง.อ. (บาลี) ๓๙๐/๓๑๑ (มจร.)

^๒ คหิเต ปน ทิฏฐิสมปยุตตจิตเต ทิฏฐิ มิจฉาญาณ. ก็เมื่อจิตที่ประกอบพร้อมด้วย
ทิฏฐิ (โลกทิฏฐิสมปยุตตจิต) ที่บุคคลยึดถือแล้ว, ทิฏฐิ ชื่อว่า มิจฉาญาณะ. อภิ.วิ.อ. (บาลี)
๔๗๑/๒๔๘ (มจร.)

^๓ อปปิ่นญฺเฐน อนุ อนุ สนฺตานเณ เสนตีติ อนุสยา. วิกาวินี. (บาลี) ๙/๒๙๒ (มจร.)

(๑) ทิฏฐานุสยะ (๒) วิจิกิจจานุสยะ (๓) กามราคานุสยะ
(๔) ปฏิฆานุสยะ (๕) มานานุสยะ (๖) ภวราคานุสยะ
(๗) อวิชขานุสยะ มี ๗ ประการดังนี้^๑

- (๑) เชื่อชาติธัตตัททิฏฐินั้น ชื่อว่า **ทิฏฐานุสยะ**
- (๒) เชื่อชาติธัตตวิจิกิจจานุสยะ ชื่อว่า **วิจิกิจจานุสยะ**
- (๓) การยินดีในกามธรรมนั้น เป็นเชื่อชาติธัตตัตถา ชื่อว่า **กามราคานุสยะ**
- (๔) เชื่อชาติธัตตโทสะนั้น ชื่อว่า **ปฏิฆานุสยะ**
- (๕) เชื่อชาติธัตตมานะนั้น ชื่อว่า **มานานุสยะ**
- (๖) การยินดีในมหัคคตกุสลวิปาเกะนั้น เป็นเชื่อชาติธัตตัตถา ชื่อว่า **ภวราคานุสยะ**
- (๗) เชื่อชาติธัตตอวิชขานั้น ชื่อว่า **อวิชขานุสยะ**

^๑ อนุสย กิเลสที่แผ่ดวงอนเนื่องอยู่ในสันดาน มี ๗ คือ

- ๑. กามราคะ ความกำหนัดในกาม
- ๒. ปฏิฆะ ความหงุดหงิด
- ๓. ทิฏฐิ ความเห็นผิด
- ๔. วิจิกิจจา ความลังเลสงสัย
- ๕. มานะ ความถือตัว
- ๖. ภวราคะ ความกำหนัดในภพ
- ๗. อวิชชา ความไม่รู้จริง

[พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พ.ศ.๒๕๕๑. หน้า ๔๔๕]

แม้ที่เรียกว่าอนุสัย ๗ ประการนั้นก็ดี นับโดยตัวการ
แห่งธรรมแล้ว ได้ ๖ ประการเท่านั้น คือ โลภะ โทสะ
โมหะ มานะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา ดังนี้ ส่วนกามราคานุสยะกับ
ภวราคานุสยะนั้น เป็นเชื้อธาตุค้นหาเหมือนกัน จึงเรียกว่า
โลภะ.

๓. แสดงค้นหา มานะ ทิฏฐิ

สัสสาเร สตเต ปปญเจนติ วิตถาเรนติ ปุนปฺปุนิ
นิพพตฺเตนตีติ ปปญจา ตณฺหามานทิฏฺฐิโย.^๑

ตณฺหามานทิฏฺฐิโย ค้นหา มานะ ทิฏฐิ ๓ ประการนี้
สัสสาเร ในสงสาร สตเต ยังสัตว์ทั้งหลาย ปปญเจนติ
วิตถาเรนติ ย่อมขยายเขตให้กว้าง ปุนปฺปุนิ ซ้ำๆ ซากๆ
ให้เป็นภพมากมาย นิพพตฺเตนติ ย่อมให้เป็น อิติ ตสฺมา
เพราะเหตุนั้น ปปญจา ชื่อว่า ปปญจ ตณฺหามานทิฏฺฐิโย
ค้นหาปัญจะ มานปัญจะ ทิฏฐิปัญจะ มี ๓ ดังนี้.

^๑ ตณฺหาทิฏฺฐิมานา ทิ สัสสาเร สตเต ปปญเจนตีติ ปปญจา นาม.

แท้จริง ค้นหา มานะ และทิฏฐิเหล่าใด ย่อมยังสัตว์ทั้งหลายให้ปรากฏในสังสารวัฏ
เพราะเหตุนั้น ค้นหา มานะ และทิฏฐิเหล่านั้น ชื่อว่า ปปญจ. อภิ.วตารากินวฏฺฐิกา.
(บาลี) ๒/๗๗๑/๑๗๐ (มจร.)

[ธรรมชาติไดยังสัตว์ทั้งหลายให้ปรากฏอยู่ คือว่า
แผ่ขยายอยู่ คือว่า ย่อมให้บังเกิดขึ้นบ่อยๆ เพราะเหตุนั้น
ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า ปปฺยจ ได้แก่ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ]

ธรรม ๓ ประการนี้ ยังสัตว์ทั้งหลายเพื่อจะมีให้พ้นจาก
ขันธ์ อายตนะ ธาตุ คือ สังสารวัฏฏทุกข์ เพราะว่าขยายเขต
ให้กว้างอยู่ในภพอบาย ภพมนุษย์ ภพเทวดา ภพพรหม ให้
ซ้ำๆ ซากอยู่เช่นนี้ จึงเรียกว่า ปปฺยจธรรม

อีกอย่างหนึ่ง

ปปฺยจาทิ ตณฺหามานทิฏฺฐิโย, เอตา หิ อตฺต-
สนฺนิสฺสิตานํ สตฺตานํ สํสารํ ปปฺยเจนฺติ, วิตฺถิณฺณํ
กโรณฺตีติ, ปปฺยจาทิ วุจฺจนฺติ. อถวา ปปฺยเจนฺติ ยตฺถ สยํ
อุปฺปนฺนา ตํสนฺตานํ วิตฺถาเรณฺติ จิรํ ฐเปณฺติ ปปฺยจา.

ปปฺยจาทิ ที่ว่าปปัญจะนั้น ตณฺหามานทิฏฺฐิโย
ตัณหามานะทิฏฐิ ๓ ประการเที่ยว, หิ สจฺจํ ที่กล่าวแล้วนั้นจริง
เอตา ตัณหามานะทิฏฐิ ๓ ประการนั้น อตฺตสนฺนิสฺสิตานํ
การที่ทนให้อาศัยติดอยู่ในตนของตน สตฺตานํ แก่สัตว์
ทั้งหลาย สํสารํ ในสงสาร ปปฺยเจนฺติ วิตฺถิณฺณํ กโรณฺติ
ย่อมกระทำให้เขตกว้างอยู่เสมอ อิติ ตสฺมา เพราะเหตุนี้
ปปฺยจาทิ ว่าปปัญจะดังนี้ วุจฺจนฺติ ย่อมให้เรียกขาน,

อด วา อีกอย่างหนึ่ง ยตถ ในสัตว์ใด สยัม ด้วยตน ออุปปenna
บังเกิดแล้ว ตัสนตานัม โดยลำดับแห่งชั้นนั้น ปปญเจนติ
วิตถาเรนติ ย่อมขยายเขตให้กว้าง จิรั ธเพนติ ย่อมให้อยู่
ในสงสารโดยเนิ่นช้า อิติ ตสฺมา เพราะเหตุนี้ ปปญจา
ชื่อว่า ปปญ.

[คำว่า “ปปัญจะ” ได้แก่ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ,
แท้จริง ปปัญจธรรมเหล่านี้ ย่อมยังสังสารวัฏของเหล่า
สัตว์ผู้อาศัยตนแล้วให้ปรากฏอยู่, อธิบายว่า ย่อมทำการ
แผ่ขยายไป, พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมตรัสเรียกว่า “ปปัญจะ”,
อีกอย่างหนึ่ง ปปัญจธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้วเองในสัตว์ใด
ย่อมแผ่ขยายไป คือว่า ย่อมแผ่ขยายซึ่งการสืบต่อของสัตว์
นั้น คือว่า ย่อมตั้งไว้ยั่งยืน ชื่อว่า “ปปัญจะ”]

ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ธรรม ๓ ประการนี้ กระทำให้สัตว์
ทั้งหลาย คือ มนุษย์ เทวดา พรหม เป็นต้น ไม่ให้ออกพ้นจาก
สังสารจักร ย่อมผูกมัดตรึงไว้ใน ๓ ภูมินั้น มีแต่ธรรมทั้ง
๓ นี้เท่านั้น นอกจากธรรม ๓ ประการ ซึ่งจะทำให้สังสาระ
ขยายเขตกว้างแล้ว ยังสัตว์ทั้งหลายไม่ให้หลุดพ้นออก
จากวัฏฏทุกขังไม่ได้มี ใน ๓ ประการนี้ “ทิฏฐิ” ว่า เราเห็น
เราได้ยิน เราไป เรามา เป็นต้น ยึดถืออยู่ดังนี้ “ตัณหา” ว่า

ในอัมฤตสันดานภายในนั้น ตัวของเรา ตาของเรา หูของเรา เป็นต้น ยึดถืออยู่ดังนี้ พหิตสันดานภายนอกนั้น สามีของเรา ภริยาของเรา ลูกของเรา เงินของเรา ทองของเรา ทรัพย์ของเรา เป็นต้น ยึดถืออยู่ดังนี้ “มานะ” ว่าเราเท่านั้นได้ยิน เราเท่านั้นเห็น เราเท่านั้นรู้ เราเท่านั้นฉลาด เป็นต้น ยึดถืออยู่ดังนี้ ฉะนั้นมูลปณาสอัฐกถากล่าวว่า

เอตัม มาติ ตณฺหาคาโห, ตณฺจ คณฺหนโต
อญฺจสตตณฺหาวิจริตฺตปฺเภทํ ตณฺหาปฺปญฺจํ คณฺหาติ.
เอโสหฺมสฺมีติ มานคาโห, ตณฺจ คณฺหนโต นวฺปฺปเภทํ
มานปฺปญฺจํ คณฺหาติ. เอโส เม อตฺตาติ ทิฏฺฐิกาโห, ตณฺจ
คณฺหนโต ทวาสญฺจิทิฏฺฐิคตฺตปฺเภทํ ทิฏฺฐิปฺปญฺจํ คณฺหาติ.*

เอตัม ชันธ ๕ รูปนามธรรมซึ่งเป็นภายนอกนั้น มม เป็น
ของเราเทียว อิติ เหล่านี้ ตณฺหาคาโห เป็นอย่างยึดถือตัณหา
เทียว, ตณฺจ โดยการแห่งตัณหายึดถือ คณฺหนโต ผู้ยึดถือนั้น
อญฺจสตตณฺหาวิจริตฺตปฺเภทํ มี ๑๐๘ ประการ ตณฺหาปฺปญฺจํ
ตัณหาคือปปัญจธรรมนั้น คณฺหาติ ย่อมให้เกี่ยวข้องยึดถือ.

* ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๘๑/๑๙๕ (มจร.)

เอโส ชั้นธ ๕ รูปนามธรรมนั้น **อหิ** โดยมานธรรม ซึ่ง
ถือหึงว่าเป็นเรา **อสมิ** ย่อมเป็น **อิติ** ดังว่านี้ **มานคาโห**
เป็นลักษณะที่ยึดถือมานะเทียว, **ตลฺย** โดยมานะแห่งการ
ยึดถือ คือ **คณฺหนโต** ผู้ยึดถือนั้น **นวปฺปภทํ** มี ๙ ประการ
มานปฺปภจํ มานะคือปปัญจธรรมนั้น **คณฺหาติ** ย่อมให้
เกี่ยวข้องยึดถือ.

เอโส ชั้นธ ๕ รูปนามธรรมนั้น **เม** อันว่ากายคือชั้นธ ๕
รูปนามทั้งสองนั้น **อตฺตา** เป็นเราเทียว **อิติ** ว่าดังนี้ **ทิกฺขุคคาโห**
เป็นการยึดถือแห่งทิกฺขุเทียว, **ตลฺย** โดยยึดถือแห่งทิกฺขุ คือ
คณฺหนโต ผู้ยึดถือนั้น **ทฺวาสทฺกฺขิตฺทิกฺขุคตปฺปภทํ** ทิกฺขุจิปฺปภจํ
ทิกฺขุจิปฺปญฺจธรรม อันมี ๖๒ ประการนั้น **คณฺหาติ** ย่อมให้
เกี่ยวข้องยึดถือ.

[บทว่า “นันทฺวของเรา” ได้แก่ การยึดถือด้วยตัณหา,
ก็บุคคลครั้งเมื่อยึดถือซึ่งการยึดถือด้วยตัณหานั้นอยู่ ย่อม
ยึดถือซึ่งปปัญจธรรมคือตัณหา อันมี ๑๐๘ อย่างตามความ
เป็นไปของตัณหา, บทว่า “นันทฺเป็นเรา” ได้แก่ การยึดถือ
ด้วยมานะ, ก็บุคคลครั้งเมื่อยึดถือซึ่งการยึดถือด้วยมานะ
นั้นอยู่ ย่อมยึดถือซึ่งปปัญจธรรมคือมานะ อันมี ๙ ประการ,
บทว่า “นันทฺเป็นตัวตนของเรา” ได้แก่ การยึดถือด้วยทิกฺขุ,

ก็บุคคลครั้งเมื่อยึดถือซึ่งการยึดถือด้วยทวิภูมิตั้งอยู่ ย่อม
ยึดถือซึ่งบัญญัติธรรมคือทวิภูมิตั้ง อันมี ๖๒ อย่างตามทวิภูมิตั้ง]

อัมมัตตะ คือ กายแห่งตนของตนก็ดี พหิทตะ คือ บุตร
สามี ภรรยา ทรัพย์วัตถุ และยินดีอยู่ในอารมณ์ทั้งหลาย
เหล่านั้น เป็นข้อยึดถือแห่งตัณหาเที่ยว เหตุเพราะความ
ยึดถือแห่งตัณหานี้ ตัณหาธรรมจึงแพร่หลายเป็นชั้นๆ
ออกไป เป็นตัณหา ๑๐๘ ประการ^๑

^๑ ตัณหา ๑๐๘ (ความทะยานอยาก, ความร่ำรอน)

ตัณหา ๑๐๘ ในพระบาลีเดิมเรียก ตัณหาวิจิริต (ความเป็นไป หรือการออกเที่ยว
แสดงตัวของตัณหา) [อง.จตุกก. ๒๑/๑๙๙/๒๙๐; อภิ.วิ. ๓๕/๑๐๓๓/๕๓๐] จัดดังนี้

ตัณหาวิจิริต ๑๘ อันอาศัยเบญจขันธ์ภายใน = เมื่อมีความถือว่า “เรามี” จึงมี
ความถือว่า : เราเป็นอย่างนี้ เราเป็นอย่างนั้น เราเป็นอย่างอื่น เราไม่เป็นอยู่ เราพึงเป็น
อย่างนี้ เราพึงเป็นอย่างนั้น เราพึงเป็นอย่างอื่น ฯลฯ

ตัณหาวิจิริต ๑๘ อันอาศัยเบญจขันธ์ภายนอก = เมื่อมีความถือว่า “เรามีด้วย
เบญจขันธ์นี้” จึงมีความถือว่า : เราเป็นอย่างนี้ด้วยเบญจขันธ์นี้ เราเป็นอย่างนั้น
ด้วยเบญจขันธ์นี้ เราเป็นอย่างอื่นด้วยเบญจขันธ์นี้ ฯลฯ

ตัณหาวิจิริต ๑๘ สองชุดนี้ รวมเป็น ๓๖ x กาล ๓ (ปัจจุบัน อดีต อนาคต) = ๑๐๘

อีกอย่างหนึ่ง ตัณหา ๓ (กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา) x ตัณหา ๖ (ตัณหา
ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในธรรมารมณ์) = ๑๘ x ภายในและภายนอก
= ๓๖ x กาล ๓ = ๑๐๘ (วิสุทฺธิ. ๓/๑๘๐)

การยัตถิอชั้น ๕ รูปนามว่าเป็นเรานั้น เป็นข้อยัตถิอ
แห่งมานะเทียว เหตุเพราะการยัตถิอมานะเช่นนี้ จึงแพร่
หลายเป็นมานธรรม ๙ ประการ^๑

การยัตถิอชั้น ๕ รูปนามทั้งสองว่า กายของเรานั้น
เป็นการยัตถิอแห่งทิกฺขุเทียว เหตุเพราะการยัตถิอทิกฺขุ
เช่นนี้ จึงแพร่หลายเป็นทิกฺขุธรรม ๖๒ ประการ^๒

^๑ มานะ ๙ (ความถือตัว, ความสำคัญตนเป็นอย่างน้อยอย่างนี้)

๑. เป็นผู้เลศกว่าเขา สำคัญตัวว่าเลศกว่าเขา
๒. เป็นผู้เลศกว่าเขา สำคัญตัวว่าเสมอเขา
๓. เป็นผู้เลศกว่าเขา สำคัญตัวว่าเลวกว่าเขา
๔. เป็นผู้เสมอเขา สำคัญตัวว่าเลศกว่าเขา
๕. เป็นผู้เสมอเขา สำคัญตัวว่าเสมอเขา
๖. เป็นผู้เสมอเขา สำคัญตัวว่าเลวกว่าเขา
๗. เป็นผู้เลวกว่าเขา สำคัญตัวว่าเลศกว่าเขา
๘. เป็นผู้เลวกว่าเขา สำคัญตัวว่าเสมอเขา
๙. เป็นผู้เลวกว่าเขา สำคัญตัวว่าเลวกว่าเขา

(พุ.ม. ๒๙/๑๐๒/๙๔; ๘๒๙/๕๑๙; พุ.จ. ๓๐/๕๗๘/๒๘๓; อภิ.วิ. ๓๕/๑๐๒๒/๕๒๗)
[พระพุทธมคฺฌนารณ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม,
พ.ศ.๒๕๕๑. ดัชนีหา ๑๐๘ ข้อ ๓๕๗ หน้า ๒๙๐, มานะ ๙ ข้อ ๓๐๙ หน้า ๒๒๕]

^๒ ทิกฺขุ ๖๒ (ความเห็นผิด ๖๒ อย่าง)

บุพพัตถกัปปิกวาหะ (ความเห็นปรารถนเบื้องต้น ๑๘ ลัทธิ)

๑. สัสสตวาหะ มี ๔ ลัทธิ
๒. เอกัจจสัสสตวาหะ มี ๔ ลัทธิ
๓. อันตานุณติกวาหะ มี ๔ ลัทธิ
๔. อมราวิกเขปิกวาหะ มี ๔ ลัทธิ
๕. อธิจจมฺปนนิกวาหะ มี ๒ ลัทธิ

อปปรัตถกัปปิกวาหะ (ความเห็นปรารถนเบื้องปลาย ๔๔ ลัทธิ)

๑. พวกสฺญญีวาทะ มี ๑๖ ลัทธิ

๒. พวกอสังญีวาทะ มี ๘ ลัทธิ
๓. พวกเนวสัญญีนาสญีวาทะ มี ๘ ลัทธิ
๔. พวกอุจเฉทวาทะ มี ๗ ลัทธิ
๕. พวกทักขณธรรมนิพานวาทะ มี ๕ ลัทธิ

อุปพันตักปัปภาวะ ลัทธิที่กำหนดชั้นธส่วนอดีต มี ๕ กลุ่ม แบ่งย่อยออกเป็น ๑๘ สำนัก

(๑) หมวดเห็นว่าเที่ยง (สัสตวาทะ) ๔

๑. เห็นว่า ตัวตนและโลกเที่ยง เพราะระลึกชาติได้ ตั้งแต่ชาติเดียวจนถึงแสนชาติ
๒. เห็นว่า ตัวตนและโลกเที่ยง เพราะระลึกชาติได้เป็นกัปๆ ตั้งแต่กัปเดียวถึงสืบกัป
๓. เห็นว่า ตัวตนและโลกเที่ยง เพราะระลึกชาติได้มากกัปๆ ตั้งแต่สืบกัปถึงสืบกัป
๔. นักเดา เดาตามความคิดคาดคะเนว่าโลกเที่ยง

(๒) หมวดเห็นว่าบางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง (เอกัจจสัสตักวาทะ) ๔

๕. เห็นว่า พระพรหมเที่ยง แต่พวกเราที่พระพรหมสร้างไม่เที่ยง
๖. เห็นว่า เทวดาพวกอื่นเที่ยงพวกที่มีโทษเพราะเล่นสนุกสนาน (ชิททาปโทลิกา) ไม่เที่ยง
๗. เห็นว่า เทวดาพวกอื่นเที่ยง พวกที่มีโทษเพราะคิดร้ายผู้อื่น (มโนปโทลิกา) ไม่เที่ยง
๘. นักเดา เดาตามความคิดคาดคะเนว่า ตัวตนฝ่ายกายไม่เที่ยง ตัวตนฝ่ายจิตเที่ยง

(๓) หมวดเห็นว่าไม่มีที่สุด และไม่มีที่สิ้นสุด (อนตานันตักวาทะ) ๔

๙. เห็นว่าโลกมีที่สุด
๑๐. เห็นว่าโลกไม่มีที่สุด
๑๑. เห็นว่าโลกมีที่สุด เฉพาะด้านบนกับด้านล่าง ส่วนด้านกว้าง หรือด้านขวาง ไม่มีที่สุด
๑๒. นักเดา เดาตามความคิดคาดคะเนว่า โลกมีที่สุดก็ไม่ใช่ ไม่มีที่สุดก็ไม่ใช่

(๔) หมวดพุดซัดสายไม่ตายตัวแบบปลาไหล (อมราวิกเขปิกวาทะ) ๔

๑๓. เกรงว่าจะพุดปด จึงพุดปฏิเสธว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างอื่นก็ไม่ใช่ มิใช่ (อะไร) ก็ไม่ใช่

๑๔. เกรงว่าจะยึดถือ จึงพูดปฏิเสธแบบข้อ ๑
๑๕. เกรงว่าจะถูกซักถาม จึงพูดปฏิเสธแบบข้อ ๑
๑๖. เพราะโง่เขลา จึงพูดปฏิเสธแบบข้อ ๑ และไม่ยอมรับหรือยืนยันอะไรเลย
- (๕) **หมวดเห็นว่สิ่งต่างๆ มีขึ้นเอง ไม่มีเหตุ (อิจจสมุปปันนิกวาทะ) ๒**
๑๗. เห็นว่สิ่งต่างๆ มีขึ้นเอง โดยไม่มีเหตุ เพราะเคยเกิดเป็นอัสัญญีสัตว์
๑๘. นักเดา เดาเอาตามความคิดคาดคะเนว่ สิ่งต่างๆ มีขึ้นเองโดยไม่มี

อปันตกัปปิกวาทะ คือ ลัทธิที่กำหนดชั้นส่วนอนาคตและปัจจุบัน มี ๕ กลุ่ม แบ่งย่อยออกเป็น ๔๔ สำนัก

- (๑) กลุ่มสัญญิวาทะ เป็นพวกที่เห็นว่ อดตาทิ้งตายแล้วมีสัญญา (๑๖)
(๒) กลุ่มอัสัญญิวาทะ เป็นพวกที่เห็นว่ อดตาทิ้งตายแล้วไม่มีสัญญา (๘)
(๓) กลุ่มเนวสัญญินาสัญญิวาทะ พวกเห็นว่ อดตาทิ้งตายแล้วมีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ (๘)
(๔) กลุ่มอุจเฉทวาทะ เห็นว่สัตว์ตายแล้วสูญ (๗)
(๕) กลุ่มทิกฺขุจฺจธรรมนิพพานวาทะ เห็นว่สภาพบางอย่างเป็นนิพพานในปัจจุบัน (ตรงกับหลักการของลัทธิ Hedonism)

ใน ๕ กลุ่มนี้ ๓ กลุ่มแรกเห็นว่ อดตา (อาตมัน) หรือวิญญาณ ทิ้งตายแล้วยังมีอยู่ (อุทธานมาณิกา) ในลักษณะเป็นทรัพย์ (Substance) เป็นตัวรองรับคุณสมบัติต่างๆ เป็นตัวไปเกิดใหม่สืบภพชาติฉัณนัต (อโรคะ)

(๑) หมวดเห็นว่มีสัญญา (สัจญญิทฺฐิ) ๑๖

๑๙. อดตาที่มีรูป ยังยืน มีสัญญา
๒๐. อดตาที่ไม่มีรูป ยังยืน มีสัญญา
๒๑. อดตาทั้งที่มีรูป ทั้งที่ไม่มีรูป ยังยืน มีสัญญา
๒๒. อดตาทั้งที่มีรูปก็มีใช้ ทั้งที่ไม่มีรูปก็มีใช้ ยังยืน มีสัญญา
๒๓. อดตาที่มีที่สุด ยังยืน มีสัญญา
๒๔. อดตาที่ไม่มีที่สุด ยังยืน มีสัญญา
๒๕. อดตาทั้งที่มีที่สุด ทั้งที่ไม่มีที่สุด ยังยืน มีสัญญา
๒๖. อดตาทั้งที่มีที่สุดก็มีใช้ ทั้งที่ไม่มีที่สุดก็มีใช้ ยังยืน มีสัญญา
๒๗. อดตาที่มีสัญญาอย่างเดียวกัน ยังยืน มีสัญญา
๒๘. อดตาที่มีสัญญาต่างกัน ยังยืน มีสัญญา
๒๙. อดตาที่มีสัญญาอย่างมเยา ยังยืน มีสัญญา

๓๐. อัตตาที่มีสัญญาหาประมาณมิได้ ยั่งยืน มีสัญญา

๓๑. อัตตาที่มีสุขอย่างเดียว ยั่งยืน มีสัญญา

๓๒. อัตตาที่มีทุกข์อย่างเดียว ยั่งยืน มีสัญญา

๓๓. อัตตาที่มีทั้งสุขและทุกข์ ยั่งยืน มีสัญญา

๓๔. อัตตาที่มีทุกข์ก็มีไข่ สุขก็มีไข่ ยั่งยืน มีสัญญา

ตนทั้ง ๑๖ ประเภทนี้ ตายไปแล้ว ก็มีสัญญา คือความจำได้หมายรู้ทั้งสิ้น

(๒) หมวดเห็นว่าไม่มีสัญญา (อสังญีทิฏฐิ) ๘

เห็นวาดังแต่ข้อ ๓๕ ถึงข้อ ๔๒ ข้างต้น คือตนมีรูปจนถึงตนมีที่สุดก็มีไข่ ไม่มีที่สุดก็มีไข่ ทั้ง ๘ ประเภทนี้ ตายไปแล้วก็ไม่มีสัญญา คือไม่มีความจำได้หมายรู้

(๓) หมวดเห็นว่ามิสัญญาก็มิไข่ ไม่มีสัญญาก็มิไข่ (เนวสัญญานาสัญญีทิฏฐิ) ๘

เห็นวาดังแต่ข้อ ๔๓ ถึงข้อ ๕๐ ข้างต้น คือ ตนมีรูป จนถึงตนมีที่สุดก็มีไข่ ไม่มีที่สุดก็มีไข่ ทั้ง ๘ ประเภทนี้ ตายไปแล้ว มีสัญญาก็มิไข่ ไม่มีสัญญาก็มิไข่

ทั้ง ๓ หมวดนี้ รวมเรียกว่าอุทฺทมาตตนิกา แปลว่า พวกที่มีความเห็นเกี่ยวกับสภาพเมื่อตายไปแล้ว จะเป็นอย่างไร

(๔) หมวดเห็นว่าขาดสูญ (อุจเฉททิฏฐิ) ๗

๕๑. ตนที่เป็นของมนุษย์และสัตว์

๕๒. ตนที่เป็นของทิพย์ มีรูป กินอาหารหยาบ

๕๓. ตนที่เป็นของทิพย์ มีรูป สำเร็จจากใจ

๕๔. ตนที่เป็นอากาศาสนัญจายตนะ

๕๕. ตนที่เป็นวิญญาณาสัญญายตนะ

๕๖. ตนที่เป็นอากิญจัญญายตนะ

๕๗. ตนที่เป็นเนวสัญญานาสัญญายตนะ

ทั้ง ๗ ประเภทนี้ เมื่อสิ้นชีพแล้วก็ขาดสูญ ไม่เกิดอีก

(๕) หมวดเห็นสภาพบางอย่างเป็นนิพพานในปัจจุบัน (ทิฏฐุธรรมนิพพานทิฏฐิ) ๕

๕๘. เห็นว่าการเพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ เป็นนิพพานอย่างยอดเยี่ยมในปัจจุบัน

๕๙. เห็นว่าการเพียบพร้อมด้วยมานที่ ๑ เป็นนิพพานอย่างยอดเยี่ยมในปัจจุบัน

๖๐. เห็นว่าการเพียบพร้อมด้วยมานที่ ๒ เป็นนิพพานอย่างยอดเยี่ยมในปัจจุบัน

๖๑. เห็นว่าการเพียบพร้อมด้วยมานที่ ๓ เป็นนิพพานอย่างยอดเยี่ยมในปัจจุบัน

๖๒. เห็นว่าการเพียบพร้อมด้วยมานที่ ๔ เป็นนิพพานอย่างยอดเยี่ยมในปัจจุบัน

(สุดตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พรหมชาลสูตร)

อีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า ตัณหาคาหะ มานคาหะ
ทิฏฐิกาหะ นั้น

คนหาติ อุปาทิยตีติ คาโห.^๑

คนหาติ อุปาทิยติ ย่อมให้จับสูกัดเอาไว้ **อิตติ ตสฺมา**
เพราะเหตุนั้น **คาโห** เชื่อว่า คาห.

อีกอย่างหนึ่ง

มณฺณตฺติติ มณฺณนา.

มณฺณตฺติ ย่อมให้เข้าใจผิด เห็นผิด ถือผิด **อิตติ ตสฺมา**
เพราะเหตุนั้น **มณฺณนา** เชื่อว่า มณฺณนา.

โดยสภาพความจริงไม่มี ว่าผู้เรา ลูกเรา เมียเรา
ทรัพย์เรา มือเรา เท้าเรา เป็นต้นดังนี้ โดยไม่มีว่ามี เป็นการ
เข้าใจผิดนั้น เชื่อว่า **ตัณหามัญญนา**, โดยสภาพความจริง
ไม่ใช่เราว่าเป็นเรา ที่เห็นผิดเช่นนี้ เชื่อว่า **มานมัญญนา**,
โดยแท้จริง ชันธ ๕ รูปนามธรรมทั้งหลายนั้นไม่ใช่ตัวของเรา
ว่าเป็นตัวของเรา ที่ถือผิดเช่นนี้ เชื่อว่า **ทิฏฐิมัญญนา**

^๑ คนหาตติ คาโห. อุปาทิยตีติ อตฺโถ (อนุทีปนี ฉบับภาษาบาลีอักษรพม่า)

เรียกตักขหา มานะ ทิณฺณิ ๓ ประการนี้ว่า ปปัญจธรรม ๓
คาหธรรม ๓ มัญญนาธรรม ๓ ดังนี้

ถีนที่ ตักขหา มานะ ทิณฺณิ ยึดถือ คือ จักขุ โสตะ ฆาน
ชีวหา กายะ มโน คือ อายุตนะภายใน ๖ ว่า “เอตํ มม,
เอโสหสมฺมิ, เอโส เม อตฺตา” ยึดถือดังนี้ อย่างที่ยึดถืออื่นนั้น
“(จักขุ) เอตํ มม, เอโสหสมฺมิ, เอโส เม อตฺตา” ดังนี้เทียว
(นอกนั้นเหมือนกัน)

อายุตนะภายนอก ๖ คือ รูปะ สัททะ คันธะ รสะ
โผฏฐัพพะ ชัมมะ เหล่านี้เป็นต้น ยึดถือว่า “เอตํ มม,
เอโสหสมฺมิ, เอโส เม อตฺตา” อากาโรที่ยึดถือ คือ “(รูป)
เอตํ มม, เอโสหสมฺมิ, เอโส เม อตฺตา” ดังนี้เทียว (นอกนั้น
เหมือนกัน)

ยึดถืออยู่ในวิญญาณทั้ง ๖ คือ จักขุวิญญาณะ
โสทวิญญาณะ ฆานวิญญาณะ ชิวหาวิญญาณะ กายวิญญาณะ
มโนวิญญาณะ ว่า “เอตํ มม, เอโสหสมฺมิ, เอโส เม อตฺตา”
อากาโรที่ยึดถืออื่นนั้น คือ “(จักขุวิญญาณ) เอตํ มม, เอโสหสมฺมิ,
เอโส เม อตฺตา” ดังนี้เทียว (นอกนั้นเหมือนกัน)

ผัสสะ ๖ คือ จักขุสัมผัสสสะ โสตสัมผัสสสะ ฆานสัมผัสสสะ
ชีวหาสัมผัสสสะ กายสัมผัสสสะ มโนสัมผัสสสะ ยึดถือเหล่านี้ว่า

“เอตัม มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา” อาการที่ยึดถือ นั้น
คือ “(จักขุสมผัสสฺส) เอตัม มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา”
ดังนี้เทียว (นอกนั้นเหมือนกัน)

เวทนา ๖ คือ จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชา-
เวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา
กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา ยึดถือในเหล่านี้
ว่า “เอตัม มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา” อาการที่ยึดถือ
นั้น คือ “(จักขุสมผัสสชาเวทนา) เอตัม มม, เอโสหมสฺมิ,
เอโส เม อตฺตา” ดังนี้เทียว (นอกนั้นเหมือนกัน)

ตัณหา ๖ คือ รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รส
ตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ธัมมตัณหา ยึดถืออยู่ในตัณหา
เหล่านี้ว่า “เอตัม มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา” อาการที่
ยึดถือในตัณหานั้น คือ “(รูปตัณหา) เอตัม มม, เอโสหมสฺมิ,
เอโส เม อตฺตา” ดังนี้เทียว (นอกนั้นเหมือนกัน)

เกรงจะยืดยาวเกินไป จึงได้เขียนแต่โดยย่อ เมื่อ
ต้องการพิสดารแล้ว ขอให้เอาที่พระบาลีอุปริปัณณาสะกับ
ฉนิกกสูตร^๑

^๑ ม.อ. (บาลี) ๑๓/๕๓๔/๔๘๗ (สยยา.)

ในบทว่า “เอโส เม อตฺตา” นั้น จะชี้แจงสภาพแห่ง
อัตตาท่อไป

อตฺต-ศัพท์นั้น (๑) อตฺต แปลว่า จิต (๒) อตฺต
แปลว่า กาย (๓) อตฺต แปลว่า สภาวธรรม (๔) อตฺต แปลว่า
ซึ่งเดียรฉัตรคิดอ่านแสดงเอาไว้ คือ ปรมอตฺต ชีวอตฺต เป็น
๔ ประการดังนี้ โดยอาคมยุตติว่า

จิตฺเต กาเย สภาเว จ โส อตฺตา ปรมตฺตนิ”^๑

โส อตฺตา อันว่า อตฺต นั้น จิตฺเต จ ในใจความว่า
จิต ก็ดี กาเย จ ในใจความว่า กาย ก็ดี สภาเว จ ในใจความ
ว่า ชันธ์ อยาตนะ เป็นต้น โดยสภาวธรรมดังนี้ก็ดี ปรมตฺตนิ
จฺเดียรฉัตรทั้งหลายคิดอ่านถือเอาโดยปรมัตตะก็ดี ปวตฺตติ
ย่อมเป็นไป.

[อตฺต-ศัพท์นั้น ย่อมเป็นไปในอรรถว่า จิต กาย
สภาวธรรม และปรมาत्मัน]

จักขยายข้อความอีกต่อไป

(๑) อตฺตานํ ทมยนฺติ ปณฺธิตา.^๒

ปณฺธิตา ผู้มีปัญญาทั้งหลาย ทมยนฺติ ย่อมสั่งสอน
(ย่อมฝึก) อตฺตานํ ซึ่งจิตของตน.

^๑ อภิธานปทีปิกา คาลาที่ ๘๖๑

^๒ ม.ม. (บาลี) ๑๔/๘๑๐-๘๒๔/๕๐๙-๕๑๙ (สยยา.)

[บัณฑิตย่อมฝึกจิต] ในบาลีนี้ **อตต-คัพท** นั้น
แปลว่า จิต

(๒) **อตตานํ วริตฺวา วริตฺวา โรเทยฺย**.^๑

วริตฺวา ทุบแล้ว **วริตฺวา** ทุบแล้ว **อตตานํ** ซึ่งตน
ของตน **โรเทยฺย** ฟังร้องให้.

[ทุบแล้วทุบแล้วซึ่งตนฟังร้องให้คร่ำครวญ]
ในบาลีนี้ **อตต-คัพท** แปลว่า กาย

(๓) **อตตทีปา ภิกฺขเว วิหฺรธ**.^๒

ภิกฺขเว สงฆ์ทั้งหลาย **อตตทีปา** จงถือเอาโลกียะ
โลกุตตรธรรมทั้งหลายนั้น ประหนึ่งว่า เป็นเกาะอันเป็น
ที่อาศัย **วิหฺรธ** จงอยู่กันเถิด.

[ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย มีตนเป็นที่พึ่ง จงอยู่เถิด]
ในบาลีนี้ **อตต-คัพท** แปลว่า สภาวธรรม

(๔) **โส โข ปน เม อยํ อตฺตา นิจฺโจ ฐโว สสฺสโต**
อวิปริณามธมฺโม สสฺสตีสมํ ตเถว จสฺสตีติ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว
ทิกฺขิตฺตํ ทิกฺขิตฺทหนํ.^๓

^๑ วิ.ภิกขุณี. (บาลี) ๓/๒๑๗/๑๒๙ (स्या.)

^๒ ส.ข. (บาลี) ๑๗/๘๗/๕๓ (स्या.)

^๓ ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๒/๑๔-๕ (स्या.)

โฆ ปน โดยแม่ เม แห่งเรา อย อตตะ อตตะนี้ นิจุโจ
พ้นจากความเกิดดับ ธุโว เป็นธาตุที่มีแก่นสารเที่ยงแท้มั่นคง
สสสโต ตั้งอยู่ตลอดเวลากาล อวิปริณามธมโม เป็นสภาวะธรรม
ของตน อันมีสภาพเป็นปกติย่อมไม่ปล่อย สสสติสมิ ย่อมตั้ง
อยู่เที่ยงเหมือนเดือน ตะวัน สมุทรา มหาปฐวี และภูเขาเช่นกัน
ตถาว อันตั้งเที่ยงเหมือนกับเดือน ตะวัน สมุทรา มหาปฐวี
และภูเขาเท่านั้นแล้ว จสสติ จักตั้งอยู่ ภิกขเว เนะสงฆ์ อิหิ
ซึ่งเห็นอย่างมิฉฉานี้ ภิภูจิคคํ ว่าเป็นภิภูธิ ภิภูจิคคณํ ว่าเป็น
ความเชื่อถือภิภูธิดังนี้ วุจจติ ย่อมกล่าว.

[กัตถนของเรานี้เป็นของแน่นอนยังยืนเที่ยงแท้
ไม่แปรปรวนเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่อย่างนั้นเสมอด้วย
สิ่งยังยืนแท้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เรากล่าวว่าภิภูธิ การ
ยึดถือด้วยภิภูธิ]

(โดยโลกียโฆหารว่า เดือน ตะวันเหล่านี้ ตั้งอยู่
แน่นอน ไปมาอยู่ไม่ขาด ดังนี้ก็ดี ทะเล น้ำ ดิน และภูเขา
ทั้งหลายเหล่านี้ ตั้งอยู่โดยเที่ยง ดังนี้ก็ดี พุดจากกันอย่างไร
อันว่าอตตะนี้ ย่อมอยู่เที่ยงไม่ดับ เป็นลัทธิเชื่อถือเช่นนี้ว่า
เป็นอตตภิภูธิ)

มีคำแขวงว่า ในบาลีนี้ **อตุต-ศัพท** นั้น เดียรถีย์ทั้งหลาย
คิดอ่านถือเอา คือ **ปรมอัตตะ** แปลว่าดังนี้^๑ อีกอย่างหนึ่ง
แปลว่า **ปริกัปปิตอัตตะ** ที่ว่าปริกัปปิตอัตตะนั้น กล่าว
คือ **กามโลก รูปโลก อรูปโลก** ในโลกทั้ง ๓ นี้มีแต่รูปธรรม
นามธรรมทั้ง ๒ เท่านั้น เป็นของจริง เพื่อจะไม่เชื่อถือตาม
ความจริง นอกจากรูปนามทั้ง ๒ โดยเกินเป็น ๓ คือ “อัตตะ”
ยังมีเราอีก อันว่าอัตตะว่าเรานั้น เห็น ได้ยิน ได้ในกิจการ
ทั้งหลาย มีอำนาจสิทธิ์ขาดกระทำได้ ที่ว่าอัตตะคือเรานั้น
ไม่มีการเสียหายในกาลทุกเมื่อ แม้เมื่อกายนี้ตายจากไป
แล้ว ย้ายไปสู่ชั้นแห่งกายใหม่ตั้งอยู่ เป็นต้นอย่างนี้ เป็น
ของไม่มีจริงเป็นจริง อัตตะเราไม่มีนั้นว่ามีเรา เช่น เพราะ
เดียรถีย์ที่คิดอ่านเอาไว้ เรียกว่า **ปริกัปปิตอัตตะ** เพราะเหตุว่า
อาจารย์เดียรถีย์ทั้งหลายคิดอ่านชี้แจงแสดงไว้ในโลกนี้
ลัทธินี้จึงแพร่หลายเป็นการที่คนโดยมากยอมเชื่อถือกัน
อย่างนี้ เมื่อพระพุทธเจ้ามาตรัสแล้ว เพื่อจะให้ทำลายล้าง
ละเสียซึ่งข้อที่ถือว่าอัตตะคือเรา จึงทรงแสดงเทศนาโดยนัย

^๑ **ปรมาตมัน** (ปรมตต) คือ อาตมันสูงสุด เป็นต้นกำเนิดและที่รวมของทุกสิ่งทุกอย่าง
ในจักรวาล (ส. ปรม + อาตมณ). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔

แห่งชั้น ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ และโดยนัยต่างๆ ตาม
ซึ่งพระองค์คะเนเอาตามญาณและอัธยาศัยแห่งบุคคลนั้นๆ
ทรงจำแนกโดยรายการละเอียด เพื่อจะให้ปรากฏว่าอัตตะ
คือเราไม่มี โดยรวมใจความว่า “อนัตตา อนัตตา” ดังนี้เทียว
“อตตา ที่ว่าเรานั้น น ไม่ใช่ น ไม่ใช่ อนตตา ไม่มีเรา ไม่ใช่
เรา อตตา ที่ว่ากายเรานั้น น ไม่ใช่ น ไม่มี อนตตา กายเรา
ไม่มี ไม่ใช่กายเรา”

ในถ้อยคำที่กล่าวนี้มีข้อค้านว่า “กายเราไม่มีแล้ว
จะมีกายอย่างไร ? เมื่อไม่ใช่กายเรา จะใช้กายอย่างไร ?
เดี๋ยวนี้ได้ปรากฏพบเห็นตัวกายอยู่ไม่ใช่หรือ ? เป็นข้อที่จะ
ถามได้มีดังนี้”

เพื่อจะแก้คำถาม จักจำแนกกาย ๒ ประการดังต่อไปนี้
กาย-ศัพท์ แปลว่า กาย, อตต-ศัพท์ แปลว่า กาย มี ๒ ชนิด
ดังนี้

กาย-ศัพท์ ที่แปลว่า กาย นั้น อิมสมิ กาย, กายคตาสติ,
กายานุปัสสนา เป็นต้น ทรงเทศนาโดย กาย-ศัพท์ ทรง
เทศนาเป็นพิเศษแห่งกายนั้น ปรากฏโดยปรมัตถ์ คือ
รูปกาย กายเทียว ซึ่งทรงเทศนาว่า กาย-ศัพท์ คือ กาย
นั้นไม่มี ไม่ใช่กาย ไม่ควรกล่าว ไม่ควรปฏิเสธ ซึ่งทรงเทศนา

กาย-ศัพท์ คือ ปรมัตถ์แห่งกายนั้น พระองค์ทรงชักชวนให้
ดูด้วยปัญญาจักขุ ให้เห็น “กาเย กายานุปสฺสโน วิหรต”^๑
เป็นต้น ทรงชักชวนชักชวนดังนี้

อตต-ศัพท์ ซึ่งเทศนาว่ากายนั้น ได้ชี้แจงมาแล้วใน
อตต-ศัพท์ ๔ บท ให้ถือเอาบท “ปรมอัตตะ (ปรมาตมัน)”
ซึ่งแปลว่ากายนั้น และอิสสรนิมมานวาที บุคคลซึ่งว่าเป็น
ผู้สร้างโลกและนิรมิตโลกนั้น เป็นการที่ไม่มีไม่จริง ที่พูดจา
ว่ากล่าวมากันนั้น ชื่อว่า “ปรมอัตตะ (ปรมาตมัน)” วัตถุใด
นั้นนิจะเที่ยง และย่อมเที่ยง สุข ให้สุข ย่อมสบาย เมื่อพบ
กับอารมณ์ที่ไม่ดีเท่านั้น เป็นทุกข์ ให้ได้เป็นอยู่ก็ดี ว่าเป็น
ตัวตนก็ดี อันว่าวัตถุทั้งหลายเหล่านั้น เรียกว่า “อัตตะ” ดังนี้

เพื่อให้ปรากฏในกายแห่งสัตว์ บุคคล ที่ไม่ได้ความ
สว่างแห่งปัญญาจักขุทั้งหลาย ที่มีว่าตัวตนอยู่ในกายอันว่า
ตัวตนนั้น นิจะเป็นของเที่ยง ติดต่อนิ่งอยู่ทุกวันคืน
ทุกภพชาติไม่เสื่อมเสีย ตั้งมั่นแน่นอนอยู่เนื่องนิิตย์ เป็นความ
สุขสบายและมีความสุขสบาย ว่ามีความทรงเป็นอยู่และ
ว่ามีตัวเป็นตน ตัวตนนี้มีความรู้และย่อมรู้ ย่อมรับเสวยซึ่ง

^๑ ส.ม. (บาลี) ๑๙/๖๙๒/๑๙๔ (สยา.)

ความทุกข์สุข ย่อมตามใจและให้ตามใจ จะใคร่เป็นอย่างไร
ก็สามารถเป็นได้ สิ่งที่เขาต้องการไม่มีแล้ว ย่อมจักเป็น
ความตายดั่งนั้นนั่น เป็นของไม่มีจริงเป็นจริง และให้ยึดถือ
เข้าใจผิด เห็นผิด ถือผิด ตามซึ่งอันธพฺพชนทั้งหลาย เข้าใจผิด
เห็นผิด เชื่อถือผิด ยึดถือกันอยู่ในสิ่งไม่มีจริงเป็นจริง
ที่ว่ามีตัวตนเช่นนี้ โดยมคธภาษาเรียกว่า “อตตะ” ดังนี้
ภาษาไทยเรียกว่า กาย ว่า ตัว ก็เรียก ภาษาไทยคำว่า ตัว
มคธเรียก “อตต, สตต, ปุคฺค, ชีว” ต่างกันแต่ชื่อเท่านั้น
สภาพใจความเดียวกัน ศัพท์ว่า “อตต, สตต, ปุคฺค, ชีว”
นั้น แสดงแปลใจความว่าเป็นตัวเป็นตน

ปุคฺคโลติ อตฺตา สตฺโต ชีโว.^๑

ในกถาวัตถุอรรถกถา แปลใจความเหมือนกัน

ปุคฺคโลติ ที่ว่าบุคคละนั้น **อตฺตา** เป็นตัวที่ไปได้มาได้
สตฺโต เป็นตัวที่ข้องอยู่ในอารมณ์ **ชีโว** เป็นตัวที่เป็น วา
เป็นตัวมีชีวิต ตามซึ่งไม่มีจริงเป็นจริงเช่นนี้ ว่ามีจริงเป็นจริง
ดังนี้ เข้าใจผิด เห็นผิด ถือผิดอยู่กัน.

^๑ อภ.ปณจ.อ. (บาลี) ๑/๑๒๙ (มมร.)

แบบแผนเพื่อจะทำลายเสียซึ่ง **อตุต-ศัพท์** ซึ่งแปลว่า
กาย นั้น เรียกว่า “**ศาสนา**”^๑ ดังนี้ เพราะเหตุนี้ ตามซึ่ง
ชี้แจงมาแล้ว เพื่อจะให้เข้าใจถ่องแท้หมดจดแล้ว **อตุต-ศัพท์**
ซึ่งแปลว่า ไม่ใช่ตัวเรา ตัวเราไม่มี ให้เป็นการถูกต้อง คือ
กาย-ศัพท์ อันแปลว่า ปรมัตถ์รูปกายนั้น เป็นกายจริง ย่อมมี
จริง **อตุต-ศัพท์** ซึ่งแปลว่า กาย กับ เรา นั้น มีใจความเหมือน
กัน ชันธุ์กายซึ่งพบเห็นกันอยู่เดี๋ยวนี้นั้น **กาย-ศัพท์** ซึ่งแสดง
โดยสภาพปรมัตถ์อันมีปรากฏจริง เป็นรูปกาย คือ กายเทียว
อันธบุุชณผู้ไม่ได้ความสว่างแห่งปัญญาจักขุ์นั้น ย่อมถือเอา
ปรมัตถ์รูปกายว่าเป็น **อตุต-ศัพท์** ซึ่งแปลว่า กายของเรา ย่อม
ยึดถือกันดังนี้ อาการที่ยึดถือนั้น

^๑ คำว่า “**ศาสนา**” นั้น มาจากคำบาลีที่ว่า “**สาสน**” นั่นเอง ฉะนั้น คำว่า “**ศาสนา**” นี้
จึงหมายความว่า เป็นธรรมที่เบียดเบียนประทุษร้ายต่อกิเลสทั้งปวง ดังมีวจนัตถะว่า
กิเลส **สสตี** **หีสตีตี** **สาสน** (สสุ ธาตุ + ยุ ปัจจัย, สสุ หีสาย) หรืออีกนัยหนึ่ง คำว่า
“**ศาสนา**” หมายความว่า ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการอบรมสั่งสอนมนุษย์ พร้อมทั้งเทวดา
และพรหม ชื่อว่า **สาสนะ** หรือ ธรรมเป็นเหตุแห่งการอบรมสั่งสอนมนุษย์ พร้อมทั้ง
เทวดาและพรหม ชื่อว่า **สาสนะ** ดังวจนัตถะว่า **สเทวก** **โลก** **สาสติ** **เอตถาตี** **สาสน**
(วา) **สเทวก** **โลก** **สาสติ** **เอเตนาตี** **สาสน** (สาส ธาตุ + ยุ ปัจจัย, สาส อนุสิฏฐิมิ) [คำ
ปรากฏเบื้องต้นในนามรูปวินิจฉัย ของภัททันตะสัทธัมมโชติกะ อัมมาจริยะ]

รูป อตตโต สมณุปสฺสติ.^๑ เอโส เม อตฺตา.^๒ ดังนี้ เป็นต้น
รูป รูปชั้น ๖ รูปกาย ๖ กรขกายนี้ อตตโต
โดยเป็นอตตะ ๖ โดยเข้าใจว่ากายของเรา สมณุปสฺสติ
ย่อมเพ่ง, เอโส อันว่าชั้น ๕ รูปนามทั้ง ๒ นี้ เม กายคือ
ชั้น ๕ รูปนามทั้ง ๒ อตฺตา เป็นตัวเราเดียว. (สภาพแห่ง
อตตะทั้งหลายนี้ แสดงในเบื้องหน้าต่อไป)

[บุคคลย่อมตามเห็นซึ่งรูปโดยความเป็นตัวตน,
นั่นเป็นตัวตนของเรา]

ในข้อยึดถือว่า “เรา” นั้น ยึดถือว่าเราทิฏฐิ ยึดถือว่า
เรามานะ ทิฏฐิเรา มานะเรา มี ๒ ประการ ใน ๒ ประการ
นี้ เมื่อเวลาแข่งกับผู้อื่นย่อมไม่มีใครอยู่ต่ำกว่าผู้อื่น ไม่ลดละ
ยอมใครอยู่เหนือผู้อื่น ใครเกิน ใครเยอหยิ่ง เมื่อจิตใจเป็น
เช่นนี้ ไม่ใคร่แข่งคบหากับผู้อื่น และเมื่อเวลาเป็นตัวถือตน
และโดยอาการที่ถือเอาชั้น ๕ ว่าเรา และโดยอาการอย่างนี้
ว่าเราเช่นนี้ ว่าเป็นเรามานะ

^๑ ส.ข. (บาลี) ๑๗/๒๕๗/๑๘๒ (สยยา.)

^๒ ส.ข. (บาลี) ๑๗/๒๕๘/๑๘๓ (สยยา.)

ไม่ได้มีสัญญาเข้าใจว่า ตนของตนเป็นชั้นธ อายตนะ
ธาตุ เคลื่อนไหวได้ ไปมาได้ รู้จักคิดอ่าน และย่อมกระทำ
กิจการทั้งหลายโดยอิสระ คือ เป็นสัตว์ เป็นตัว เข้าใจยึดถือ
เอาโดยอาการอย่างนี้ โดยที่เราเห็นว่า เป็นทิฏฐิเราดังนี้

บุพชนัน มีทิฏฐิเรา มานะเรา ทั้ง ๒ ประการ ผู้ที่
พ้นแล้วจากสัkkายทิฏฐิ คือ โสตาบัน สกทาคามี อนาคามี
บุคคลนั้น ทิฏฐิเราไม่มีแล้ว มีแต่มานะเราเท่านั้น ที่พ้นจาก
มานะแล้วคือ พระอรหันตบุคคลนั้น มานะเราไม่มีแล้ว และ
พ้นแล้วจากทิฏฐิเรา มานะเรา ทั้ง ๒ ประการแล้ว

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์
ทั้งหลายที่พูดว่า “เรา เรา” นั้น ไม่ใช่เป็นการยึดถือเหมือน
บุพชน มีทิฏฐิเรามานะเราหาไม่ได้ เมื่อเวลาอยู่ในโลก เพื่อจะ
ไม่ให้เป็นการตรงกันข้าม เพื่อจะให้เป็นไปตามประโยชน์ของ
โลก โดยวัชรโลกเป็นการรู้ซึ่งชื่อนาม และเพื่อจะไม่ให้เสีย
ชนบของโลกวิสัยเป็นถ้อยคำซึ่งกล่าวด้วยโอษฐ์ เป็นชื่อนาม
ตามวัชรโลกเท่านั้น

๔. แสดงสักกายะ

กตโม จ ภิกขเว สกกาโย, ปญจุปาทานกฺขนฺธาติสฺส
วจนีโย.^๑

ภิกขเว สงฆ์ทั้งหลาย สกกาโย สักกายะนั้น กตโม
ธรรมอันใด ปญจุปาทานกฺขนฺธาติ ว่าอุปาทานชั้น ๕ ดังนี้
วจนีโย พึงกล่าว อสฺส ย่อมเป็น.

[ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สักกายะ คืออะไร ? สักกายะ
นั้นมีคำที่จะพึงกล่าวว่า คือ อุปาทานชั้น ๕]

สักกายะนั้น คือ ชั้น ๕ อันเป็นอารมณ์แห่งอุปาทาน
ธรรมทั้งหลายนั้น เป็นสักกายะดังนี้

สนโต กาโย สกกาโย.^๒

สนโต สวิขฺขมาโน โดยสภาพปรมาตฺถ์ซึ่งมีปรากฏ
กาโย รวมเป็นชั้น ๕ เทียว สกกาโย รวมชั้น ๕ ตามสภาพ
ปรมาตฺถธรรมอันมีปรากฏ ให้ถือเอาโลภีอุปาทานชั้น ๕
ซึ่งมีปรากฏโดยปรมาตฺถธรรม.

^๑ ส.ข. (บาลี) ๑๗/๒๘๕/๑๙๓ (สยา.)

^๒ อนุทีปนี (บาลีอักษรพม่า)

เพื่อให้ปรากฏอีก คือทรงเทศนาโดยอภิธรรม-
ภาชนิยน์แสดงว่า “รูปกฺขนโร เวทนากฺขนโร สณฺณากฺขนโร
สงฺขารกฺขนโร วิญฺญาณกฺขนโร”^๑ ชั้น ๕ นี้อย่างหนึ่ง
ทรงเทศนาโดยสุดตันตภาชนิยน์แสดงว่า “รูปุปาทานก-
ขนโร เวทฺฐุปาทานกฺขนโร สณฺณุปาทานกฺขนโร
สงฺขารุปาทานกฺขนโร วิญฺญาณุปาทานกฺขนโร”^๒
ดังนี้ อุปาทานชั้น ๕ อย่างหนึ่งในการที่มีปัญจชั้น
ปัญจุปาทานชั้น ๒ ชนิดนั้น รูป ๒๘ แห่งรูปชั้น เป็น
รูปชั้นก็ดี เรียกได้ว่า รูปุปาทานชั้น (บรรดารูปทั้งหมด
เป็นส่วนโลกีย์) ดังกล่าวคือ เวทนาเจตสิก คือเวทนาชั้นนั้น
เป็นโลกีย์ โลกุตตระ ใน ๒ ประการนี้ ซึ่งเนื่องด้วยโลกีย์จิต
๘๑ ดวงนั้น เรียกได้ว่า เวทนาเจตสิก คือเวทนาชั้นก็ดี
เวทฺฐุปาทานชั้นก็ดี ส่วนโลกุตตรจิต ๘ ดวง ซึ่งเนื่องด้วย
เวทนาเจตสิกนั้น ควรเรียกว่าเวทนาชั้นเท่านั้นไม่ควรเรียกว่า
เวทฺฐุปาทานชั้นเพราะเหตุใด ? เพราะว่าเป็นโลกุตตระ
ตัณหาทวิภูมิจิตไม่สามารถยึดได้เทียว ส่วนซึ่งเนื่องด้วยโลกีย์จิต
๘๑ ดวง สัญญาเจตสิก คือสัญญาชั้นก็ดี เรียกโลกุตตรจิต

^๑ อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๑/๑ (สยยา.)

^๒ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๙๕/๓๓๘ (สยยา.)

๘ ดวง ซึ่งเนื่องด้วยสัญญาเจตสิกนั้น เรียกได้แต่สัญญา
ชั้นเท่านั้น ไม่ควรเรียกว่า สัญญาปาทานชั้น เพราะว่าเป็น
โลกุตตระ ตัณหาทิฏฐิไม่สามารถยึดได้เทียว ที่เนื่องด้วย
โลกียจิต ๘๑ ดวง คือเจตนาเป็นต้น เจตสิก ๕๐ นั้น
เรียกว่า สังขารชั้น สังขารูปาทานชั้นได้ ส่วนซึ่งเนื่องด้วย
โลกุตตรจิต ๘ ดวงนั้น คือเจตนาเป็นต้น เจตสิก ๓๔ นั้น
เรียกได้ว่าสังขารชั้นเท่านั้น ไม่ควรเรียกว่าสังขารูปาทาน
ชั้น เพราะว่าเป็นโลกุตตระ ตัณหาทิฏฐิไม่สามารถยึดถือได้
เทียว ที่เนื่องด้วยโลกียจิต ๘๑ ดวงนั้น เรียกว่า วิญญาณชั้น
วิญญาณูปาทานชั้นได้ ที่เนื่องด้วยโลกุตตรจิต ๘ ดวงนั้น
ได้แต่เรียกว่าวิญญาณชั้นเท่านั้น ไม่ควรเรียกว่าวิญญาณูปาทาน-
ชั้น เพราะเป็นโลกุตตระ ตัณหาทิฏฐิไม่สามารถยึดได้เทียว

ตามที่ได้ชี้แจงมาแล้ว ชั้น อุปาทานชั้น ๒ ประการนี้
ที่ไม่มีชื่ออุปาทานชั้น มีแต่ชื่อชั้นเฉยๆ นั้น คือ
โลกุตตรนามชั้น ๔ นี้ ไม่ควรเรียกและไม่ควรเรียกว่า
“สัkkาย” ควรเรียกแต่ชั้น อุปาทานชั้นว่า “สัkkายะ”
ดังนี้ โลกียอุปาทานชั้น ๕ นั้นเป็นการทรงเทศนาแสดงเพื่อ
ให้การบังเกิดภูมิแห่งวิปัสสนาญาณอารมณ์ดังนี้

๕. แสดงสักกายทิฎฐิ

ปรมตโต วิชขมานตตา สนโต สวิขมานโน กาโย
สกุกาโย, เตญฺมิกขนฺธปญฺจกสฺส เต นามํ, สกุกาเย
มิจฺฉาวเสน ทิฎฺฐิ สกฺกายทิฎฺฐิ.

ปรมตโต โดยสภาพปรมัตถ์ วิชขมานตตา เพราะ
เป็นการมีปรากฏ สนโต สวิขมานโน มีปรากฏโดยปรมัตถ์
กาโย ความรวมแห่งรูปนามทั้งสองนั้น สกุกาโย ชื่อว่า
สักกายะ, เอตํ สักกายะแห่งชื่อนั้น เตญฺมิกขนฺธปญฺจกสฺส
ชั้น ๕ แห่งความรวมซึ่งบังเกิดในภูมิสาม นามํ เป็นชื่อเดียว,
ที่ว่าสักกายะนั้น เป็นหมวดความรวมแห่งชั้น ๕ รูปนาม
ทั้งสองโดยปรมัตถ์เรียกกายนี้ว่าสักกายะ สกุกาเย มีปรากฏ
โดยปรมัตถ์ ในกายอันเป็นหมวดความรวมแห่งรูปนาม
ทั้งสอง คือ ชั้น ๕ นี้ ภา ในกายนี้ มิจฺฉาวเสน ผันแปร
กลับลอกโดยไม่จริง ทิฎฺฐิ ว่าไม่มีแล้วกลับว่าเรามี ซึ่งเห็น
เป็นการผิดนั้น สกฺกายทิฎฺฐิ ชื่อว่า สักกายทิฎฐิ.

[กายมีอยู่ คือว่า ปรากฏอยู่ เพราะความที่กายนั้น
เป็นสภาพที่มีอยู่โดยปรมัตถ์ ชื่อนี้เป็นชื่อของชั้น ๕ ที่เป็นไป
ในภูมิ ๓ (กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ), ความเห็นด้วยสามารถ
ที่ไม่จริงในสักกายะ (ชั้น ๕) ชื่อว่า สักกายทิฎฐิ]

ที่ว่าสัkkายาทิฏฐินั้น มีปรากฏโดยปรมาตม คือ สัkkายะ
ในกายอันเป็นหมวดรวมแห่งชั้น ๕ รูปนามทั้งสองนั้น มีแต่
รูปนามเท่านั้น เราไม่มี มีแต่ชั้น ๕ เท่านั้น เราไม่มี มีแต่
รูปนามทั้งสองเท่านั้นเป็นของจริง ไม่ใช่เรา ชั้น ๕ เท่านั้น
เป็นใช่ ไม่ได้ถือเอาตามพระพุทธรองค์ทรงเทศนาว่า ไม่ใช่เรา
ถือเอาชั้น ๕ รูปนามทั้งสองนี้ ว่าเป็นเรา เป็นกายเรา
และว่าในชั้น ๕ รูปนามทั้งสอง มีเราเป็นต้น การถือผิด
ในสัkkายะนี้ ว่าเป็นสัkkายาทิฏฐิ ดังนี้

ให้แยกสัkkายะบทหนึ่ง ทิฏฐิบทหนึ่ง ตามบทสัkkายะ
ให้อาโลเกียอุปาทานชั้น ๕ ตามบททิฏฐิให้อธิบายทิฏฐิเจตสิก
บทสัkkายะนั้นเป็นอารมณ์ธรรมเทียว บททิฏฐินั้นเป็น
อารมณ์นิกรรมเทียว (มิจฉาทิฏฐิ สัkkายาทิฏฐิ อัตตทิฏฐิ
อัตตานุทิฏฐิ อัตตวาทุปาทาน แม้จะเป็นชื่อต่างกันก็ดี
เป็นสภาพใจความเดียวเหมือนกัน)

สัkkายาทิฏฐิยึดอยู่ในรูปชั้น ๔ เวทนาชั้น ๔
สัญญาชั้น ๔ สังขารชั้น ๔ วิญญานชั้น ๔ ในชั้น ๕
สัkkายาทิฏฐิยึดอยู่มี ๒๐^๑ นอกจากนั้นในอายตนะ ๑๒

^๑ สัkkายาทิฏฐิยึดอยู่ในรูปชั้น ๔ คือ (๑) เห็นรูปโดยความเป็นตน (๒) เห็นตนมีรูป
(๓) เห็นรูปในตน (๔) เห็นตนในรูป ส่วนในชั้นอื่นก็มีน้อยเดียวกัน คือ สัkkายาทิฏฐิ
ยึดอยู่ในเวทนาชั้น ๔ สัkkายาทิฏฐิยึดอยู่ในสัญญาชั้น ๔ สัkkายาทิฏฐิยึดอยู่ใน
สังขารชั้น ๔ สัkkายาทิฏฐิยึดอยู่ในวิญญานชั้น ๔ รวมเป็น ๒๐ ประการ

มีสัักกายทิฏฐียึดถือ ในธาตุ ๑๘ มีสัักกายทิฏฐียึดถือ เป็นต้น
ยังมีมากมายเมื่อไม่มีญาณพอ เกรงจะยุ่งจึงยุติได้

จะชี้แจงอาการยึดแห่งสัักกายทิฏฐิ ๒๐ ในชั้น ๕
ดังต่อไปนี้ คือ

๑. การเพ่งผิด คือรูปธรรมว่าเรา เป็นสัักกายทิฏฐิ
อุปมาเพ่งว่า ไฟที่ลุกเป็นแสงๆ เป็นไฟลุก ดังนี้

๒. การเพ่งผิด คือที่เรามีรูป เป็นสัักกายทิฏฐิ อุปมาว่า
ในต้นไม้มีเงา ดังนี้

๓. การเพ่งผิด คือในเรามีรูป เป็นสัักกายทิฏฐิ อุปมาว่า
ในดอกไม้มีกลิ่น ดังนี้

๔. การเพ่งผิด คือ ในรูปมีเรา เป็นสัักกายทิฏฐิ อุปมาว่า
ในสมุก^๑ มีงู ดังนี้

(คำแทรกจงพิจารณาให้เข้าใจ ซึ่งแสดงอุปมา
๔ ประการในรูปชั้น การยึดถือสัักกายทิฏฐิในชั้น ๔ นั้น
เช่นอุปมาดังกล่าว)

๕. การเพ่งผิด คือเวทนาว่าเรา เป็นสัักกายทิฏฐิ

๖. การเพ่งผิด คือที่เรามีเวทนา เป็นสัักกายทิฏฐิ

^๑ สมุก น. ภาชนะสานกัน ๔ มุม มีฝาสวมครอบ สำหรับใส่สิ่งของต่าง ๆ. (ป. สมุคค ว่า
หีบ, ตะกร้า). (ราชบัณฑิตยสถาน)

๗. การเพ่งผิด คือในเรามีเวทนา เป็นสักกายทิฎฐิ
๘. การเพ่งผิด คือในเวทนามีเรา เป็นสักกายทิฎฐิ
๙. การเพ่งผิด คือสัญญาว่าเรา เป็นสักกายทิฎฐิ
๑๐. การเพ่งผิด คือที่เรามีสัญญา เป็นสักกายทิฎฐิ
๑๑. การเพ่งผิด คือในเรามีสัญญา เป็นสักกายทิฎฐิ
๑๒. การเพ่งผิด คือในสัญญามีเรา เป็นสักกายทิฎฐิ
๑๓. การเพ่งผิด คือสังขารว่าเรา เป็นสักกายทิฎฐิ
๑๔. การเพ่งผิด คือที่เรามีสังขาร เป็นสักกายทิฎฐิ
๑๕. การเพ่งผิด คือในเรามีสังขาร เป็นสักกายทิฎฐิ
๑๖. การเพ่งผิด คือในสังขารมีเรา เป็นสักกายทิฎฐิ
๑๗. การเพ่งผิด คือวิญญาณนั้นว่าเรา เป็นสักกายทิฎฐิ
๑๘. การเพ่งผิด คือที่เรามีวิญญาณ เป็นสักกายทิฎฐิ
๑๙. การเพ่งผิด คือในเรามีวิญญาณ เป็นสักกายทิฎฐิ
๒๐. การเพ่งผิด คือในวิญญาณมีเรา เป็นสักกายทิฎฐิ

การยึดถือสักกายทิฎฐิในชั้น ๕ ดังนี้เทียว ไม่ได้กระทำ
ความจำแนกแตกต่างซึ่งชั้น ๕ แล้ว โดยถือเอาความรวม
ของชั้น ๕ ว่าอันนี้เราเทียว เราเป็นสัตว์อันหนึ่ง เรา
เป็นมนุษย์ผู้หนึ่ง เราไป เรามา เรานอน เรานั่ง เรากิน
เราขด เราเหยียด เราเห็น เราได้ยิน เราได้กลิ่น เราถูกต้อง

เรารู้ เป็นต้น การที่ยึดถือโดยความรวมกลมเอารัณธ์ ๕
เช่นมานี้ อ้นการยึดถือเช่นนี้ เป็นการยึดถือโดยสัักกายทิฏฐิ
เทียว

การขยายเขตสังสารภัย อปายภัยทั้งหลายนั้นก็คือ
ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ใน ๓ ประการนี้ พระพุทธร่องค์ทรง
ชักชวนตักเตือนให้ทำลายละซึ่งสัักกายทิฏฐิให้เป็นสมุจเฉท
ไม่มีเศษเหลือ โดยโศดาปัตติมัคคญาณ เมื่อสามารถลอกให้
ห่างทำลายละซึ่งทิฏฐิได้เช่นนี้แล้ว เพราะให้แลเห็นชัดได้ว่า
อ้นกายแห่งชั้นนี้ เป็นรูปนามแท้จริง พ้นจากสภาพอัตตะ
ชีวะ ก็จะปรากฏสภาพนิขชีวะอัตตะมาแล้ว การที่จะละให้
ห่างจากตัณหามานะนั้น ไม่สู้จะยากเท่าใดนัก เพราะเหตุนี้
พระพุทธร่องค์ทรงเทศนาสั่งสอนว่า

สตติยา วีย โอมฏโจ ทยหมานาว มตถเก

สกุทายทิฏฐิปปหานาย สโต ภิกขุ ปริพพเช.^๑

สตติยา ด้วยหอกอ้นแหลมคมกล้า โอมฏโจ วีย
ประหนึ่งผู้ต้องปักอยู่แล้วในอกก็ดี มตถเก แทบศีรชะ
ทยหมานโน วีย ประหนึ่งว่าผู้มีเพลิงไหม้อยู่ก็ดี สกุทายทิฏฐิ

^๑ ส.ส. (บาลี) ๑๕/๕๗/๑๙ (สยา.)

ซึ่งไม่ใช่เรา ยึดถืออยู่ว่าเรานั้น **ปหานาย** เพื่อจะละเสีย **วา** เพื่อจะปลิดทิ้งเสีย **ภิกขุ** โยคีบุคคลอันพึงเห็นซึ่งภัยในสงสาร ว่าเป็นภาระอันหนักนั้น **สโต สติยา สมปนฺนาคโต** โดยมา ในสติปัฏฐาน คือ การเดิน การยืน เป็นต้น ย่อมมีสติพร้อม ไม่หลงลืมในบรรดาอาการทั้งหลาย เป็นผู้มีความระวังแล้ว นั้น **ปริพฺพเช** ให้ประพฤติดูโดยไม่หยุดยั้ง.

[ภิกษุพึงมีสติ เว้นรอบเพื่ออันละสักกายทิฏฐิ เหมือน บุรุษถูกประหารด้วยหอก และเหมือนบุรุษที่ถูกไฟไหม้บน ศีรษะ]

ใจความในคาถาซึ่งทรงเทศนานี้มีว่า อุปมาว่าโดยศัตรู ผู้หนึ่งเอาหอกแทง ผู้ซึ่งต้องหอกปักอกอยู่ที่อกนั้น เพื่อจะไม่กระทำการจอันใดอันหนึ่ง เป็นการสำคัญอันใหญ่ยิ่งพยายาม ที่จะถอนหอกอันปักอยู่ในอก ฉันทก็ดี อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ เพลิงไหม้ศีรษะอยู่แล้ว เพื่อจะไม่กระทำการจอันใดอันหนึ่ง พยายามแต่ที่จะดับเสียซึ่งเพลิงอันไหม้บนศีรษะนั้น ฉันทก็ดี โดยอุปมาเหมือนเช่นนั้น สังสารทุกข์แห่งภัยซึ่งแพร่หลาย ซ้ำซากอยู่ในภพ ซึ่งตามเสียบปักประจำอยู่ คือมีสัญญาจำ ว่าเรา กายเรา แห่งอัตตวาทุปาทาน สักกายทิฏฐิ คือ เสี้ยน อันใหญ่ ซึ่งถอนด้วยสติสัมปชัญญธรรม ตามซึ่งทรงเทศนา

ไว้ในพระบาทสี่สตีปฐฐาน โดยอิริยาปถปัพพะ โดยการ
เดิน ยืน นั่ง นอน เป็นต้น ในกิริยาอาการเหล่านั้นก็ดี โดน
สัมปชัญญปัพพะ การขดเหยียด การเดินขึ้นหน้า ถอยหลัง
 เป็นต้น ในอาการกิริยาเหล่านี้ก็ดี เพื่อจะมีให้พ้นจากสติ
เหมือนหนึ่งบุคคลอันกระทำการสีไฟฉนใด ไฟประพฤติ
ปฏิบัติเจริญให้แพร่โดยไม่หยุดหย่อน เป็นการสำคัญซึ่ง
เทศนาว่า เมื่อได้บำเพ็ญปฏิบัติเช่นนี้แล้ว จึงจะหลุดพ้นจาก
สัkkายทิฏฐิ คือเสี้ยนหนามอันปักอยู่ดังนี้

อภิธรรมนิทานกถา^๑

อาจารย์สาย สายเกษม

๑. พระอภิธรรมนี้คืออะไร ?

๒. ใครเป็นผู้เทศนาพระอภิธรรม คือพระพุทธเจ้า
ทรงเทศนาเองหรือพระสาวก ?

๓. เมื่อพุทธกาล มีผู้ศึกษาพระอภิธรรมบ้างหรือไม่ ?

^๑ ส่วนหนึ่งจาก “อภิธรรมนิทานกถา ภาค ๒” ในหนังสืออภิธรรมพิสดาร ภาค ๒ ของอาจารย์สาย สายเกษม

ปัญหาข้อ ๑ พระอภิธรรมคืออะไรนั้น ?

ขอวิสันนาว่า พระอภิธรรม คือ พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ คือ (๑) อัมมสังคณี (๒) วิภังค์ (๓) ธาตุกถา (๔) บุคคลบัญญัติ (๕) กถาวัตถุ (๖) ยมก (๗) มหาปฏฐาน รวม ๗ คัมภีร์ที่กล่าวมานี้ เรียกว่า พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์

ในคัมภีร์อัฐสาสนีของไทย หน้า ๔ บรรทัด ๑๙ ว่า

ปกรณปริจเจทโต ปเนส ธมมสังคณีวิภังคธาตุกถา-
บุคคลบัญญัติกถาวัตถุยมกปฏฐานานํ สตตนนํ ปกรณานํ
วเสน จิโต.^๑

แปลความว่า พระอภิธรรมกำหนดลงด้วยปกรณ์นั้น
คือ อัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา บุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก
ปฏฐาน รวม ๗ ปกรณ์.

ในวิภาวินีฎีการับรองว่า

ธมมสังคณีอาทิสตตปกรณ์ อภิธมมปิฎก.^๒

แปลความว่า อัมมสังคณีเป็นต้น ๗ คัมภีร์นี้ เรียกว่า
อภิธรรมปิฎก.

^๑ อภ.สง.อ. (บาลี) นิทานกถา หน้า ๔ (มจร.)

^๒ วิภาวินีฎีกา. (บาลี) ๑/๑๖๔ (มจร.)

ในคัมภีร์มิลินทปัญญาของไทย หน้า ๑๘ บรรทัด
ที่ ๑๐ ว่า

อายุสมนตํ นาคเสน ปจเมเนว อภิธมมํ อทาสี กุสลา
ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพฺยากตา ธมฺมาติ ติกทุกฺกจ
ธมฺมสงฺคณฺีวิภงฺกธาตูกฺกาปุคฺคลปณฺณตติกถาวตฺถุยมก-
มหาปกรณํ สพฺพนตํ กเถสิ.

แปลความว่า พระมหาโรหณะสอนพระอภิธรรมให้
แก่ท่านนาคเสน ครั้งแรกว่า “กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา
อพฺยากตา ธมฺมา” ซึ่งจัดเป็นติกะทูกะ และธัมมสังคณี
วิภังค์ ธาตุกกา บุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก มหาปฏฺฐาน
รวมอภิธรรมทั้งสิ้น ๗ คัมภีร์.

อาศัยหลักฐานเหล่านี้ คำว่า “อภิธรรม” หาใช้อื่นไม่
ได้แก่ พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ที่ได้กล่าวมาแล้วนี้เอง

คำว่า “อภิธมฺมตถ” นั้น แยก ๒ ศัพท์ คือ “อภิธมฺม”
และ “อตถ” แปลว่า “อภิธมฺม” ได้แก่ อภิธรรม ๗ คัมภีร์
“อตถ” ได้แก่ เนื้อความ หมายความว่า เนื้อความใน ๗ คัมภีร์
ได้แก่ จิต เจตสิก รูป นิพพาน รวม ๔ ประการ อธิบายใน
ปกรณทั้ง ๗ นี้ เต็มไปด้วยเนื้อความ ๔ ประการ เนื้อความ
๔ ประการนี้แหละ เรียกว่า “อภิธมฺมตถ” หรืออาศัย

วิเคราะห์ศัพท์ที่ว่า “ปรมสฺส อุตฺตมสฺส ฌาณสฺส อตฺโถ โคจโรติ ปรมตฺโถ”^๑ จึงเรียกว่า “ปรมัตถ์” แปลตามวิเคราะห์ว่า พระปรมัตถ์ ๔ ประการนี้ ย่อมเป็นอารมณ์ของ พระสัพพัญญุตญาณ ฉะนั้นเรียกว่า “ปรมัตถ์”

โดยอาศัยอาคตสถาน (หลักฐานที่มา) ต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว คำว่า “อภิธรรม” ได้แก่ พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ที่ได้กล่าวมาแล้ว และคำว่า “ปรมัตถ์” นั้น ได้แก่ เนื้อความในอภิธรรม ๗ คัมภีร์นั่นเอง

ปัญหาข้อที่ ๒ ใครเป็นผู้เทศนาอภิธรรมนั้น ?

ขอวิสังฆาดังต่อไปนี้ เมื่อผู้อ่านทั้งหลายทราบแล้วว่า พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์นี้ เป็นอารมณ์ของพระสัพพัญญุตญาณ โดยอาศัยคัมภีร์อภิธัมมัตถวิภาวินี หน้า ๖๖ บรรทัดที่ ๑๔ ที่ข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้วในคำวิสังฆนาข้อ ๑ ไม่ต้องสงสัยเลยว่า พระอภิธรรมนี้พระสาวกสามารถจะเทศนาได้ เพราะไม่ใช่ความรู้ของสาวก และสาวกรู้ด้วยตนเองไม่ได้ เพราะฉะนั้นพระบรมโลกนาถจึงเป็นผู้เทศนาพระอภิธรรม

^๑ วิภาวินีฎีกา. (บาลี) ๒/๑๖๕ (มจร.)

ในคัมภีร์อัฐสาลีนี้ของไทย หน้า ๔๐ บรรทัดที่ ๕ ว่า
อภิธมโม นามส สัพพญญพุธานันเวย วิสโย,
น อญเณสํ วิสโย.^๑

แปลความว่า พระอภิธรรมนี้ เป็นวิสัยของพระ
สัพพัญญูพุทธเจ้าโดยเฉพาะ หาเป็นวิสัยของพระสาวกไม่.

ในอรรถกถาภังค์วันฉัตรของไทย หน้า ๕๗๔ บรรทัด
ที่ ๑๑ ว่า

อภิธมโม นาม น สาวกวิสโย, น สาวกโคจร;
พุทฺธวิสโย เอส, พุทฺธโคจรโร.^๒

แปลความว่า พระอภิธรรมนี้ไม่ใช่วิสัยของพระสาวก
ไม่ใช่อารมณ์ของสาวก อภิธรรมนี้เป็นพุทฺธวิสัยเป็นพุทฺธวิสัย
และเป็นอารมณ์ของพระพุทฺธเจ้าดังนี้.

โดยเหตุที่พระอภิธรรมนี้ พระสาวกเทศนาไม่ได้เพราะ
เป็นพุทฺธวิสัยเฉพาะองค์เดียว คือพระสัพพัญญูพุทธเจ้า
เท่านั้น ฉะนั้นในปริวาร พระบาลีวินัยปิฎกของไทย หน้า
๒๒๔ บรรทัดที่ ๘ จึงมีว่า

^๑ อภ.สง.อ. (บาลี) นิทานกถา หน้า ๓๑๑ (มจร.)

^๒ อภ.สง.อ. (บาลี) ๑๓๘๔/๔๖๖ (มจร.)

องคิรโส สกยมนิ

สพพสตุตตโม สีโ

สตุตตนตํ อภิธมมญจ

สพพญตานุกมบโก

ปิฏเก ติณิ เทสยิ

วินยญจ มหาคุณฺโ

แปลความว่า พระอังคิรสศากยมนิ ผู้มีกรุณาแก่สัตว์ทั้งปวง เป็นผู้ประเสริฐสูงสุดกว่าสรรพสัตว์ทั้งหลาย ทรงเทศนาพระไตรปิฎกไว้ คือ พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก และพระวินยปิฎก ซึ่งมีคุณประโยชน์อันใหญ่หลวง ดังนี้.

โดยอาศัยอาคตสถาน (หลักฐานที่มา) ต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว คำวิສัษณาปัญหาข้อที่ ๒ ขอดตอบว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้เทศนาพระอภิธรรมโดยแน่แท้

ปัญหาข้อที่ ๓ ถามว่า เมื่อพุทธกาล มีผู้ศึกษาพระอภิธรรมบ้างหรือไม่ ?

เมื่อท่านผู้อ่านทั้งหลายรู้ดีแล้วว่า พระอภิธรรมเป็นอารมณ์ของพระพุทธเจ้า และพระพุทธองค์เป็นผู้ทรงเทศนา เช่นนี้ก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่า พระอภิธรรมที่ประเสริฐกว่าธรรม

^๑ วิ.ป. (บาลี) ๘/๘๒๖/๒๒๔ (สยยา.)

ทั้งหมดนี้ ผู้ที่ต้องการ ผู้ที่ศึกษาเล่าเรียน ไม่ว่าฆราวาสหรือ
บรรพชิตก็ตาม คงจะมีเป็นแน่ในครั้งพุทธกาล การที่ผู้แต่ง
กล้ายืนยัน ก็เพราะผู้แต่งเคยพบในสุตตันตปิฎกรับรองว่า
นางชุชุตตรา ผู้เป็นประมุขของพวกนางสามาวดี และ
ฉัตตปาณิอุบาสกหรือวิสาขอุบาสกเหล่านี้ ก็ศึกษา
พระไตรปิฎกจบ และส่วนพระนั้นนับไม่ถ้วน เพราะฉะนั้น
ปัญหาข้อที่ ๓ ไม่จำเป็นต้องอธิบายมาก เพียงแต่ยกหลักฐาน
ในวินัยปิฎกและสุตตันตปิฎกทั้ง ๒ มา ก็พอจะเข้าใจได้อยู่

ในสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต พระบาลี
ของไทย เล่ม ๓ หน้า ๔๓๙ บรรทัดที่ ๑๐ ว่า

เอกั สมัย ภควา พาราณสียั วิหริติ อีสิปตเน มิคทายเ,
เตน โข ปน สมเยน สมพหุลา เถรา ภิกขุ ปจจนาภตัม
ปิณฑปาตปฏิกกนตา มณฑลมาเพ สนนินินา สนนิปิตา
อภิธมมกถิ กเถนติ.^๑

แปลความว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคพระบรม-
ศาสดา อาศัยพักอยู่ในป่าอิสิปตนมิกทายวัน ในแขวงเมือง
พาราณสีนั้น เวลานั้นพระภิกษุเถระทั้งหลายกลับจาก

^๑ อ.จ.ฉก. (บาลี) ๒๒/๓๑๑/๔๓๙ (สยา.)

บิณฑบาต ภายหลังที่ฉันเพลแล้ว ประชุมสนธิบาตใน
วงคณะสงฆ์ แล้วสนทนาพระอภิธรรมกันอยู่ดังนี้.

ตามพระบาลีแสดงว่า เมื่อพุทธกาลสมัยโน้นมีพระ
ที่สนทนาพระอภิธรรมนี้ แสดงให้เห็นว่า มีพระที่ศึกษา
พระอภิธรรมตามพุทธานุญาตไม่น้อยเลย

วินัยปิฎก มหาวิภังค์ พระบาลีของไทย ทัพพมัลลปุตต-
เถรวัตถุ หน้า ๓๖๙ บรรทัดที่ ๖ ว่า

เย เต ภิกขุ อภิธัมมิกา เตสํ เอกขณํ เสนาสน
ปญญาเปติ เต อญญมญญ อภิธัมมํ สากัจฉิสฺสन्ตฺติ.^๑

แปลความว่า พระเหล่าใดศึกษาเล่าเรียนพระอภิธรรม
ปิฎก พระเหล่านั้นรวมเป็นคณะ พระทัพพมัลลบุตรเถระ
จัดเสนาสนะไว้ด้วยคิดว่า ท่านเหล่านี้จักมีธัมมสากัจฉา
พระอภิธรรมกันดังนี้.

ในวินัยปิฎกพระบาลีนี้ แสดงว่า พระที่เล่าเรียน
พระอภิธรรมปิฎก ย่อมมีอยู่เป็นอันมาก

ในสูตรต้นตปิฎก เถรีอุปทาน พระบาลีของไทย
หน้า ๓๐๙ บรรทัดที่ ๑๘ ว่า

^๑ วิมหา. (บาลี) ๑/๕๔๓/๓๖๙ (สยยา.)

กุสลาห์ วิสุทธีสุ

กถสวดถุวิสารถา

อภิธมนนยถญ จ

วลิปตตามหิ สาสเน.^๑

แปลความว่า ในพระพุทธรศาสนาเน่ ดิฉัน (นาง
เขมาเถรี) ฉลาดเฉลียวในวิสุทธี ๗ และมีความสามารถ
ในกถาวัตถุ และเป็นผู้รู้ร้ญแห่งพระอภิธรรมปิฏก และถึง
ซึ่งวสีทั้ง ๕ ของอภิถญญา ดังนี้.

ในพระบาลีเน่แสดงว่า ผู้ที่ศึกษาพระอภิธรรมไม่เฉพาะ
แต่พระภิกษุ แม่นางภิกษุณี เช่น นางเขมาเถรี เป็นต้น ก็ยอม
ศึกษาพระอภิธรรมเหมือนกัน

ในวินัยปิฏก ภิกษุณีวิภังค์ พระบาลีของไทย หน้า ๒๕๕
บรรทัดที่ ๔ ว่า

ปณห์ ปุจฉเยยชาติ สุตตณเต โอกาส์ การาเปตวา วินยั
วา อภิธมมံ วา ปุจฉติ อาปตติ ปาจิตติยสส. วินเย โอกาส์
การาเปตวา สุตตณตัม วา อภิธมมံ วา ปุจฉติ อาปตติ
ปาจิตติยสส. อภิธมเม โอกาส์ การาเปตวา สุตตณตัม วา
วินยั วา ปุจฉติ อาปตติ ปาจิตติยสส.^๒

^๑ ขุ.อป. (บาลี) ๓๓/๑๕๘/๓๐๙ (สยยา.)

^๒ วิ.ภิกษุณี. (บาลี) ๓/๔๗๗/๒๕๕ (สยยา.)

แปลความว่า ในเรื่องนางภิกษุณี ทำปุจฉาแก่พระภิกษุ
นั้น ขอโอกาสอันใดต้องถามอันนั้น ถ้านางองค์ใดขอโอกาส
พระสูตร แล้วถามพระวินัย พระอภิธรรม ก็ดี ขอโอกาส
พระวินัย แล้วถามพระสูตร พระอภิธรรมก็ดี ขอโอกาส
พระอภิธรรม แล้วถามพระสูตร พระวินัย ก็ดี นางนั้นต้อง
อาบัติปาจิตตีย์.

ในพระบาลีแสดงว่า พระบรมศาสดาทรงอนุญาตให้
นางภิกษุณีถามพระภิกษุในเรื่องพระสูตร พระวินัย และ
พระอภิธรรม ปิฎกหนึ่งปิฎกใดใน ๓ ปิฎกนี้ ส่อให้เห็นว่า
นางภิกษุณีก็ศึกษาพระอภิธรรมเป็นอันมากเหมือนกัน

อาคตสถาน (หลักฐานที่มา) จากพระสูตรและพระวินัย-
ปิฎก ที่ข้าพเจ้ายกมาแสดงให้ท่านผู้อ่านทั้งหลายเห็นชัดว่า
พระอภิธรรมหรือพระปรมัตถปิฎก ที่ข้าพเจ้าหรือท่านสนใจ
กันอยู่ทุกวันนี้ หาเป็นธรรมที่พระสาวกได้แต่งไว้ภายหลังที่
พระพุทธองค์ดับขันธปรินิพพานแล้วไม่ ความจริงเป็นธรรม
ที่พระบรมศาสดาทรงเทศนาไว้ครั้งทรงพระชนม์อยู่ และ
ก็มีผู้เล่าเรียนกันเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นชาวศาสนาทุก
ประเทศ เช่น พม่า ลังกา อินเดีย จีน ญี่ปุ่น เป็นต้น รู้กันดีแล้ว
ว่า พระอภิธรรมเป็นปิฎกหนึ่ง อยู่ใน ๓ ปิฎก มิฉะนั้นคำว่า
“ไตรปิฎก” ก็เป็น “ทุปิฎก” หรือ “ทวิปิฎก” ไปเท่านั้น

นอกจากหลักฐานที่ข้าพเจ้ายกมาแสดงแล้ว ยังมี
อาคตสถาน (หลักฐานที่มา) อีกมาก เช่น วินัยปิฎก มหาวรรค
พระบาลี หน้า ๑๓๕ และ ๑๔๑, สุตตันตปิฎก ปาฏิภวรรค
หน้า ๒๘๒, วินัยปิฎก มหาวิงค์ พระบาลี หน้า ๔๕๔,
สุตตันตปิฎก มูลปิณณาสก์ พระบาลี หน้า ๔๐๗ อาคตสถาน
(หลักฐานที่มา) เหล่านี้แสดงว่า พระอภิธรรมปิฎก เป็น
พุทธวิธีสย เป็นพุทธภาษิต และมีผู้ศึกษาเล่าเรียนโดยไม่มี
กำหนดปริมาณเช่นเดียวกัน

เพราะฉะนั้น ผู้ใดถือหรือกล่าวว่าพระอภิธรรมไม่ใช่
พุทธภาษิต ผู้นั้นก็ตรงข้ามกับอาคตสถาน (หลักฐานที่มา)
ต่างๆ ที่ข้าพเจ้ายกมาแสดงแล้ว และเป็นถ้อยคำที่ไม่มีเหตุผล
ไม่มีหลัก พุดไปตามอำเภอใจเท่านั้น

ในคัมภีร์อัฐสาลินีของไทย หน้า ๓๙ บรรทัดที่ ๑๕ ว่า
อธิมมํ ปฏิพาเหโต อิมสฺมี ชินจกเก ปหารํ เทติ,
สพพลญตญญานํ ปฏิพาหติ, สตถุ เวสารชชญญานํ
ปฏินิวตเตติ, โสตุกามํ ปริสํ วิสฺวาเทติ, อริยมคฺเค อวารณํ
พนรติ, อญฺจารสสุ เกทกรวตฺถุสฺ อเอกสฺมี สนฺทิสฺสติ
อุกฺเขปณียกมฺมตฺตชฺชณียกมฺมารโห โหติ.^๑

^๑ อภิ.สง.อ. (บาลี) นิทานกถา หน้า ๓๐ (มจร.)

แปลความว่า ภิกษุใดห้ามหรือปฏิเสธพระอธิธรรม ภิกษุนั้นเป็นอันประหารพระพุทธศาสนา (ชินจักร) ห้ามพระสัพพัญญุตญาณ ห้ามพระเวสาร์ชฌญาณ^๑ ของพระพุทธเจ้า ทำให้เข้าใจผิดแก่บริษัททั้ง ๔ ที่มีความประสงค์จะฟังเป็นอันผูกเครื่องกันไนอริยมรรคเพื่อมิให้เกิดและในวัตถุทำความแตกร้าง (เภทรวัตถุ) ๑๘ อย่าง^๒

^๑ เวสาร์ชฌญาณ คือ พระญาณอันเป็นเหตุให้ทรงแก่กล้าไม่ครั่นคร้าม ๔ ประการ คือ

๑. สัมมาสัมพุทธปัญญา (ท่านปัญญาว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ ธรรมเหล่านี้ท่านยังไม่รู้)

๒. ชีณาสวปัญญา (ท่านปัญญาว่าเป็นชีณาสพ อาสวะเหล่านี้ของท่านยังไม่สิ้น)

๓. อันตรายิทธิมวาทะ (ท่านกล่าวธรรมเหล่านี้ว่าเป็นอันตราย ธรรมเหล่านั้นไม่อาจก่ออันตรายแก่ผู้สองเสพได้จริง)

๔. นิยานิกรมเทศนา (ท่านแสดงธรรมเพื่อประโยชน์อย่างใด ประโยชน์อย่างนั้นไม่เป็นทางนำผู้ทำตามให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบจริง)

อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๘/๑๐ (สยา.)

^๒ วัตถุทำความแตกร้าง (เภทรวัตถุ) ๑๘ อย่าง ท่านจัดเป็น ๙ คู่ (แสดงแต่ฝ่ายคี่) คือ

(๑) ภิกษุแสดงสิ่งมิใช่ธรรม ว่า เป็นธรรม (๒) แสดงสิ่งมิใช่วินัย ว่า เป็นวินัย (๓) แสดงสิ่งที่พระตถาคตมิได้ตรัส ว่า ได้ตรัส (๔) แสดงสิ่งที่พระตถาคตมิได้ประพฤติ ว่า ได้ประพฤติ (๕) แสดงสิ่งที่พระตถาคตมิได้บัญญัติ ว่า ได้บัญญัติ (๖) แสดงอาบัติ ว่า มีโทษอาบัติ (๗) แสดงอาบัติเบา ว่า เป็นอาบัติหนัก (๘) แสดงอาบัติมีส่วนเหลือ ว่า เป็นอาบัติไม่มีส่วนเหลือ (๙) แสดงอาบัติหยาบคาย ว่า มีโทษอาบัติหยาบคาย (ฝ่ายคี่อีก ๙ ประการกล่าวตรงข้าม ๙ ข้อนั้น เช่น ภิกษุแสดงธรรม ว่า มีใช่ธรรม เป็นต้น) วิ.ป. (บาลี) ๘/๘๕๗/๒๓๙ (สยา.)

ภิกษุนั้นย่อมปรากฏในวัตถุใดวัตถุหนึ่ง จึงเป็นผู้ควรแก่อุกเขปนียกรรม นียสกรรม และตัชชนียกรรม^๑ ดังนี้.

ข้อความนี้ พระอรรถกถาจารย์ท่านแสดงว่าไวข้าพเจ้าเป็นแต่ผู้นำมาและแปลไว้เท่านั้น ถ้าสงสัยโปรดเปิดอรรถสาลินีดูได้

^๑ **อุกเขปนียกรรม** กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุอันจะพึงยกเสีย (ยกเธอเสียจากการสมโภชกับสงฆ์), **นียสกรรม** กรรมอันสงฆ์พึงทำให้เป็นผู้ไร้ยศ (ปรับให้ถือนิสัยใหม่อีก), **ตัชชนียกรรม** กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุอันจะพึงขู่ (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์)

สัจจะและสุทธิในพระพุทธานุสาสนา^๑

อาจารย์แนบ มหานีรานนท์

ท่านผู้ฟังที่เคารพ

วันนี้ดิฉันรู้สึกว่าได้รับเกียรติอย่างสูงสุด ที่มีโอกาสมาพูดในที่นี้ เพราะสถานที่นี้ ก็เป็นสถานที่ที่เป็นไปแห่งความเจริญ เพราะสถานที่นี้มีนามว่า “สมาคมวัฒนธรรม” คำว่า “วัฒนธรรม” นี้ ถ้าจะพูดให้เข้าใจง่ายๆ ตามศัพท์ที่เราใช้กันอยู่ทุกๆ ไปแล้ว ก็ได้กับคำว่า “มงคล” นั่นเอง คำว่า “มงคล” นั้น ก็หมายถึงสิ่งที่ทำให้เกิดความสุข ความเจริญ ฉะนั้นจึงถือว่า ความหมายของคำทั้งสองนี้มีเนื้อความเป็นอันเดียวกัน จะต่างก็เพียงแต่พยัญชนะเท่านั้น

เมื่อได้พูดถึงคำว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง ธรรมที่จะนำผู้ประพฤติตามไปสู่ความสุขความเจริญนั้น ดิฉันก็ถือโอกาสยกเอาความหมายของคำนี้ ขึ้นมาพูดสู่กันฟังสักเล็กน้อย คิดว่าคงได้ประโยชน์บ้าง คือคำว่า “เจริญ” นี้

^๑ แสดง ณ สมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมหญิง จังหวัดราชบุรี ในการเยี่ยมพุทธสมาคม จังหวัดราชบุรี วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๘

ในทางพระพุทธศาสนามีความหมายเป็นไปได้อีก ๓ ทาง คือ เป็นไปในทางกายอย่างหนึ่ง เป็นไปในทางวาจาอย่างหนึ่ง และเป็นทางใจอย่างหนึ่ง แต่ทางพระพุทธศาสนาถือว่า ในความเจริญทั้ง ๓ ทางนี้ ทางใจเป็นสำคัญที่สุด เพราะ สิ่งทั้งหลายนั้น จะดีหรือชั่วก็ตาม ก็ต้องมีใจเป็นใหญ่ ใจนั้นแหละเป็นประธาน ทุกสิ่งทุกอย่างจะสำเร็จก็ด้วยใจ ฉะนั้นจึงควรถือว่า ผู้มีใจอันเจริญนั้นแหละ จึงนับว่า เข้าถึงความเจริญที่แท้จริง

ถ้าจะมีคำถามว่า “ใจ” ที่เรียกว่า “เจริญ” หรือ ที่เรียกว่า “ใจมีวัณณธรรม” นั้น คือใจอย่างไร ? ในเรื่องนี้ ถ้าเราจะกล่าวไปตามนัยของพระพุทธศาสนาแล้ว ก็จะ ยืดยาวมาก เพราะพระพุทธศาสนานั้น ท่านแสดงธรรม ที่เป็นไปเพื่อความสุขความเจริญนั้น มีถึง ๓๘ ข้อ อยู่ใน มงคลสูตรนั่นเอง คือหมายความว่า ถ้าหากจิตใจของเรา นี้ ไปตั้งอยู่ในธรรมบทใดบทหนึ่ง หรือหลายๆ บทก็ตาม ใน ๓๘ ข้อนั้น ขณะนั้นท่านถือว่า ใจนั้นแหละเป็นไปเพื่อ สุขความเจริญ แต่ถ้าเราจะตัดบท คือเพื่อจะพูดกันย่อๆ และเพื่อจะฟังกันง่ายๆ เพื่อไม่ให้เสียเวลามาก ใจที่เจริญ หรือใจที่มีวัณณธรรมนั้น ก็คือใจที่ไม่มีบาป หรือใจสงบ

จากบาปนั่นเอง ก็ใจอย่างไรที่เรียกว่าใจไม่มีบาป ก็คือใจที่ไม่คิดเบียดเบียนกัน หรือใจที่ไม่คิดพยาบาทปองร้ายซึ่งกันและกัน และใจที่ไม่คิดเอาไรต์เอาเปรียบซึ่งกันและกัน และไม่คิดอิจฉากัน ไม่คิดที่จะแข่งดีต่อกัน และต้องมีเมตตากรุณาต่อกัน มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ใจอย่างนี้แหละ เรียกว่าใจที่เจริญ หรือใจที่มีคุณธรรม อย่างนี้จึงควรจะเรียกว่า “ใจที่เป็นวัฒนธรรม”

ส่วนวัฒนธรรมทางกายนั้น ก็มีความมุ่งหมายไปในทางกีฬามารยาท และแต่งกายด้วยเครื่องนุ่งห่มที่สุภาพ เป็นต้น ส่วนทางวาจานั้น ก็ต้องเป็นคำพูดที่ไม่เจือด้วยการหลอกลวง หรือส่อเสียดและหยาบคายหรือเปรี้ยวเปรย วาจาเช่นนั้น จึงจะควรถือว่า วาจามีวัฒนธรรม แต่ความจริงทางกายและทางวาจານี้ มิใช่เหตุสำคัญ เหตุที่สำคัญอยู่ที่จิตใจ เพราะใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธานของกายวาจา ถ้าหากว่าใจนั้น ได้ฝึกอบรมให้ดีแล้ว ความดีของใจนั้น ก็จะเปล่งออกมาทางกายและวาจา และจะบังคับกายและวาจานั้นให้ดีไปด้วย ก็ถ้าหากว่าใจนั้น มิได้ถูกอบรมให้ดีแล้ว คือหมายถึงใจที่ไม่มีวัฒนธรรม ความไม่ดีของใจนั้น ก็จะเปล่งออกมาทางกิริยาวาจาของกายนั้น กายและวาจานั้นก็จะอยู่ในวัฒนธรรมไม่ได้

ฉะนั้น การเจริญทางกายนี้ จึงควรจะให้หนักไปในทางกิริยาวาจา อย่าให้หนักไปทางเครื่องประดับและนุ่งห่ม ถ้าหากเรามุ่งไปในทางเครื่องประดับและเสื้อผ้าให้มากนัก ก็จะเป็นเหตุให้เสียวัฒนธรรมทางใจไปได้ และอาจจะเป็นเหตุให้เกิดการแข่งขันกันขึ้น เช่น จะมีการคิดว่าจะต้องพยายามแต่งกายให้ดีกว่าเพื่อน ดังนี้ เป็นต้น เมื่อมีความคิดดังนี้ขึ้นแล้ว ก็จะต้องพยายามใช้เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายที่มีราคาแพงๆ เพราะถือว่าการกระทำดังนั้น เป็นการโก้หรู หรือมีวัฒนธรรมสูง เช่นนี้เป็นต้น ถ้าหากเป็นไปเช่นนี้แล้ว ก็จะเป็นเหตุก่อให้เกิดความหมดเปลืองขึ้นในระหว่างครอบครัวนั้นๆ และก็ความหมดเปลืองนี้เอง ก็จะเป็นเหตุให้เกิดความหายนะขึ้น เมื่อเหตุของความหายนะเกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นไปเพื่อความเสื่อม เมื่อความเสื่อมเกิดขึ้นแล้ว จะถือว่าการกระทำอันนั้นเป็นวัฒนธรรม คือธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญไม่ได้ และความเสื่อมคือความหายนะนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็ไม่เป็นเหตุที่จะรักษาวัฒนธรรมทางใจไว้ได้ เพราะบางทีการทุจริต คือความชั่วทางกายทางวาจาที่ยังไม่ควรจะเกิดขึ้น ก็เกิดขึ้น เมื่อใจทุจริตเกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นเหตุให้ใจเสื่อมเสียวัฒนธรรมไป

ถ้าหากว่า เราพยายามชักนำกันให้รู้จักกินน้อยใช้น้อย และเป็นผู้เลี้ยงง่าย อย่าทำให้สُر่ยุสُر่ร้ายในสิ่งที่ไม่จำเป็นแล้ว เหตุเพราะการใช้น้อยกินน้อยหรือเลี้ยงง่ายนี้เอง เป็นการทำให้จิตใจตั้งอยู่ในวัฒนธรรมได้ง่าย และเป็นการปิดทางทุจริตต่างๆ ที่ยังไม่ควรเกิดไม่ให้เกิดขึ้น

ดิฉันหวัง ๑๐๐% เต็มว่า ในการที่จัดตั้งสมาคม วัฒนธรรมหญิงขึ้นนี้ ก็เพื่อประสงค์ที่จะนำไปเป็นตัวอย่าง แก่ประชาชนทั่วไป ให้รู้จักใช้น้อยและประหยัดในสิ่งที่ไม่ควร เสียหรือในสิ่งที่ไม่จำเป็น คงจะไม่พยายามนำไปในทางที่จะ ทำให้เกิดความสُر่ยุสُر่ร้าย อันเป็นเหตุให้หมดเปลืองในสิ่งที่ไม่จำเป็น ซึ่งจะเกิดจากการแข่งขันกันเป็นต้น เพราะดิฉัน เคยได้ยิน โดยมากมีคนเข้าใจว่า วัฒนธรรมนั้น อยู่ที่เครื่อง แต่งกายนี้เอง

นี่ดิฉันก็พูดนอกเรื่อง ที่ตั้งใจจะพูดมาเสียยืดยาว ต้อง ทำให้ท่านเสียเวลามากไป ฉะนั้นจึงขอประทานโทษด้วย

ความจริง(สัจจะ)ในพระพุทธศาสนา

ต่อไปนี้ ก็จะพูดเรื่องสัจจะและสุทธิในพระพุทธศาสนา ตามเรื่องที่กำหนดไว้

คำว่า “สัจจะและสุทธิในพุทธศาสนา” นี้ ถ้าจะถอดเอาใจความง่าย ๆ แล้ว ก็คือ “ความจริงและความบริสุทธิ์ในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า” นั่นเอง แต่ก่อนที่เราจะพูดกันถึงความจริงและความบริสุทธิ์ในพระพุทธานุศาสนาก็อยากจะทำความเข้าใจกันในเรื่องคำว่า “ศาสนา” เสียก่อน

คำว่า “ศาสนา” นี้ ก็หมายถึง คำสั่งสอนของท่านศาสดาจารย์ที่ประชาชนชาวโลกเป็นส่วนมาก หรือส่วนมากของคนในหมู่หนึ่งคณะหนึ่งพากันนิยมนับถือว่า เป็นคำสอนที่จะนำผู้ปฏิบัติตามหรือประพฤติตาม ไปสู่ความสุข ความเจริญ ตามความต้องการของตนๆ นั้น เพราะฉะนั้นมนุษย์ทุกคน จึงควรมีศาสนาเอาไว้ เพื่อเป็นเครื่องจรรโลงหรือนำจิตใจเข้าสู่คุณงามความดี

ฉะนั้นคนที่ไม่มีศาสนา ก็รู้สึกอย่างไรชอบกล รู้สึกคล้ายๆ กับเป็นคนประหลาดอยู่ และรู้สึกเหมือนกับว่าเป็นคนที่ไม่มีความรับผิดชอบ และโดยมากเท่าที่ดิฉันสังเกตมา คนๆ นั้น มักเป็นคนดีดื้อรั้นโดยไม่มีเหตุผล และไม่ค่อยจะฟังเสียงใคร แต่ท่านที่มีความนับถือพระศาสนาอย่างเคร่งครัด โดยมากมักจะเป็นคนดี ไม่ค่อยจะเป็นคนเหลวไหล และใจคอไม่โหดร้าย ไม่ค่อยจะมีการทุจริตฉ้อโกง ดิฉันรู้สึกว่าดีกว่าคนที่ไม่นับถือศาสนา

ด้วยเหตุนี้แหละ ดิฉันจึงเห็นว่า ทุกคนควรมีศาสนาที่เป็นเครื่องนับถือ และทั้งพวกเราทุกคนก็ควรพยายามชักจูงบุตรหลาน ให้รู้จักให้นับถือพระศาสนา และพยายามชี้แจงให้รู้จักคุณค่าของพระศาสนา ตลอดทั้งประเพณี ธรรมเนียมที่จะต้องประพฤติปฏิบัติในพระศาสนานั้นๆ ด้วย

แต่เท่าที่ดิฉันได้เห็นอยู่ในเวลานี้ ในบรรดาพวกเราที่นับถือพระพุทธศาสนานั้น บางที่บางท่านเพียงแต่กราบพระก็ยังไม่ค่อยเป็น เพราะเหตุว่า ท่านเห็นคนที่นับถือพระศาสนานั้น เป็นคนล้าสมัย เมื่อได้พูดถึงเรื่องพระศาสนาแล้ว ดิฉันก็อยากจะพูดอีกซักหน่อย คือศาสนามีอยู่หลายศาสนาด้วยกัน ทุกๆ ศาสนาก็มีส่วนดีอยู่ด้วยกันทั้งนั้น มีจุดหมายที่จะสั่งสอนให้คนตั้งอยู่ในความประพฤติดีและปฏิบัติดี ให้เป็นไปเพื่อความสุขความเจริญด้วยกันทั้งหมด ฉะนั้นเราจะมว่าหรือจะไม่ติเตียนศาสนาใดๆ ทั้งนั้น เพราะเรื่องอย่างนี้ ก็ต้องแล้วแต่ความสมัครใจนิยมและเหตุผลที่จะพึงมีอยู่ในตนของตนนั้นๆ แต่ข้อสำคัญที่เราควรจะสำนึกนั้น มีอยู่ว่า เรานับถือศาสนาอะไร เราก็ควรจะศึกษาให้ซาบซึ้งเข้าใจดีในพระศาสนานั้นๆ แล้วพยายามที่จะประพฤติปฏิบัติตามในคำสอนของศาสนานั้น จึงจะสมควร แต่ในเวลา

ปัจจุบันนี้ เท่าที่ดิฉันสังเกตดู ท่านที่นับถือพระพุทธศาสนา โดยมาก รู้สึกว่าไม่ค่อยจะมีความสนใจศึกษาเท่าใดนัก และไม่ค่อยจะมีความเข้าใจในพระพุทธศาสนา คือหมายความว่า ยังไม่มีความเข้าใจเท่าที่ควรจะเข้าใจ และทั้งไม่ค่อยจะสนใจในการศึกษาเพื่อที่จะให้เข้าใจด้วย เพราะพากันรู้สึกว่าเป็นของจำเป็นที่จะต้องไปมั่วศึกษา

ถ้าหากจะถูกถามว่า เรานับถือพระพุทธศาสนา เพราะเหตุไร โดยมากก็ต้องได้รับคำตอบว่า เพราะบรรพบุรุษของเราเคยนับถือกันมา เราจึงต้องนับถือตาม เพราะถ้าไม่ตอบดังนี้ ก็ไม่รู้ว่าเอาเหตุผลอะไรที่นอกจากนี้ มาตอบ เมื่อไม่ได้ศึกษาให้เข้าใจเหตุผลในคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะตอบได้ว่า เพราะเหตุผลอะไรจึงนับถือคำสอน ก็ถ้าหากว่าพวกเราพากันเป็นดังนี้เสียแล้ว เราก็คงได้นามว่า เราเป็นพุทธศาสนิกกันตามสำมะโนครัวเท่านั้นเอง มิได้เป็นด้วยการประพฤติตามหรือปฏิบัติตาม หรือด้วยการศึกษาให้ซาบซึ้งในคุณประโยชน์ของคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา แล้วจึงนับถือก็หาใช่ไม่ แต่ในบรรดาท่านที่เป็นพุทธศาสนิกชนทุกคน ต่างคนก็ต่างพากันถือว่า พระพุทธศาสนาที่ตนนับถืออยู่นั้นแหละดีกว่า

ศาสนาอื่นๆ ที่นอกจากพระพุทธศาสนา แต่ครั้งจะถามเอาเหตุผลเข้าจริงๆ แล้วว่า ได้อย่างไรหรือดีตรงไหนหรือดีข้อไหน ? ถ้าถูกถามเข้าดังนี้แล้ว ก็รู้สึกว่่าลำบากที่จะตอบให้ถูกต้องตามเหตุผลที่แท้จริง โดยมากก็จะตอบว่า สอนให้ละชั่ว ให้ทำดี การตอบเช่นนี้หรือความเข้าใจเพียงแค่นี้พระพุทธศาสนาก็มิได้ดีกว่าศาสนาอื่น ฉะนั้นดิฉันจึงคิดว่าพวกเรายังมีความเข้าใจในพระพุทธศาสนาน้อยไป สัมหาอะไรกับสิ่งที่เราได้เคยผ่านหูกันอยู่เสมอๆ ในบรรดาพุทธบริษัททุกท่านว่า คำสั่งสอนของสมเด็จพระบรมศาสดานั้นมีอยู่ในปิฎกทั้ง ๓ คือ (๑) พระสุตตันตปิฎก ซึ่งได้แก่พระสุต (๒) พระวินัยปิฎก ซึ่งได้แก่ พระวินัย (๓) พระอภิธรรมปิฎก ซึ่งได้แก่ พระปรมาัตถ์ ในชื่อของพระปิฎกทั้ง ๓ นี้ ก็เป็นของชินหูสำหรับพุทธบริษัททุกท่าน และทราบกันอยู่แล้วทุกคนว่า คำสั่งสอนของพระพุทธองค์นั้นบรรจุอยู่ในพระไตรปิฎกทั้ง ๓ นี้ และต่างคนก็ต่างนับถือบูชา พวกกันสร้างพระไตรปิฎก จยผู้เขียนผู้แปลพระไตรปิฎกถือเป็นการค้าจรรยาวยเงินทอง เพราะการนับถือบูชาของพวกเรา แต่ทั้งๆ ที่เรานับถือบูชาอยู่นั่นเอง โดยมากก็ยังหาว่าไม่ว่าพระไตรปิฎกทั้ง ๓ นั้น มีความหมายแตกต่างกันอย่างไร

พระสูตรนั้นหมายความว่าอะไร ? และพูดเรื่องอะไร ? พระวินัยพูดด้วยเรื่องอะไร ? และพระอภิธรรมปิฎกมีความสำคัญอย่างไร ? พูดด้วยเรื่องอะไร ? ดังนี้ เป็นต้น ไม่ค่อยจะมีคนสนใจที่เป็นดังนี้ก็เพราะไม่ค่อยจะมีการศึกษา ทั้งไม่ค่อยจะสนใจกันด้วย ยิ่งหนุ่มๆ สาวๆ ด้วยแล้ว ก็ยังไม่สนใจกันเลย ดูเหมือนรู้สึกว่าเป็นเรื่องของพระศาสนานั้นเป็นเรื่องของคนแก่เฒ่า เรายังเป็นหนุ่มเป็นสาวอยู่ ยังไม่ควรที่จะไปสนใจในพระศาสนา หรือบางทีบางท่านก็มีความเข้าใจว่า พระพุทธศาสนานี้เป็นของล้าสมัยเสียแล้ว รู้สึกว่าจะล้าวิทยาศาสตร์เขาไม่ได้ แต่ความจริงเราก็นับถือว่า ฝรั่งเขาเป็นหัววิทยาศาสตร์ แม้กระนั้นเหตุใดเขาก็ยังรับศาสนาของเขาไว้สำหรับนับถือเล่า ? อันนี้เป็นเรื่องเข้าใจผิดชนิดที่เดียว เพราะเราก็อทราบกันดีแล้วมิใช่หรือ ว่า เรื่องของพระศาสนานั้น เป็นคำสั่งสอนที่สำหรับอบรมให้คนมีจิตใจดี ให้มีความเมตตากรุณาต่อกัน และให้มีความสามัคคีรักชอบกัน ไม่ให้มีความเบียดเบียน หรือฉ้อโกงซึ่งกันและกัน ให้มีความซื่อสัตย์ต่อกัน และให้มีความดีงามพร้อมทั้งกาย วาจาและใจ เมื่อจะพูดให้ย่อที่สุด ก็คือสอนให้คนมีศีลธรรมนั่นเอง หรืออย่างน้อยที่สุด ก็ให้มีศีล ๕ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว

ก็ขอให้ท่านลองคิดดูว่า เราจะให้คนแก่ที่ควรจะตายนั้น หรือควรมีสีล ๕ คนหนุ่มๆ สาวๆ นั้น ยังไม่ควรจะมีศีล ๕ หรือ ? ความจริงคนแก่นั้น ถึงจะไม่มีศีล ก็ไม่ค่อยจะมีความสามารถที่จะคิดไปทำความเดือดร้อนให้กับใครได้แล้ว ถึงจะไม่มีศีล ก็ไม่สู้จะเป็นอะไรนัก เพราะธรรมชาติบังคับจิตใจอยู่ในตัวแล้ว ฉะนั้นจึงขอให้ท่านคิดดูที หรือว่าเราจะเห็นว่าคนแก่ๆ ที่จวนจะตายอยู่แล้วนั้นมีศีลดี หรือควรจะให้หนุ่มๆ สาวๆ ศึกษาให้รู้จักมีศีลมีธรรมดี ? ข้างไหนจะเป็นประโยชน์มากกว่ากัน ที่ดิฉันพูดเช่นนี้ ก็มีใจหมายว่าจะไม่ให้คนแก่รักษาศีล เป็นแต่เพียงเทียบเคียงให้ดูว่า ข้างไหนจะได้ประโยชน์มากกว่ากันเท่านั้น

สำหรับดิฉันนั้น ดิฉันเห็นว่า ท่านที่หนุ่มๆ สาวๆ นั้นแหละควรมีสีลเท่าๆ กับคนแก่ เพราะเหตุว่าคนหนุ่มคนสาว ยังมีเวลาที่จะต้องอยู่ร่วมสังคมกับมนุษย์ในโลกอีกนานมาก และความจริงที่ต้องเดือดร้อนกันอยู่ทุกวันนี้ เช่น กินยาตาย ยิงตัวตาย หรือถูกแย่งชิงลักขโมย ฆ่าฟันกัน ตามที่ปรากฏข่าวอยู่ตามหน้าหนังสือพิมพ์แทบจะทุกๆ ฉบับนั้น ความจริงโดยมากก็มีได้เกิดขึ้นกับคนแก่ๆ ที่จวนจะตาย โดยมากมักเกิดขึ้นแก่คนหนุ่มๆ สาวๆ ที่ไม่ค่อยจะสนใจกับพระศาสนานั่นเอง

ฉะนั้นดิฉันจึงคิดว่า ถ้าพวกเราจะมีวิธีอย่างไร ที่จะ
เป็นนโยบายนำท่านหนุ่มๆ สาวๆ ให้พากันสนใจที่จะศึกษา
ในพระพุทธศาสนา แล้วพากันประพฤติและปฏิบัติตามๆ กัน
ได้แล้ว ก็จะเป็นการดีอย่างยอดเยี่ยม และดิฉันคิดว่า เขาเหล่า
นั้นแหละ ที่จะช่วยให้โลกเกิดสันติได้เร็วอย่างแน่นอนยิ่ง
แก่ชาติและพระศาสนาต่อไป

ความหมายของความจริง (สัจจะ)

ต่อจากนี้ ดิฉันจะพูดเรื่องความจริงในคำสอนของ
พระพุทธศาสนาเพียงย่อๆ พอจะได้เป็นข้อพิสูจน์ได้ด้วย
ตนเองเท่านั้น แต่ก่อนที่เราจะพูดกันถึงเรื่อง “ความจริง”
เราก็คควรจะทราบความหมายของคำว่า “ความจริง” เสีย
ก่อนว่า คำว่า “ความจริง” นั้น หมายความว่าอะไร ?

คำว่า “ของจริง” (ความจริง) นั้น หมายถึง สิ่งที่ไม่
วิปริต และคำว่า “ไม่วิปริต” นั้น ก็หมายถึง สิ่งที่ไม่มีการ
เปลี่ยนแปลง และไม่มีใครที่สามารถจะมาทำให้เปลี่ยนแปลง
ได้ คือ เป็นอยู่อย่างไร ก็ต้องเป็นอยู่อย่างนั้นเสมอ ตั้งแต่โลก
เกิดขึ้นจนโลกจะทำลายไป ธรรมชาติอย่างนี้แหละ เรียก
ว่า “ของจริง” เมื่อท่านได้เข้าใจในความหมายของคำว่า

“ของจริง” ดังนี้แล้ว ต่อไปนี้ดิฉันก็จะตั้งคำถามขึ้นเป็น
ข้อๆ ไป เพื่อจะได้เข้าใจให้ง่ายขึ้น

๑. ธรรมชาตินั้นอยู่ที่ไหน ?
๒. ธรรมชาติได้แก่อะไร ?
๓. ใครจะเป็นผู้บอกให้เรารู้ธรรมชาติ ?
๔. ธรรมชาตินั้น เราจะรู้ได้อย่างไร ?

ตอบปัญหาข้อ ๑ ที่ถามว่า **ธรรมนั้นอยู่ที่ไหน ?**

ตอบว่า ธรรมชาตินั้นอยู่ในโลกเรานี่เอง

ข้อ ๒ ถามว่า **ธรรมชาตินั้นได้แก่อะไร ?**

ตอบว่า ธรรมชาตินั้น ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
และ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เหล่านี้เอง

ข้อ ๓ ถามว่า **ใครเป็นผู้บอกให้เรารู้ธรรมชาติ ?**

ตอบว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น จึงจะ
สอนให้เรารู้ความจริงในธรรมชาติได้ เมื่อเราได้ศึกษาจนเป็น
ที่เข้าใจในเหตุผลที่พระองค์ทรงประทานไว้นั้น

ข้อ ๔ ถามว่า **เรารู้ความจริงของธรรมชาติได้
อย่างไร ?**

ตอบว่า เราจะรู้ความจริงของธรรมชาติได้ด้วยการ
พิสูจน์ตาม

อธิบายข้อที่ ๑ ที่ตอบว่า ธรรมชาตินั้นอยู่ในโลกนี้เอง
นี้หมายถึงคนและสัตว์และวัตถุที่มีอยู่ในโลกนี้ทุกๆ อย่าง

อธิบายข้อที่ ๒ ที่ว่าได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และ
รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ รวม ๑๒ อย่าง
อันเรียกว่า “อายตนะ” คำว่า “อายตนะ” พูดให้เข้าใจง่ายๆ
ก็คือ หมายถึง “**สิ่งที่ทำให้ความรู้เกิดขึ้น**” คือหมายถึง
วิญญานทั้ง ๖ นี้เอง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้ง ๖ อย่างนี้
เรียกว่า “**อายตนะภายใน**” ส่วน สี เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
ธรรมารมณ์ ๖ อย่างนี้ เรียกว่า “**อายตนะภายนอก**” ของ
จริงที่มีอยู่ในโลกนี้ ก็มีอยู่เท่านี้เอง นอกจากนี้ก็หาได้มีอะไร
อีกไม่

๑. ตามีไว้สำหรับเห็นรูป กับรูปมีไว้สำหรับตาเห็น
คู่ ๑

๒. หูมีไว้สำหรับได้ยินเสียง กับเสียงมีไว้สำหรับหูได้ยิน
อีกคู่ ๑

๓. จมูกมีไว้สำหรับรู้กลิ่น กับกลิ่นมีไว้สำหรับรู้ด้วยจมูก
อีกคู่ ๑

๔. มีลิ้นสำหรับรู้รส กับรสมีไว้สำหรับลิ้นรู้ อีกคู่ ๑

๕. มีกายสำหรับรู้เย็น ร้อน อ่อน แข็ง กับมีเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ไว้สำหรับให้กายรู้ หรือสำหรับให้กายถูกต้อง อีกคู่ ๑

๖. มีใจไว้สำหรับรู้จักรักรมารมณ คือ เรื่องต่างๆ กับ มีเรื่องต่างๆ ไว้สำหรับให้ใจรู้ อีกคู่หนึ่ง ๖ คู่ รวมเป็น ๑๒ ด้วยกัน นี่แหละโลก มีอยู่เท่านั้น นอกจากนี้ไม่มีอะไรอีก เป็นแน่ ธรรมชาติ ๑๒ อย่างนี้แหละ เรียกว่า “ของจริง”

เมื่อท่านได้ทราบว่ **“ของจริง”** ที่มีในโลกนี้แล้ว ทีนี้ ลองมาปรับความเข้าใจของเราดูที หรือว่าเรามีความรู้สึก อย่างไร ? และมีความเข้าใจอยู่ในธรรมชาติเหล่านี้อย่างไร ? อันนี้ต้องขอประทานโทษ เพราะบางทีท่านอาจจะไม่รู้ ความจริงในความรู้สึกในตัวของตัวเองก็ได้ ว่าเรามีความรู้สึก อย่างไร ? ในธรรมชาติเหล่านั้น นอกจากคนที่เคยปฏิบัติ คอยดูตัวของตัวเอง จนได้ความจริงในความรู้สึกของตนเอง เท่านั้น

เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่า เรามีความเข้าใจ และมีความรู้สึก อย่างไรอยู่ในธรรมชาติเหล่านี้ เราต้องแบ่งอายตนะ คือธรรม เหล่านี้ออกเป็น ๒ พวกเสียก่อน คือเป็นภายในพวก ๑ เป็น ภายนอกพวก ๑

ธรรมชาติที่เรียกว่า อายตนะภายในนั้น ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ธรรมชาติทั้ง ๖ อย่างนี้แหละ ที่เรามีความรู้สึกยึดถืออยู่ในใจของเราว่า **“เป็นเราและเป็นตัวเป็นตนของเรา”** ส่วนอายตนะภายนอก ซึ่งได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ทั้ง ๖ อย่างนี้ ซึ่งได้แก่สิ่งที่สำหรับ ตาเห็น สำหรับหูได้ยิน สำหรับจมูกได้กลิ่น สำหรับลิ้นรู้รส สำหรับกายถูกต้อง และสำหรับใจรู้ ธรรมทั้ง ๖ อย่างที่เป็น ภายนอกนี้แหละ ที่ทำให้เรามีความรู้สึกและยึดถืออยู่ว่า **“เป็นของเรา”** สมบัติในโลกนี้ก็มีอยู่เท่านั้นเอง เพราะสิ่งเหล่านี้ เป็นสมบัติภายนอก และต่างคนต่างก็ยึดถือในสมบัติเหล่านี้ ว่าเป็นของๆ เรา เพราะสมบัติที่มีอยู่ในโลกนี้ ก็มีได้มีอะไร ที่นอกไปจากสิ่งที่ตาเห็นและหูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นรู้รส กายถูกต้อง และใจรู้ธรรม (ธรรมารมณ์) ธรรมเหล่านี้ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ทั้ง ๖ อย่างนี้เอง

วัตถุธรรมในโลกเหล่านี้เอง เป็นสิ่งที่ยึดถือกันอยู่ และที่เราปรารถนา กัน แย่งชิงกัน เบียดเบียนกัน หรือฆ่าฟันกัน หรือทำสงครามกัน เราปฏิบัติต่อกันเช่นนี้ เพราะอะไร ? ก็เพราะต้องการรูปดีๆ ที่เห็นด้วยตา ต้องการเสียงดีๆ ที่ได้ยินด้วยหู ต้องการกลิ่นดีๆ ที่ดมด้วยจมูก ต้องการรสดีๆ ที่รู้

ด้วยลิ้น ต้องการสิ่งที่จะฟังมาถูกต้องดีๆ ที่จะฟังแต่ต้อง
ได้ด้วยกาย และต้องการรู้เรื่องดีๆ ที่จะฟังรู้ได้ด้วยใจ ก็ใน
สิ่งเหล่านี้แหละ ที่เรารู้สึกยึดถือกันอยู่ว่า “เป็นของเรา” แต่
ความจริงนั้น สิ่งเหล่านี้ เป็นของเราหรือเป็นของใครกันแน่ ?
ความจริงสิ่งเหล่านี้เป็นประโยชน์และสมบัติของตา ของหู
ของจมูก ของลิ้น ของกาย ของใจ นั้นเอง เช่น ตาบอดเสีย
แล้ว รูปที่เห็นด้วยตานั้น ก็มิได้มีประโยชน์อะไรแก่เราเลย
เพราะอายตนะทั้ง ๕ ที่เหลืออยู่นั้น ก็มิได้ต้องการรูปที่เห็น
ด้วยตา เสียงก็เหมือนกัน เป็นประโยชน์ของหู และเป็นสมบัติ
ของหูเท่านั้น เมื่อหูหนวกเสียแล้ว เสียงก็ได้เป็นประโยชน์
แก่อายตนะทั้ง ๕ ที่เหลืออยู่นั้นเลย ถึงแม้อายตนะอื่นๆ
ก็มีนัยอย่างนี้เหมือนกันทุกๆ อายตนะ ที่มีใช้เป็นสมบัติของ
เราโดยแท้จริง โดยนัยที่ว่า มิได้อยู่ในอำนาจของเรา แต่ทุกๆ
คนที่ยังมีกิเลส อวิชชา ตัณหาอยู่ ก็ย่อมยังมีวิปัสสนาเห็นไป
ว่า “เป็นของเรา” และอยู่ในอำนาจของเรา การที่เป็นดังนี้
ก็เพราะเหตุเราเข้าไปยึดถือหรือสำคัญผิดอยู่ว่า ตา หู จมูก
ลิ้น กาย ใจ เหล่านี้ “เป็นตัวตนของเรา” เราจึงมีความสำคัญ
ว่า อายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณวัตถุ
ธรรมารมณ์ เหล่านี้ว่า “เป็นของๆ เรา”

อธิบายข้อที่ ๓ ที่ตอบว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
เท่านั้น ที่จะทรงชี้เหตุผลให้เราเห็นความจริงในธรรมชาตินั้นได้ ในเมื่อเราได้ศึกษาตาม จนเป็นที่เข้าใจถึงเหตุผลที่พระองค์ทรงแสดงไว้

ก่อนที่จะอธิบายในข้อนี้ ก็จะต้องตั้งเป็นคำถามขึ้นว่า ก็พระองค์ทรงแสดงหรือทรงสั่งสอนในเรื่องธรรมเหล่านี้ไว้ว่าอย่างไร ? **อธิบายว่า** พระบรมศาสดาของเราทรงสอนว่า ธรรมชาติ คือ อายตนะภายใน ซึ่งได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้ง ๖ อย่างนี้ “ไม่ใช่เรา” และ “ไม่ใช่ตัวตนของเรา” และอายตนะภายนอก ซึ่งได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ทั้ง ๖ นั้น ก็ “ไม่ใช่ของเรา” และธรรมชาติเหล่านั้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ผู้หญิง และไม่ใช่ผู้ชาย พระพุทธองค์ทรงเทศนาว่า ธรรมชาติเหล่านั้นเป็นอนัตตา และธรรมชาติเหล่านั้น ก็มีได้เกิดมีขึ้นด้วยอำนาจหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ เช่น พระเจ้าบันดาลให้เกิดขึ้น เป็นต้น หากแต่เกิดขึ้นตามอำนาจแห่งเหตุปัจจัยตามสมควรของเขาเองต่างหาก และพระองค์ก็ทรงแสดงปัจจัยธรรมอันเป็นเหตุที่จะให้เกิดขึ้นแห่งธรรมชาติเหล่านั้นๆ คือ มนายตนะ ซึ่งได้แก่วิญญูญาณ คือความรู้สึกลงในอารมณ์ทั้ง ๖ เป็นต้น โดยอาศัยอายตนะภายนอกเกิดขึ้น

มีวิญญูณทางตา คือการเห็นรูปเป็นต้นนั้น จะเกิดขึ้น
ได้ด้วยอาศัยปัจจัยอะไรบ้าง ? ท่านทรงแสดงไว้มี ๔ อย่าง
คือ

๑. จักขุปสาท คือ ประสาทตา
๒. รูปารมณ คือ สีต่างๆ
๓. แสงสว่าง คือ เตโชธาตุ ได้แก่ธาตุไฟ
๔. มนสิการ คือ จิต (ปัญญาทวาราวชชนจิต)

การเห็นจะเกิดขึ้นได้ ก็อาศัยพร้อมด้วยวัตถุ ๔ อย่างนี้
เป็นเหตุ ถ้าหากขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไป การเห็นรูปนั้น
ก็จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย เช่น ประสาทตาเราก็ดีไม่พิการ
รูปารมณ หมายถึงสิ่งที่ถูกเห็นนั้นก็มียู่ และจิตคือมนสิการ
ที่เป็นปัจจัยในการเห็นรูปก็มีอยู่ หากแต่ในที่นั้นเป็นที่มืด คือ
ขาดแสงสว่าง การเห็นรูปนั้นก็จะปรากฏขึ้นไม่ได้ ข้อนี้เป็น
ความจริง ที่เราจะพอตามพิสูจน์ได้ว่า การเห็นนั้นจะเกิดขึ้น
ไม่ได้จริงๆ

หรืออีกนัยหนึ่ง วัตถุทั้ง ๓ อย่าง คือ แสงสว่างและ
รูปารมณ และจิตก็มีอยู่พร้อม แต่ประสาทตาพิการไป เช่น
ตาบอด เป็นต้น เช่นนี้การเห็นก็มีไม่ได้ หรือมีพร้อมทั้ง ๓
คือ ตาก็ดี แสงสว่างก็มี รูปารมณก็มี แต่จิตไม่มี เช่น คนตาย

เป็นต้น การเห็นก็มีไม่ได้เหมือนกัน ถึงแม้จะมีพระเจ้าหรือ
ผู้มีอำนาจอย่างไร ก็ไม่สามารถจะบันดาลให้การเห็นนั้น
เกิดขึ้นได้ อันนี้ก็เป็นความจริงข้อหนึ่ง

ส่วนอายตนะทางหู คือการที่จะทำกิจได้ยินเสียงได้
ก็ต้องอาศัยวัตถุ ๔ อย่าง มาเป็นปัจจัยเหมือนกัน คือ

๑. โสตปสาท คือ ประสาทหู
๒. สัททารมณ์ คือ เสียงต่างๆ
๓. วิวรากาส คือ ช่องว่างของรูหู
๔. มนสิการ คือ จิต

การได้ยินเสียงจะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยปัจจัยพร้อมทั้ง
๔ อย่างนี้เป็นเหตุ ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เกิดการได้ยิน
ไม่ได้ เช่น เราเอาตินอุดหูเสียให้แน่นแล้ว อย่าให้อากาศเข้าได้
การได้ยินก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ เพราะเหตุว่าปัจจัยหรือเหตุของ
เรายังไม่สมบูรณ์พอที่จะให้เกิดขึ้น แต่ถ้าหากว่าสภาวะธรรม
เหล่านั้น ประกอบพร้อมขึ้นด้วยเหตุด้วยปัจจัยเพียงพอแล้ว
การเห็นการได้ยินนั้น ก็จะเกิดขึ้นทันที ไม่มีผู้ใดหรืออำนาจ
อะไรที่จะมาห้ามปราม ไม่ให้ธรรมชาติเหล่านั้นเกิดขึ้นได้
อันนี้ก็เป็นความจริงในคำสอนของพระพุทธศาสนาอีก
ข้อหนึ่ง

ถึงอายตนะอื่นๆ ที่ยังเหลืออยู่อีก คือ จมูก ลิ้น กาย ใจ
ก็มีอย่างละ ๔ ดังนั้นเหมือนกัน แต่ว่าวัตถุที่จะมาเป็นปัจจัยนั้น
ต่างๆ กัน แต่ดิฉันจะไม่อธิบาย เพราะต้องใช้เวลามากเกินไป
ถ้าหากท่านต้องการจะทราบ ก็ให้ไปศึกษาดูในพระอภิธรรม-
ปิฎกเถิด การที่ดิฉันยกเอามาเพียง ๒ อายตนะ ก็เพื่อจะได้
มาเป็นพยานรับรองความจริงในคำสอนของพระพุทธองค์
ที่ทรงรับสั่งว่า อายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และ รูป
เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เหล่านี้เป็นอนัตตา
ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่เรา และไม่ใช่ของเรา อันนี้เราจะเห็นตาม
ได้อย่างไร ในข้อนี้ดิฉันตอบไว้ในปัญหาข้อที่ ๔แล้วว่า
เราจะรู้ได้ด้วยการพิสูจน์

**ฉะนั้น การอธิบายต่อไปนี้ จึงขอให้ท่านถือว่าดิฉัน
ได้อธิบายข้อ ๔ ไปด้วย**

เพื่อการพิสูจน์ ดิฉันจึงจะยกเอาอายตนะที่ได้กล่าว
ไปแล้วนั้นแหละ ขึ้นมาพิสูจน์ดูสักคู่ ๑ เช่น ทางตา เป็นต้น
ซึ่งได้แก่ การเห็นกับสีหรือรูป คือสิ่งที่ถูกเห็นนั้น หรือทางหู
ก็มีแต่ได้ยินกับเสียง คือสิ่งที่ถูกได้ยินอีกคู่ ๑ เราลองยกเอา
วัตถุทั้ง ๔ นี้ขึ้นมาพิจารณากันดูว่า จะเป็นความจริงอย่างไร ?

เช่น ธรรมชาติเห็นกับสี คู่ ๑ และธรรมชาติที่ได้ยินกับเสียง อีกคู่หนึ่ง

ในวัตถุทั้ง ๔ อย่างนี้ ดิฉันจะลองถามท่านดูว่า ในลักษณะอาการที่เห็น ที่ได้ยินนี้เป็นอย่างไร ? ท่านจะบอกดิฉันได้ไหมว่า มีรูปร่างอย่างไร ? และมีสีหรือสีสนัวรรณะอย่างไร ? ขาวหรือดำ ดำหรือสูง เล็กหรือใหญ่ ดิหรือเลว เป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย เป็นมนุษย์หรือเดรัจฉาน เป็นจีนหรือเป็นไทย เป็นแขกหรือเป็นฝรั่ง ท่านจะบอกดิฉันได้ไหมว่า ธรรมชาติอันนั้นะเป็นอะไรกันแน่ ?

“เป็นความจริง” แต่เราก็บอกไม่ได้เลยว่าวัตถุอันนั้นเป็นอะไร ถ้าจะถามว่าวัตถุสิ่งนั้นไม่มีหรือ ? เราก็ต้องตอบว่ามี จะว่าไม่มีเราก็ว่าไม่ได้ เพราะเรากำลังเห็นอยู่ ฉะนั้นวัตถุที่เห็นจึงกำลังมีอยู่ที่เรา และธรรมชาติที่ได้ยินก็มีอยู่ที่เรา เพราะเรากำลังได้ยินเสียงอยู่ด้วย และก็อยู่ที่ตัวเราด้วย แต่เราก็บอกไม่ได้จริงๆ ว่าสิ่งนั้นเป็นอะไร ก็เพราะเราไม่รู้จักความจริงของสิ่งนั้นนั่นเอง ความไม่รู้อันนี้แหละ ท่านเรียกว่า **“อวิชชา”** ฉะนั้น ท่านโปรดจำหน้าตาของอวิชชาในพระพุทธศาสนาไว้ด้วย เพราะอวิชชานี้ก็มิใช่ไม่รู้อะไรที่ไหนดอก ไม่รู้สิ่งเหล่านี้เอง ก็เมื่ออายตนะเกิดอยู่เสมอหรือ

เป็นอยู่เสมอ คือเห็นอยู่เสมอ และได้ยินอยู่เสมอ เป็นต้น
เมื่อการเห็น การได้ยิน มีอยู่เสมอ อวิชชา คือ ความไม่รู้จริง
ของสิ่งนั้น ก็เกิดอยู่เสมอทุกๆ คราว ในเวลาที่เรา เห็น ที่ได้ยิน
นั้นเหมือนกัน เมื่ออวิชชาเป็นมูลเดิมอยู่แล้ว ก็เป็นปัจจัยแก่
กิเลส คือ ความยินดี ยินร้าย เป็นต้น ให้เกิดอุคคละกจิตใจเรา
ให้เป็นไปตามอารมณ์ต่างๆ ในเวลาที่เรา เห็น ที่ได้ยิน เป็นต้น

นี่ขอย้อนมาถึงพวกเราที่นับถือหรือได้ศึกษาใน
พระพุทธศาสนา ถึงแม้จะยังไม่รู้ความจริงของธรรมชาติ
นั้นด้วยปัญญาญาณที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ แต่ก็ควรจะรู้
หรือควรจะเข้าใจความหมายในธรรมชาตินั้น ตามคำสอน
ที่ถูกต้อง ตามพระพุทธวณะที่แท้จริง ด้วยการศึกษาตาม
พระพุทธโฆษาจารย์ว่า พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้
ในธรรมชาติของการเห็นการได้ยินนั้น ให้ทราบว่ธรรม
เหล่านี้เป็นอะไรกันแน่

ธรรมชาติเหล่านั้น พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธว่า มิใช่
เป็นอะไรๆ ทั้งหมดตามที่กล่าวมาแล้ว มิใช่สัตว์ มิใช่บุคคล
เป็นต้น แต่ธรรมชาติเหล่านั้นเป็นปรมาณธรรม คือเป็น
ธรรมที่มีอยู่จริง และเป็นของจริงด้วย ตอนนี้โปรดอย่าลืมว่า
ของจริงนั้นหมายความว่าอะไร

และปรมาตถธรรมนี้เอง ที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวว่าเป็น อนัตตา ฉะนั้นคำว่า “อนัตตา” จึงมิใช่หมายความว่า เป็นของ สุธูหรือเป็นของไม่มี เพราะคำว่า “อนัตตา” นี้ ต้องมาจาก ความไม่เที่ยงและความเป็นทุกข ฉะนั้นสภาวะอันใดจะเป็น อนัตตาได้ สภาวะนั้นจะต้องมีลักษณะไม่เที่ยงและเป็นทุกข ด้วย ก็ลักษณะไม่เที่ยงมีอยู่ในที่ใด ก็เป็นอันยืนยันรับรอง อยู่ในตัวเองว่า ต้องมีธรรมชาติที่รับรองลักษณะที่ไม่เที่ยง นั้นมีอยู่ เพราะถ้าว่าไม่มีธรรมชาติที่รับรองความไม่เที่ยง นั้นแล้ว ความไม่เที่ยงหรือลักษณะไม่เที่ยงนั้น ก็มิได้ หรือ จะปรากฏขึ้นไม่ได้ และทรงบัญญัติว่า “สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้น แหละเป็นทุกข และสิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข สิ่งนั้นแหละเป็น อนัตตา” อันนี้ดิฉันยกมาเพื่อจะให้เห็นว่าอนัตตานั่น ไม่ใช่ เป็นของสุธู หรือว่าเป็นของไม่มีอะไรทั้งนั้น

ฉะนั้นเมื่อพูดถึงตรงนี้แล้วเราก็พอจะมองเห็นได้ว่า ในการที่เราจะเข้าไปรู้ถึงความหมายของคำว่า “อนัตตา” ในพระพุทธศาสนานี้ ไม่ใช่ว่าเป็นของง่ายนัก ถ้าเราไม่ศึกษา ให้เข้าถึงพระปรมาตถธรรมแล้ว ก็ยากที่จะเข้าถึงคำสอน ที่แท้จริงในพระพุทธศาสนานี้ได้ ฉะนั้นดิฉันจึงขอเรียนว่า พระปรมาตถธรรม คือ พระอภิธรรมปิฎกนั้น เป็นของสมควร และน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง สำหรับท่านที่เป็นพุทธศาสนิก

ข้อนี้ดิฉันก็ขอฝากไว้ให้ทางพุทธสมาคมแห่งจังหวัด
ราชบุรีรับทราบไว้ด้วย เพราะพระปรมัตถธรรมนั้นเป็น
ของจริงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และทั้งเป็นพยานรับรอง
คำสอนในพระพุทธศาสนาด้วย แต่สำหรับเวลานี้ ใน
บรรดาท่านที่นับถือพระพุทธศาสนาบางท่าน ที่ยังไม่รู้ว่า
พระปรมัตถธรรมนั้น เขาพูดด้วยเรื่องอะไร ก็ยังมีอยู่มาก

เมื่อเราเห็นว่าพระปรมัตถธรรมเป็นของจริงแล้ว เราก็
ต้องเห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่ทรงประกาศไปตาม
ความจริงของธรรมชาตินั่นเอง เป็นศาสนาที่มีความจริง มิใช่
หลอกลวง เพราะพระองค์ทรงประกาศพระศาสนา โดยมีได้
อาศัยการคาดคะเน หรือด้วยการอนุมานเอาเองตามชอบใจ
ของพระองค์ หากเป็นเช่นนั้นไม่ หากแต่พระองค์ทรงประกาศ
พระศาสนา ไปตามความเป็นจริงของสภาวะหรือธรรมชาติ
ตามพระปัญญาของพระองค์ที่ได้เข้าไปพิสูจน์มาแล้ว ฉะนั้น
พระพุทธศาสนา จึงเป็นพระศาสนาที่มีความจริง และเป็น
ศาสนาที่สุขุมคัมภีรภาพยิ่งนัก ทั้งเป็นคำสอนที่เต็มไปด้วย
เหตุผลที่เป็นของจริง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นศาสนา
ที่ทนต่อการพิสูจน์ และทั้งชี้ให้เราตามพิสูจน์หาความจริง
ด้วยตนเองได้ โดยอาศัยเหตุผลตามนัยที่ได้ยกมาพิสูจน์
ดังที่ได้อธิบายมาแล้วนั้น

เมื่อได้ลงความเห็นกันตามเหตุผลแล้วว่า พระพุทธศาสนาเป็นของจริงแท้ ไม่มีการวิปริตเปลี่ยนแปลง เช่นนี้แล้วพระพุทธศาสนาจะเป็นการล้าสมัยได้อย่างไร เป็นของแน่นอนเหลือเกินว่า พระพุทธศาสนาจะ ไม่มีการล้าสมัยเลย ฉะนั้นพวกเราจึงไม่ควรที่จะคิดหาวิธีเปลี่ยนแปลงอะไรเลย ทางที่ถูกแล้วเรามีหน้าที่เพียงแต่ว่า จะต้องศึกษาให้เข้าใจในอรรถรสแห่งความหมายให้ถูกต้องแท้จริง ตามคำที่พระองค์ประทานไว้เท่านั้นเอง เพราะพระพุทธศาสนา ไม่มีการล้าสมัยหรือเปลี่ยนแปลง พระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาที่ใหม่อยู่เสมอ และพระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาที่เป็นไปคู่อยู่กับโลกเสมอ โลกนี้ตั้งอยู่ตราบใด พระพุทธศาสนาก็ตั้งอยู่ตรานั้น ถึงแม้โลกจะทำลายเป็นเก้าถ่านไปแล้วก็ดี แต่คำสอนของพระพุทธองค์ ก็หาได้สาบสูญทำลายไปด้วยไม่ ความจริงคำสอนของพระบรมศาสดานี้ ย่อมเกิดเป็นอยู่ทุกวินาที มิได้มีการว่างเว้นจากโลกไปได้เลย เว้นแต่เราจะรู้หรือไม่รู้เท่านั้น

จึงเป็นอันว่า เรื่องราวเท่าที่ดิฉันพูดมานี้ เป็นนัยของสัจจะ คือเป็นความจริงในพระพุทธศาสนา

ความบริสุทธิ์(สุทธิ)ในพระพุทธศาสนา

ต่อไปนี้จะได้พูดถึงเรื่อง “ความบริสุทธิ์ในพระพุทธศาสนา” ขอท่านได้โปรดอดทนฟังอีกสักหน่อย อันความอดทนนี้ พระพุทธองค์รับสั่งว่า “เป็นมงคลอันประเสริฐ” ที่จะนำมาซึ่งความสุขความเจริญ

ก่อนที่จะพูดหรือทำความเข้าใจในคำว่า “บริสุทธิ์” ในพระพุทธศาสนา นี้ เราจะต้องตั้งเป็นคำถามขึ้นในใจของเรา ก่อนว่า พระบรมศาสดาทรงประกาศพระศาสนา และทรงพยายามสั่งสอนสัตว์โลกอยู่ถึง ๔๕ พรรษา ด้วยความทรนทนเหนื่อยยากนั้น เพราะเหตุใด และเพื่อประสงค์ประโยชน์อันใด ?

หากท่านจะซาบซึ้งในเรื่องพระศาสนาดีแล้ว ท่านคงจะนึกตอบในใจได้ไม่ผิด แต่หากท่านจะนึกตอบว่า พระองค์ทรงประกาศพระศาสนา เพราะเรื่องต้องการลาภและยศข้อนี้ก็ผิด เพราะตระกูลของพระองค์ก็เป็นกษัตริย์สมบูรณ์พร้อมแล้วด้วยลาภและยศไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องหาอีก ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว พระองค์ก็คงไม่เสียสละมาปฏิบัติในพรหมจรรย์ของพระองค์ และเป็นไปด้วยความมกน้อยสันโดษ อันนี้ก็เป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นได้แล้วว่า พระองค์มิได้ประกาศพระศาสนาเพื่อลาภและยศแม้แต่น้อย

หากจะตอบว่า พระองค์ทรงประกาศพระศาสนาเพื่อหาพวกพ้อง คือ เกี่ยวแก่การเมือง นัยอันนี้ก็ยังไม่เหมาะสมด้วยเหตุผล เพราะเหตุว่า พระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดินโดยสมบูรณ์ญาณสิทธิ์อยู่แล้ว จึงไม่ต้องหาพวกพ้องไปคิดปฏิวัติใครอีก และทั้งเวลานั้นก็ยังไม่ปรากฏว่ามีใครที่คิดจะทำการปฏิวัติต่อพระองค์เลย จนกระทั่งพระองค์ปรินิพพาน ก็ยังไม่มีเปลี่ยนแปลง

ถ้าจะตอบว่า เพราะพระองค์ไม่ถูกใจในพระราชวงศ์ของพระองค์ มีพระมเหสี หรือพระพุทฺธบิดา เป็นต้น ข้อนี้ก็มิเคยปรากฏในประวัติศาสตร์ มีปรากฏแต่ว่าพระองค์เป็นที่รักที่ยินดีของตระกูลวงศ์ศากยราชนั้น ตลอดพระมเหสีและพระราชบิดา

หรือเราจะตอบว่า พระองค์ทรงประกาศพระศาสนาด้วยหวังว่าจะเอาบุญเอากุศล ข้อนี้ก็เกินไปไม่ได้ เพราะเหตุว่าพระองค์เป็นผู้สิ้นอาสวะแล้ว เป็นผู้ลอยเสียแล้วทั้งบุญและบาป และภพชาติของพระองค์ที่จะต้องไปรอคอยรับผลของบุญและบาปนั้น ก็ไม่มีอีกแล้ว พระองค์จะประสงค์เอากุศลไป เพื่อประโยชน์อะไรอีกเล่า เพราะพระองค์เป็นผู้สิ้นกิเลสแล้ว หมดความต้องการแล้วทุกอย่าง ฉะนั้นสิ่งใดๆ ในโลกนี้ จึงมิได้อยู่ในความปรารถนาของพระองค์เลย

ถ้าเช่นนั้น พระองค์ทรงประกาศพระศาสนาเพื่อประโยชน์อันใดเล่า ? เมื่อเราคัดเอาความต้องการเพื่อประโยชน์ต่างๆ ออกจากดวงจิตใจของพระองค์เสียทั้งสิ้นแล้ว เราก็จะมองเห็นความบริสุทธิ์เด่นชัดในดวงพระหฤทัยของพระองค์ว่า ที่พระองค์ได้ทรงกระทำการประกาศพระศาสนา ที่ประกอบไปด้วยความลำบากเหนื่อยยาก ไปด้วยความระหกระเหินนั้น ก็หาได้ทรงทำด้วยประสงค์ประโยชน์ใดๆ ในส่วนของพระองค์เองไม่ แต่หากพระองค์ได้ทรงกระทำการประกาศพระศาสนา ไปด้วยอำนาจของพระมหากรุณาธิคุณ ที่มีเต็มเปี่ยมอยู่ในพระทัยของพระองค์ ที่ได้เกิดขึ้นจากการสร้างสมบารมีมา โดยหวังประโยชน์เพื่อช่วยสัตว์โลกทั้งหลาย ที่ได้รับความเดือดร้อนระทมทุกข์ อันเกิดจากธรรมชาติบังคับบ้าง ที่เกิดจากอำนาจกิเลสของคนอื่นบ้าง หรือเกิดขึ้นด้วยอำนาจกิเลสของตนเองบ้าง เพราะเหตุที่ถูกอวิชชา คือ ความมืด ไม่รู้ มาปิดบังไว้ จึงทำให้สัตว์โลกทั้งหลายหลงวนเวียนอยู่ในกองทุกข์ดังกล่าว แล้วนั้นๆ ซึ่งมีชาติเป็นต้นเหตุ

ด้วยเหตุผมนั่งกล่าวนี้เอง พระองค์จึงทรงทนต่อความเร่งร้าวของพระมหากรุณา ที่มีเต็มเปี่ยมอยู่ในพระทัยของ

พระองค์ไม่ได้ จึงได้ทรงประกาศพระศาสนาขึ้นด้วยความ
ลำเค็ญเหน็ดเหนื่อย เพื่อจะชี้ช่องทางให้สัตว์โลกทั้งหลาย
พ้นจากทุกข์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยมีได้เลือกชั้นวรรณะ
และชาติตระกูล หรือเด็กผู้ใหญ่ และมีหรือจน กับทรงเสียสละ
มิได้กลัวความลำบากและทุกข์ยาก อันจะเกิดขึ้นแก่พระองค์
ด้วยประการใดๆ เลย

ฉะนั้นพุทธศาสนิกทั้งหลาย ท่านควรที่จะมีความ
ปลาบปลื้มและภาคภูมิใจที่สุด ที่มีโชคลาภอย่างยิ่ง โชคลาภ
อันหาค่ามิได้ ที่ได้เข้ามาอยู่ใต้ร่มของผ้ากาสาวพัสตร์นี้
เพราะเหตุว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่บริสุทธิ์ ไม่มี
การหลอกลวงให้คนหลงหรือเข้าใจผิด เพื่อหวังประโยชน์
ใดๆ ที่จะเกี่ยวด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ สุข นั้นเลยแม้แต่น้อย
จึงเป็นศาสนาที่น่าเคารพบูชาและน่าเลื่อมใส น่ารู้ น่าศึกษา
น่าปฏิบัติตาม น่าจะตรึงตราไว้ในความรู้สึกอยู่ในจิตใจของ
บุคคลทุกชั้น ทุกวัย ทุกเพศ และทุกภาษา ทั้งควรที่เราจะ
พากันศึกษาให้ซาบซึ้งในอรรถรส และเหตุผลของคำสอน
ของพระพุทธศาสนาจนให้จริงๆ จังๆ

ด้วยเหตุดังที่กล่าวมานี้แหละ ดิฉันจึงเห็นว่าเราไม่ควร
จะเป็นพุทธศาสนิกกันเพียงแต่โดยสำมะโนครัวหรือเพียง

ในนาม หรือโดยตามๆ กันมา หรือเพียงเพื่อจะรักษาประเพณีไว้เท่านั้น เราควรจะเป็นพุทธบริษัทด้วยการศึกษาให้ซาบซึ้งในคำสอน แล้วปฏิบัติตามคำสอนนั้นด้วย และพยายามชักชวนกันให้ประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อเป็นการเชิดชูประกาศเกียรติคุณของพระพุทธศาสนา และเพื่อจะได้เป็นตัวอย่างแบบฉบับแก่อนุชนรุ่นหลังๆ ซึ่งเป็นบุตรหลานของเราต่อไป และทั้งจะเป็นการรักษาประเพณีอันประเสริฐของชาติไว้ด้วย เพราะหากว่าพระพุทธศาสนาของเรามีเกียรติประกาศไป จนเป็นที่เชิดชูแก่สากลโลกเพียงใด ชาติไทยของเราก็จะได้ปรากฏเกียรติแก่สากลโลกเพียงนั้น แต่ถ้าเราไม่ช่วยกันฟื้นฟูประเพณีที่สำคัญอันนี้ของชาติไว้แล้ว ก็น่ากลัวว่าจะสูญสิ้นไปเป็นแน่ และดิฉันคิดว่าอนุชนรุ่นหลังๆ ซึ่งเป็นบุตรหลานของเรานั้น คงจะสวดมนต์ไหว้พระกันไม่เป็นแน่ เพราะเท่าที่ดิฉันสังเกตดูเวลานี้ ก็รู้สึกว่พวกเขาที่เป็นพุทธศาสนิกด้วยกันนั้น ไม่มีใครจะมีใครสนใจที่จะศึกษาเพื่อที่จะให้เข้าใจกันจริงๆ รู้สึกว่าปล่อยกันไปตามมนสาเร้นั้นแหละเป็นสนมาก และก็ต้องเป็นธรรมดาอยู่เอง ถ้าไม่สนใจแล้วก็ต้องไม่เข้าใจ เมื่อไม่เข้าใจแล้ว ก็ไม่รู้จักคุณค่า เมื่อไม่เห็นคุณค่าแล้ว ก็ไม่มีศรัทธาที่จะปฏิบัติตาม

เมื่อไม่ปฏิบัติตามคำสอนแล้ว ก็จะได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิก แต่เพียงในนาม หรือเพียงสำมะโนครัวเท่านั้น หากใช่เป็นพุทธศาสนิกโดยจิตใจที่แท้จริงไม่

ฉะนั้นในพระพุทธศาสนา นี้ จึงถือว่าการศึกษาให้เข้าใจตามคำสอน เป็นหลักสำคัญในขั้นต้น การปฏิบัติตามคำสอน เป็นความสำคัญในขั้นที่สอง ปฏิบัติแล้วรู้ตามแจ้งตามความเป็นจริงตามคำสอนนั้นๆ เป็นขั้นที่สาม แต่มีสิ่งที่น่าเสียใจอยู่อย่างหนึ่งว่า ในประเทศไทยเราไม่มีธรรมเนียมประเพณี การศึกษาวิชาในพระพุทธศาสนาที่จริงจังไว้สำหรับฆราวาสไว้สำหรับฆราวาส เพราะทุกๆ ไปโดยมาก ที่ศึกษากันจริงๆ ก็มีอยู่เฉพาะแต่ในหมู่ท่านภิกษุเท่านั้น ถ้ายังเป็นเพศสตรีด้วยก็ยิ่งแล้วใหญ่ รู้สึกว่าปล่อยกันเสียจนมีความเข้าใจผิดไปตามๆ กัน ว่าเรื่องของพระศาสนานั้นมิใช่เป็นเรื่องของเรา เป็นเรื่องของพระท่านต่างหาก เราก็มีหน้าที่ไปฟังเทศน์จากท่านก็แล้วกัน ความเข้าใจอันนี้ยังไม่ถูก เพราะว่า “เรื่องของพระศาสนานั้น เป็นเรื่องของคนทุกคนที่ควรจะต้องศึกษา และควรจะต้องรู้ต้องเข้าใจและต้องปฏิบัติตาม หากใช่เป็นเรื่องเฉพาะของคนนั้นคนนี้ไม่” ถ้าเรามัวแต่จะคอยให้พระท่านเรียนแล้ว จึงให้ท่านมาสอนเรา ความรู้สึกอย่างนี้

เขาเรียกว่าเอาจุมกคนอื่นมาหายใจ ถ้าหากพระท่านเกิด
ไม่สอนขึ้นมา เราก็มีเลยไม่ต้องรู้เรื่องอะไรกันเลยหรือ ?
การที่เป็นดังนี้ก็น่าจะเป็นเพราะขาดผู้นำนั่นเอง

ฉะนั้นในเรื่องนี้ ดิฉันเห็นว่าพุทธสมาคมนี้แหละ
เป็นผู้เหมาะที่สุดที่จะเป็นผู้นำในทางนี้ เพราะดิฉันเชื่อใน
ความรู้และความสามารถของท่านกรรมการและสมาชิก
ทุกๆ ท่าน ตลอดถึงท่านนายกฯ ท่านจะเป็นผู้นำให้เกิด
การศึกษาในหลักวิชาทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง ก็ให้พระอภิธรรมปิฎกแก่ประชาชนชาวไทยตลอด
ทุกชั้นทุกวัยได้ ก็จะทำให้เกิดประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
เป็นอย่างยิ่ง ในขั้นแรกเราก็ควรจะลองเปิดการศึกษาขึ้น
ในบรรดาสมาชิกของสมาคมนี้ก่อน เพื่อจะได้เป็นตัวอย่าง
ถ้าทำได้ดังนี้ก็จะป็นมหากุศลอย่างยิ่ง ฉะนั้นในเรื่องนี้ ดิฉัน
ก็ขอฝากให้ทางสมาคมได้โปรดรับเรื่องที่ดิฉันได้เรียนมานี้ไว้
ในความพิจารณาของสมาคมนี้ด้วย

ในที่สุดนี้ ดิฉันต้องขอร้องท่านผู้ฟังที่เคารพ ที่ดิฉัน
ต้องทำให้ท่านนั่งทรมานฟังอยู่นาน และก็ขอขอบพระคุณ
ท่านด้วย ในการที่ท่านให้เกียรติดิฉัน โดยฟังอยู่จนจบ

โอกาสนี้ ดิฉันขออัญเชิญอำนาจแห่งคุณพระรัตนตรัย และพร้อมด้วยกุศลเจตนา ที่เกิดขึ้นจากบุญกิริยาวัตรซึ่ง นับเนื่องอยู่ในธรรมสวนมัย ของจันบาลให้ท่านนายกและ กรรมการ ตลอดจนสมาชิกทั้งมวล จงได้ประสบความสุข ความเจริญ ตามความปรารถนาของท่านทุกประการ ตลอดถึงสันติสุข อันเป็นความสุขที่ประเสริฐอย่างยอดเยี่ยม คือพระนิพพาน ด้วยกันทุกๆ ท่านเทอญ

สวัสดิ์

อธิบดี^๑

อาจารย์สุคนธ์ สุนศิริ

- * ความหมายของอธิบดี
- * สาธิปติชวนะ ๕๒
- * ความเป็นใหญ่ที่ต่างกันของอธิบดีกับอินทรี

ความหมายของอธิบดี

“อธิบดี” หมายถึง สภาธรรมที่เป็นใหญ่ยิ่งกว่า
ธรรมอื่นที่เกิดขึ้นพร้อมกับตน มีวจนัตถะแสดงว่า (อตตนา
อธินํ ปติ อธิปติ)^๒ แปลความว่า ธรรมที่เป็นเจ้าเป็นใหญ่ และ
มีอำนาจยิ่ง ธรรมนั้นชื่อว่า “อธิบดี” อธิบดีมี ๔ ประเภท คือ

๑. ฉันทเจตสิก ธรรมชาติที่เป็นใหญ่ในความพอใจ

๒. วิริยเจตสิก ธรรมชาติที่เป็นใหญ่ในความเพียรต่อ
อารมณ์

๓. ขวนจิต ๕๒ ธรรมชาติที่เป็นใหญ่ในการตั้งใจรับ
อารมณ์

๔. ปัญญาเจตสิก ธรรมชาติที่เป็นใหญ่ในการรู้
สภาวธรรมตามความเป็นจริง

^๑ เรียบเรียงจากหนังสือคู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๗ ของ
มูลนิธิแนบมทานีรานนท์

^๒ ภาววินิโยชนา. เล่ม ๓ หน้า ๒๑๒ (มมร.)

สาริบัติชวณะ ๕๒

“สาริบัติชวณะ” คือ ชวนจิตที่มีอธิบติอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดร่วมด้วย เพราะธรรมที่จะเป็นใหญ่เป็นอธิบติได้นั้น ต้องเป็นธรรมในชวนจิต และเป็นชวนจิตที่ต้องประกอบด้วยเหตุ ๒ ที่เรียกว่า “ทวิเหตุกชวณะ” เป็นอย่างน้อย หรือต้องประกอบด้วยเหตุ ๓ ที่เรียกว่า “ติเหตุกชวณะ”

ท่านพระอนุรุธาจารย์ แสดงไว้ในพระอภิธัมมัตถสังคหะ (ทวิเหตุกติเหตุกชวเนสุเวว ยถาสมภว อธิบติ เอโกว ลพกัตติ)^๓ แปลความว่า ทวิเหตุกชวณะและติเหตุกชวณะเท่านั้น ที่จะมามีอธิบติได้อย่างเดียวในจำนวน ๔ อธิบตินั้น ชวนจิตที่เป็นอธิบตินั้น เรียกว่า “สาริบัติชวณะ” ได้แก่ ชวนจิต ๕๒ ดวง คือ ทวิเหตุกชวนจิต ๑๘ และติเหตุกชวนจิต ๓๔

ชวนจิตทั้งหมดมี ๕๕ แบ่งโดยเหตุแล้ว มี ๔ ประเภท คือ

๑. อเหตุกชวนจิต (ไม่มีเหตุ) ได้แก่ หสิตุปปาทจิต ๑
๒. เอกเหตุกชวนจิต (มีเหตุ ๑ คือ โมหเหตุ) ได้แก่ โมหมูลจิต ๒

^๓ อภิ.สงคห. ป.๗ ข้อ ๒๘ หน้า ๔๗ (มจร.)

๓. ทวิเหตุกขวนจิต (มีเหตุ ๒) ๑๘ ดวง

๑. โลกมุขจิต ๘ (มีโลกเหตุ+โมหเหตุ)
๒. โทสมุขจิต ๒ (มีโทสเหตุ+โมหเหตุ)
๓. มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔ (มีอโลกเหตุ+อโทสเหตุ)
๔. มหาภิริชาญาณวิปปยุตตจิต ๔ (มีอโลกเหตุ+อโทสเหตุ)

๔. ติเหตุกขวนจิต (มีเหตุ ๓) ๓๔ ดวง

๑. มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔	} (มีอโลกเหตุ+
อโทสเหตุ+
อโมหเหตุ)
๒. มหาภิริชาญาณสัมปยุตตจิต ๔	
๓. มหัคคตกุศลจิต ๙	
๔. มหัคคตภิริชาจิต ๙	
๕. โลกุตตรจิต ๘	

สรุป

สาริบัติขวนจิต ๕๒ = ทวิเหตุกขวนจิต ๑๘ +
ติเหตุกขวนจิต ๓๔

ฉันทาริบัติ คือ ฉันทเจตสิก ขณะเป็นอธิปัตติในสาริบัติ
ขวนจิต ๕๒

วิริยาริบัติ คือ วิริยเจตสิก ขณะเป็นอธิปัตติในสาริบัติ
ขวนจิต ๕๒

จิตตาริบัติ คือ สาริบัติขวนจิต ๕๒ ขณะเป็นอธิปัตติ

วิมังสาริบัติ คือ ปัญญาเจตสิก ขณะเป็นอธิปัตติใน
ติเหตุกขวนจิต ๓๔

ความยิ่งใหญ่ที่ต่างกันของอริบดีกับอินทรีย์

“ความยิ่งใหญ่ของอริบดี” นั้น มีสภาพเป็นใหญ่ยิ่งกว่าธรรมอื่นที่เกิดพร้อมกันกับตน เมื่อเกิดขึ้นนั้นย่อมเกิดเป็นอริบดีเพียงอย่างเดียว เช่น ขณะที่ฉันทะเป็นอริบดี วิริยะ จิต หรือปัญญา ก็ต้องคล้อยตามฉันทะไปในอารมณ์ที่พอใจของฉันทะนั้น เป็นต้น

“ความยิ่งใหญ่ของอินทรีย์” นั้น มิใช่เป็นความใหญ่ยิ่ง คือ เป็นใหญ่ในหน้าที่การงานของตนๆ ในขณะเกิดขึ้นนั้น ย่อมเกิดขึ้นได้พร้อมๆ กันหลายอินทรีย์ เพราะต่างก็ทำหน้าที่ของตน ไม่ก้ำก่ายกัน เช่นในการเห็นเกิดขึ้น ย่อมมีธรรมที่เป็นอินทรีย์หลายประการ คือ จักขุประสาท เป็นจักขุนทรีย์ ในกลุ่มของจักขุทสกกลาปนนั้น ต้องมีชีวิตรูป เป็นรูปชีวิตินทรีย์ จักขุวิญญาณเป็นมโนินทรีย์ และมีชีวิตินทรีย์เจตสิกร่วมอยู่ด้วย ดังนี้ เป็นต้น

อธิบายเพิ่มเติม

“อริบดี” กับ “อิทธิบาท” มีองค์ธรรมเหมือนกันและเท่ากัน แต่ต่างกันในการทำหน้าที่การงานของตนในขณะประกอบกับจิต คือ

“อริบดี” ท่านแสดงไว้ในหมวดมิสสสังคหะ คือ ผสมกันทั้งฝ่ายอกุศล กุศล และอัพยากตะ ธรรมที่เป็นใหญ่เป็นประธานให้สำเร็จในการงานในอกุศลจิต ๑๐ กุศลจิต ๒๑

และอัพยาทจิต ๒๑ ส่วน “อิทธิบาท” ทานแสดงไว้ใน
หมวดโพธิปักขิยสังคหะ คือ ธรรมที่เป็นเหตุให้สำเร็จ
การงานที่เป็นกุศลอันประเสริฐ ที่จะให้บรรลุหมักคตกุศล
และโลกุตตรกุศล ได้แก่

๑. ฉันทิทธิบาท ได้แก่ ฉันทเจตสิกในกุศลจิต ๒๑

๒. วิริยิทธิบาท ได้แก่ วิริยเจตสิกในกุศลจิต ๒๑

๓. จิตติทธิบาท ได้แก่ กุศลจิต ๒๑

๔. วิมงฺสิทธิบาท ได้แก่ ปัญญาเจตสิกในกุศลญาณ

สัมปยุตตจิต ๑๗

สวัสดีค่ะ

มหาสติปัฏฐานสูตร

หมวดอิริยาบถ ๕^๑ (ต่อ)

อาจารย์บุญญะวัตรศักดิ์ ทวีพัฒน์ เรียบเรียง

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

อิริยาบถใหญ่ทั้ง ๔ คือ การยืน เดิน นั่ง นอน เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้ว ไม่ต้องสร้างขึ้นมามาก หน้าที่ของผู้ปฏิบัติ คือ เพียงตามรู้ให้ตรงตามที่เป็นจริงที่กำลังปรากฏเป็นปัจจุบัน กายทรงอยู่ในอาการท่าทางอย่างใด ก็รู้ชัดถึงกายนั้น โดยอาการนั้นๆ เมื่อใช้อิริยาบถใดนาน ความปวดเมื่อย ซึ่งเป็นทุกข์เข่นหาอันเนื่องด้วยกายเกิดขึ้น เพราะทนอยู่ในอิริยาบถนั้นไม่ได้ รู้เหตุเช่นนี้แล้ว ก็เปลี่ยนอิริยาบถสลับกันไปตามธรรมชาติและเหมาะสมแก่ทุกข

ยถา ปน “สग्ณํ คจฺจติ, สग्ณํ ติฏฺฐติ”ติ วุจฺจติ, น จ กิณฺจิ สग्ณํ นาม คจฺจนฺตํ วา จิตฺตํ วา อตฺถิ, จตฺตาโร ปน โคณเ โยเซตฺวา เจกมฺหิ สารถิมฺหิ ปาเชนฺเต “สग्ณํ คจฺจติ, สग्ณํ ติฏฺฐติ”ติ โวหารมตฺตเมว โหติ, เอวเมว อชานนฺนุเรน สग्ณํ วีย กาโย, โคณา วีย จิตฺตชวาตา, สารถิ วีย จิตฺตํ.^๒

^๑ ข้อความอักษรตัวหนา ที่เป็นภาษาบาลี เป็นข้อความจากพระบาลี อรรถกถา ฎีกา, ข้อความอักษรตัวธรรมดา เป็นข้อความแปลจากพระบาลี อรรถกถา ฎีกา, ข้อความอักษรตัวเอียง เป็นข้อความอรรถโนมตี

^๒ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๕/๓๖๔ (มจร.)

อุปมาเหมือนกับที่พูดว่า “เกวียนไป, เกวียนหยุด” แต่หาได้มีเกวียนใดๆ ไปหรือหยุดไม่ แต่ว่าเมื่อสารถิผู้ฉลาด เทียมโค ๔ ตัวขับไป จึงมีโวหารเพียงว่า “เกวียนไป, เกวียนหยุด” เท่านั้น ข้อนี้ฉันใด กายเทียบได้กับเกวียน เพราะอรรถว่า ไม่รู้, ลมที่เกิดจากจิต เทียบได้กับโค, จิตเทียบได้กับสารถิ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน

“คจฉามิ ติฏฐามิ”ติ จิตเต อุปปนเน วาโยธาตุ วิญญตฺตี ขนยมานา อูปฺปชฺชติ, จิตตกิริยวาโยธาตุวิปฺพาเรน คมนาทินิ ปวตฺตนติ, ตโต “สโต คจฉติ, สโต ติฏฐติ, อหํ คจฉามิ, อหํ ติฏฐามิ”ติ โวหารมตฺตํ โหติ.”

เมื่อจิตคิดจะเดิน จะยืน เกิดขึ้นแล้ว ธาตุลมก็ทำให้ วิญญูติเกิดขึ้น อิริยาบถเดิน อิริยาบถยืน ก็เป็นไปได้ เพราะ ความผลักดันของวาโยธาตุที่เกิดจากอำนาจของจิต ที่จิต กระทำขึ้น จากนั้นก็มีเพียงคำพูดกันว่า “สัตว์เดิน, สัตว์ยืน, เราเดิน, เรายืน” ดังนี้

^๑ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๕/๓๖๔ (มจร.)

เตนาค -

“นาวา มาลุตเวเคน	ชียาเวเคน เตชน
ยถา ยาติ ตถา กาโย	ยาติ วาตาทโต อโย.
ยนต์ สุตตวเสเนว	จิตตสุตตวเสนิท
ปยุตต์ กายยนต์มปี	ยาติ ฐาติ นิสีทติ.
โก นาม เอตถ โส สตโต โย	วินา เหตุปจฺจเย
อตฺตโน อานูภาเวน	ติฏฺเฐ วา ยทิ วา วเซ”ติ. ^๑

ด้วยเหตุนี้ พระโหราจารย์จึงประพันธ์เป็นคาถาไว้ว่า “เรือใบจะแล่นไปได้ก็ด้วยกำลังของลม ลูกศรจะแล่นไปได้ ก็ด้วยกำลังของสายธนู ฉันทิ กายนี้ย่อมดำเนินไปได้ ด้วยกำลังของลม ฉันทิ เครื่องยนต์คือกายนี้ ที่ท่านประกอบแล้วด้วยสายคือจิต จึงเดิน ยืน และนั่งได้ เหมือนหุ่นยนต์ที่ชักด้วยสายฉะนั้น ในโลกนี้ ขึ้นชื่อว่าสัตว์ใดๆ ก็ตาม เว้นเหตุปัจจัยเสียแล้ว จะยืนหรือเดินได้ตามลำพังตนเองนั้นหาได้ไม่”

เรือใบแล่นไปได้ด้วยแรงลม ลูกธนูแล่นไปได้ด้วยกำลังสายธนู ฉันทิ ร่างกายนี้ที่ถูกลมนำไป ย่อมเดินไปได้ฉันทิ

แม้เครื่องยนต์คือร่างกายนี้ ถูกประกอบไว้ด้วยกิริยา มีการเดินเป็นต้น ย่อมเดิน ยืน และนั่ง ด้วยแรงสายชักคือจิต เหมือนเครื่องยนต์ที่หมุนไปด้วยกำลังสายชักฉะนั้น

^๑ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๕/๓๖๔ (มจร.)

สัตว์ใดยืนหรือเดินได้ด้วยความสามารถของตน โดยปราศจากเหตุปัจจัย คือ ธาตุลมและจิตที่ต้องการจะทำอาการปฏิกิริยาต่างๆ สัตว์นั้นพึงมีได้ในโลกนี้หรือ? ย่อมไม่มีแน่

ตสฺมา เอวํ เหตุปัจจัยวเสเนว ปวตตานิ คมนาทินิ สลลฺกฺขนโต เอส “คจฺจนโต วา คจฺจามิตฺติ ปชานาติ, จิตฺตํ วา, นิสินฺโน วา, สยาโน วา สยาโนมฺหิตฺติ ปชานาติ”ติ เวทิตพฺโพ.^๑

เพราะเหตุฉะนั้น ภิกษุผู้ปฏิบัตินี้ กำลังกำหนดอิริยาบถเดินเป็นต้น ซึ่งเป็นไปได้ด้วยอำนาจของเหตุปัจจัยอย่างนี้เท่านั้น ท่านผู้รู้จึงควรทราบว่ เมื่อเดิน ก็ย่อมรู้ชัดว่า เดิน หรือ ยืน นั่ง นอนอยู่ก็ตาม ย่อมรู้ชัดว่า ยืน เดิน นั่ง หรือ นอนอยู่

ยถา ยถา วา ปนสฺส กาโย ปณฺหิตโต โหติ, ตถา ตถา นํ ปชานาติติ^๒ สพฺพสงฺคาหิกวจนเมตฺ.^๓

“ก็หรือว่ากายของเธอตั้งอยู่ในอาการใดๆ ก็ย่อมรู้ชัดซึ่งกายนั้น โดยอาการนั้นๆ” นี่เป็นคำพุทธรวมของอิริยาบถทั้งปวง

^๑ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๕/๓๖๔ (มจร.)

^๒ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๗๕/๓๒๗ (स्या.)

^๓ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๕/๓๖๔-๓๖๕ (มจร.)

มีความหมายว่า จะตั้งกายอยู่โดยอิริยาบถใดๆ ก็ตาม, ก็ย่อมรู้กายคือรูปกายนั้น ตามอิริยาบถนั้นๆ โดยประการทั้งหลาย

สพฺพสงฺคาหิกวจนฺติ สพฺพสมฺปิ จตฺตุนํ อิริยาปถานํ เอกขณํ สงฺคณฺหวนฺจํ, ปุพฺเพ วิสุํ วิสุํ อิริยาปถานํ วุตฺตตฺตา อิทํ เนสํ เอกขณํ คเหตฺวา วจนฺติ อตฺถโ.^๑

พระดำรัสที่ว่า “ก็หรือว่า เธอตั้งกายไว้ด้วยอาการใดๆ ก็ให้รู้ชัดกายนั้น โดยอาการนั้นๆ” เป็นพระดำรัสที่ตรัสรวมเอาอิริยาบถเข้าไว้ทั้งหมด เป็นคำรวมเอาอิริยาบถ ๔ ทุกอิริยาบถ เข้าเป็นอันเดียวกัน

ปุริมฺนโย วา อิริยาปถปฺปชาโน วุตฺโตติ ตตฺถ กาโย อปฺปชาโน อนฺนุปฺพาทีติ อิทํ กายํ ปฺรชาณํ, อปฺรชาณญจ อิริยาปถํ อนฺนุปฺพาที กตฺวา ทสฺเสตฺถํ ทฺตฺติยนโย วุตฺโตติ เอวฺมเปตฺถ ทฺวินฺนํ นยฺยานํ วิเสโส เวทิตฺตพฺพโ.^๒

อีกอย่างหนึ่งควรทราบความแปลกกันของ ๒ นัย ในที่นี้ แม้อย่างนี้ว่า นัยก่อนท่านพูดถึงอิริยาบถเป็นประธาน เหตุนั้น กายซึ่งไม่เป็นประธานในที่นี้ จะให้สำเร็จได้ใน

^๑ ที.ม.ฎีกา. (บาลี) ข้อ ๓๗๕/๓๘๒-๓๘๓ (มจร.)

^๒ ที.ม.ฎีกา. (บาลี) ข้อ ๓๗๕/๓๘๓ (มจร.)

ภายหลัง เหตุการณ์ท่านจึงกล่าวณัยที่ ๒ เพื่อแสดงว่ากาย เป็น
ประธานไว้ในที่นี้ และอิริยาบถซึ่งไม่ได้เป็นประธาน ทำให้
สำเร็จได้ในภายหลัง

อิทํ วุตตํ โหติ – เยน เยน วา อากาเรนสฺส กาโย
จิตฺโต โหติ, เตน เตน นํ ปชานาติ. คมนากาเรน จิตฺตํ คจฺจนตฺติ
ปชานาติ. ฐานนิสซชยนาภาเรน จิตฺตํ สยาโนติ ปชานาตฺติ.^๑

มีคำที่ท่านอธิบายไว้อย่างนี้ว่า หรือว่ากายของภิกษุ นั้น
เป็นไปแล้วโดยอาการใดๆ ก็ให้รู้ชัดกายนั้น โดยอาการนั้นๆ
หมายความว่า รู้ชัดกายที่เป็นไปแล้วโดยอาการเดิน ก็ให้รู้
ชัดว่ากำลังเดิน รู้ชัดกายที่เป็นไปแล้วโดยอาการยืน นั่ง หรือ
นอน ก็ให้รู้ชัดว่ากำลังยืน นั่ง หรือนอน ดังนี้

อิติ อชฺหมตตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหริติ, พหิทฺธา
วา กาเย กายานุปสฺสี วิหริติ, อชฺหมตฺตพหิทฺธา วา กาเย
กายานุปสฺสี วิหริติ.^๒

ตามประการที่กล่าวมานี้ ภิกษุชื่อว่า ย่อมเป็นผู้ตาม
พิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่บ้าง, ย่อมเป็นผู้ตาม
พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกอยู่บ้าง, ย่อมเป็นผู้ตาม
พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่บ้าง

^๑ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๕/๓๖๔-๓๖๕ (มจร.)

^๒ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๗๕/๓๒๗ (สยา.)

ภิกษุ คือ ผู้เห็นภัยในสังสารวัฏ แล้วปฏิบัติ เชื่อว่า ย่อมเป็นผู้พิจารณาเห็นกาย คือ รูปอริยาบถ มีรูปเดินเป็นต้น ในกาย คือในรูปกายหรือในสรีระ **ภายใน** คือที่เป็นของตน ที่ยึดถือว่าเป็นตน ตามพิจารณาว่าเป็นรูปเดิน ไม่ใช่สัตว์เดิน ไม่ใช่บุคคลเดิน **ภายนอก** คือที่เป็นของผู้อื่น โดยคล้อยตาม การเห็นในรูปกายของตน ทำนองว่าของตนฉันใด ของผู้อื่น ก็ฉันนั้น **ทั้งภายในทั้งภายนอก** หมายถึง ย่อมพิจารณา เห็นกาย คือรูปอริยาบถในรูปกาย **ทั้งภายใน** คือทั้งที่เป็น ของตน **ทั้งภายนอก** คือทั้งที่เป็นของผู้อื่น คำตรัสนี้เพื่อแสดง ถึงความที่กรรมฐานของผู้ปฏิบัติเป็นไปคล่องแคล่ว ปราปรก อริยาบถของตนบ้าง ของผู้อื่นบ้าง กลับไปกลับมาดูว่า พร้อมกัน ตามกาล (อุบายดับทุกข์)

อิริยาบถปริคคณหนมปิ อิริยาปถวโต กายสเสว ปริคคณหนํ ตสฺส อวตถาวิเสสภาวโตติ วุตตํ “อิริยาบถปริคคณนเณน กายเณ กายานุปสฺสี วิหริตี”ติ.^๑

แม้การกำหนดอิริยาบถ ก็เป็นการกำหนดกายนั้นเอง ที่เป็นอิริยาบถ เพราะเป็นการกำหนดกายนั้นเป็นพิเศษ เหตุนั้น พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวคำว่า “เป็นผู้พิจารณา เห็นกายในกายเนืองๆ อยู่ ด้วยการกำหนดอิริยาบถ

^๑ ที.ม.ฎีกา. (บาลี) ข้อ ๓๗๕/๓๘๓ (มจร.)

นี่มีความหมายว่า ผู้ปฏิบัติอย่างนี้ย่อมเกิดญาณรู้เห็น
ความเกิดขึ้นในกาย คือในรูปอริยาบถ กล่าวคือ เห็นปัจจัย
ที่ทำให้รูปอริยาบถเกิดขึ้น อันได้แก่จิตและวาโยธาตุ
ที่เกิดจากจิตดังกล่าวแล้ว ตลอดจนในรูปกายทั้งปวง
กล่าวคือ เห็นปัจจัยที่เป็นสาธารณะแห่งรูปชั้นทั้งปวง
อันได้แก่ **อวิชชา** ความไม่รู้ร้อยสี่ ๔ **ตัณหา** ความอยาก
อุปาทาน ความยึดมั่น **กรรม** คือกุศลและอกุศลที่ได้ทำไว้
ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นปัจจัยอดีต และ**อาหาร** ที่กลืนกินแต่ละมื้อ
เพื่อค้ำจุนรูปชั้นให้ตั้งอยู่ได้ตลอดอายุ ซึ่งเป็นปัจจัยปัจจุบัน
ย่อมเข้าถึงความจริงว่า รูปอริยาบถก็ดี รูปชั้นทั้งหมดก็ดี
มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา เพราะปัจจัยที่เกิดขึ้นอย่างนี้

แม้การตามพิจารณาคุณธรรมที่เป็นเหตุดับไปเรื่อยๆ
คือญาณเห็นความดับไปเป็นธรรมดาในรูปอริยาบถ ตลอดจน
ภายในทั้งหมด เพราะความเป็นปัจจัยเหล่านั้นนั้นแหละ
ดับไป

ส่วนการตามพิจารณาคุณธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นและธรรม
เป็นเหตุดับไปเป็นธรรมดา ในกายอยู่บ้าง มีความหมายว่า
ย่อมเกิดญาณรู้เห็นความเกิดขึ้นเพราะปัจจัยเกิดขึ้นเป็น
ธรรมดา ตามกาลอันควร ย่อมเกิดญาณรู้เห็นความดับไป
เพราะปัจจัยดับไปเป็นธรรมดา ตามกาลอันควร ด้วยความ

ที่ญาณปัญญาของผู้ปฏิบัติแล้วกล้ำกล้ำจนสามารถเห็นทั้งความ
เกิดขึ้น ทั้งความดับไป ในอารมณ์เดียวกัน เพื่อความเกิดขึ้น
ของวิปัสสนานั้นเอง (อุบายดับทุกข์)

สมุทฺทยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมี วิหฺรติ, วยธมฺมานุปสฺสี
วา กายสฺมี วิหฺรติ, สมุทฺทวยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมี
วิหฺรติ.^๑

เธอเฝ้าพิจารณาถึงธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นในกาย
เนืองๆ อยู่บ้าง เฝ้าพิจารณาดูธรรมเป็นเหตุดับไปในกาย
เนืองๆ อยู่บ้าง หรือเฝ้าพิจารณาดูธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้น
และธรรมเป็นเหตุดับไปในกายเนืองๆ อยู่บ้าง

สมุทฺทยธมฺมานุปสฺสี วาติอาทิสฺส ปน อวิชฺชาสมุทฺทยา
รูปสมุทฺทโยติอาทินา นเยน ปญฺจหาการิหิ รูปกฺขนธสฺส
สมุทฺทโย จ วโย จ นีหริตพฺโพ.^๒

ส่วนพระดำรัสที่ว่า ท่านผู้รู้ควรนำเอาธรรมเป็นเหตุ
เกิดขึ้นและดับไปของรูปชั้นธอออกแสดงด้วยอาการ ๕ อย่าง
โดยมีนัยเป็นต้นว่า เพราะอวิชชา รูปจึงเกิด, เพราะอวิชชาดับ
รูปจึงดับ

^๑ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๗๕/๓๒๗ (สยยา.)

^๒ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๕/๓๖๕ (มจร.)

มหาวรรคฎีกาท่านสงเคราะห์อาการ ๕ อย่าง คือ เพราะอวิชา ตัณหา อุปาทาน กรรม และอาหารเกิดรูปจึงเกิด ชื่อว่าเห็นความเกิดขึ้นของรูปชั้นนี้ฉันใด ท่านจึงสงเคราะห์อาการ ๕ มีว่าเพราะอวิชา ตัณหา อุปาทาน กรรม อาหารดับ รูปชั้นนี้จึงดับ ชื่อว่าเห็นความดับไปของรูปชั้นนี้

ความจริงเพียงการรู้ว่าอิริยาบถเป็นอาการของกาย กายเป็นกองรูปนั้น ยังไม่เพียงพอที่จะขจัดความเห็นผิด ผู้ปฏิบัติต้องเห็นประจักษ์ในความเกิดขึ้นและดับไป เป็นความไม่เที่ยงเสียก่อน จึงจะคลายความเห็นผิดว่าเที่ยงได้ ดังนั้นการเห็นประจักษ์ในความเกิดดับจึงสำคัญมาก จัดว่าเป็นพื้นฐานให้ผู้ปฏิบัติยังเห็นความเป็นทุกขและไม่ใช้ตัวตนในโอกาสต่อไป

วิหริตติ จตุสสุ อิริยาปถวิหาเรสุ อณฺณตรวิหารสมา-
โยคปริทีปนเมตฺถ, เอกํ อิริยาปถพารณํ อปเรน อิริยาปถน
วิจฺฉินฺทิตฺวา อปตมานํ อตฺตภาวํ หรติ ปวตฺเตตฺติ อตฺโถ.^๑

บทว่า “วิหริตติ” แปลว่า ย่อมอยู่ บทนี้เป็นการแสดงถึงการประกอบอยู่ด้วยอิริยาบถอิริยาบถอย่างใดอย่างหนึ่ง

^๑ อภ.วิ.อ. (บาลี) ๓๕๕/๒๓๖ (มจร.)

ในบรรดาอิริยาบถ ๔, ความว่า ตัดขาดเสียซึ่งการเปิดเปียน
ในอิริยาบถหนึ่งด้วยอิริยาบถอื่น ย่อมนำซึ่งอรรถภาพที่ยัง
ไม่ตกไป ให้เป็นไปอยู่

**‘อตฺถิ กาโย’ติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฺภุจिता โหติ
ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปฏิสฺสติมตฺตาย.^๑**

ก็หรือว่าสติ ย่อมเป็นอันปรากฏแก่เธอว่า “กายมีอยู่”
เพียงเพื่อสักแต่ว่าญาณความรู้ เพียงเพื่อสักแต่ว่าอาศัย
กำหนดเท่านั้น

เมื่อรรถาธิบายว่า สติที่ประกอบกับปัญญาตาม
พิจารณาเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเป็นอันปรากฏแก่เธอว่า กาย
คือรูปกาย หรือรูปขันธ์เท่านั้นมีอยู่ สัตว์ก็ดี บุคคลก็ดี
อตฺตาก็ดี สิ่งที่เนื่องด้วยอตฺตาก็ดี หามีอยู่ไม่ และสติที่ปรากฏ
อย่างนี้นั้น มิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างอื่น ที่แท้แล้ว
เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ญาณ คือเป็นปัจจัยแก่ญาณความรู้
ที่ยิ่งๆ ขึ้นไปเท่านั้นสืบต่อกันไป และเพื่อความเพิ่มพูนกำลัง
แห่งสติที่จะมีสืบต่อไปเท่านั้น เป็นไปเพื่อความเจริญแห่งสติ
และสัมปชัญญะ สาระของสติมีเพียงเท่านี้ สติก็มีอันเกิดขึ้น
ดับไปเป็นธรรมดา เช่นเดียวกับขันธ์อื่นทั้งหลาย

^๑ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๗๕/๓๒๗ (สยยา.)

อนิสสิโต จ วิหริ, น จ กิณจิ โลเก อupaทิติ.^๑

เธอย่อมไม่ถูกค้นหาและทิวฐิเข้าไปอาศัยอยู่ได้
จึงไม่ยึดถือขั้นใด ๆ ในโลก

เมื่อสสารของสติเป็นเพียงปัจจัยแก่ปัญญา เกิดขึ้นแล้ว
ดับไปเป็นธรรมดา ก็ย่อมเป็นปฏิบัติอย่างไม่อาศัยค้นหา
กล่าวคือ ความอยากได้สติที่ประกอบกับปัญญานั้น
และไม่อาศัยทิวฐิ กล่าวคือ ความเห็นผิดแม้เกี่ยวกับสสาร
ของสติ เพราะเหตุนี้จึงเป็นผู้หมดจด ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ
ไม่ว่าจะเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร หรือวิญญาณ ว่านี่
อัตตา หรือเป็นสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตาของเรา ก็เป็นอันสำเร็จ
ที่สุดแห่งการปฏิบัติ

เอวมปิ, ภิกขเว, ภิกขุ กาเย กายานุปสสี วิหริ.^๒

ภิกษุทั้งหลาย ด้วยอาการแม้อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า
เฝ้าพิจารณาดูกายในกายเนื่อง ๆ อยู่

อิธาปิ จตฺติริยาปถปริคคาทิกา สติ ทุกฺขสจฺจํ, ตสฺสา
สมฺมุจฺจาปิกา บุริมตณฺหา สมฺมุทยสจฺจํ, อุกฺกนิ อปฺปวตฺติ
นิโรธสจฺจํ, ทุกฺขปริชานโน สมฺมุทยปชฺหโน นิโรธารมฺมโณ
อริยมคฺโค มคฺคสจฺจํ.^๓

^๑ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๗๕/๓๒๗ (สยา.)

^๒ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๗๕/๓๒๗ (สยา.)

^๓ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๕/๓๖๕ (มจร.)

ในมหาสติปัฏฐานสูตรนี้ สติที่กำหนดอริยาบถ ๔
จัดเป็นทุกขสังขะ, ตัณหาในเบื้องต้นที่เกิดสติ จัด
เป็นสมุทยสังขะ, ความดับไปของทุกข์และสมุทัยทั้ง ๒
จัดเป็นนิโรธสังขะ, อริยมรรคที่กำหนดรู้ทุกข์ละสมุทัยมีนิโรธ
เป็นอารมณ์ จัดเป็นมัคคสังขะ

**เอวํ จตฺตจฺจวเสน อุตฺตกฺกิตฺวา นิพฺพุตี ปาปฺณตฺติ
อิทฺเมกสฺส จตฺตอริยาปถปริคฺคาหกสฺส ภิกฺขุโน ยาว
อรหตฺตา นิยฺยานมฺขุนติ.^๑**

โยคีภิกษุอุตสาหพยายามไปด้วยอำนาจสังขะ ๔
ย่อมจะบรรลุถึงพระนิพพานได้ด้วยการการปฏิบัติอย่างนี้
เหตุนี้ วิธีปฏิบัตินี้จึงนับว่าเป็นลู่ทางแห่งการนำออกจาก
วิญญูทุกข์ トラบสำเร็จเป็นพระอรหันต์ สำหรับภิกษุผู้
กำหนดอริยาบถ ๔ ดังนี้แล

จบหมวดอริยาบถบรรพ

^๑ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๕/๓๖๕ (มจร.)

พระอภิรธรรม พระสูตร

อาจารย์นิตยา ปรีชายุทธ์

เรื่อง ปรมัตถธรรม คือ ธรรมชาติที่เป็นเพียงสภาวะไม่ใช่
สัตว์ บุคคล ตัวตน (ฉบับนี้ต่อเรื่องรูปปรมัตถ์)

รูป ๒๘ : ๒ ประเภท

ภูตบุปผาสทวิสยา

ภาโว หทยมิจปิ

ชีวิตาหารรูปเปหิ

อฏฺฐารสวิธํ ตถา.

ปริจฺเจโท จ วิณฺณตฺติ

วิกาโร ลกฺขณนฺติ จ

อนิพฺพนฺนา ทส เจติ

อฏฺฐวีสวิธํ ภเว.

อภิ.สงคห. ป.๖ ๑๗/๓๘ (มจร.)

รูป : ธรรมชาติที่มีการผันแปรเปลี่ยนแปลงสลายไป เมื่อได้
กระทบกับเหตุที่ไม่ถูกกัน (วิโรธปัจจัย)

อนิปปันนรูป ๑๐

อุป สันต ขรา อนิจ

ลักขณรูป ๔

ลหุ มุทุ กัม

วิการรูป ๓ (๕)

กาย วจี

วิญญัตติรูป ๒

ปริ

ปริจเฉทรูป

อาห

อาหารรูป ๒

ชีวิต

ชีวิตรูป ๒

หทย

หทยรูป ๒

อิต ปุริส

ถาวรรูป ๒

รูป สัทท คันธ รส

วิสยรูป ๔ (๗)

จัก โสต ฆาน ชิว กา

ปสาทรูป ๕

ปถ เต วา อา

มหาภูตรูป ๔

อุปทนายรูป ๒๔

ปสาทรูป ๕ + วิสยรูป ๗ - โอฬาริก

รูป ๑๒

รูปที่เหลืออีก ๑๖

- สขุมรูป

๑๖

ลักษณะที่จำเพาะ ของรูป

ลักษณะ - สลายแปรปรวน (รูปปนลกขณ)

กิจ - มีการเคลื่อนกล่น (วิภินทรส)

อาการา - เป็นอัพยาต ธ. (อพพยาตปจจุปฏจาน)

เหตุใกล้ - วิญญาณ (วิญญาณปฏจจาน)

๑. นิปผันนรูป เป็นรูปปรมัตถ์แท้เรียกได้ ๕ ชื่อ

- สภาวะรูป มีสภาวะของตนๆ
- สลักขณรูป มีลักษณะ อนิจจะ ทุกจะ อนัตตะ
- นิปผันนรูป เกิดจากกรรม จิต อาหาร อด
- รูปรูป มีการเสื่อมสลายไป
- สัมมสนรูป พิจารณา ไตรลักษณได้

๒. อนิปผันนรูป (มีชื่อตรงกันข้าม)

นิปผันนรูป ๑๘

๑. ปถวิ - แข็ง และ อ่อน —> เป็นที่อาศัยหรือที่ตั้งของรูปอื่นๆ
๒. เตโช - เย็น ร้อน —> มีสภาพเป็นไอทำให้วัตถุต่างๆ สุกและละเอียดนุ่มนวล

๓. วาโย - เครื่องตั้ง เคลื่อนไหว → ทำให้รูปที่เกิดพร้อมกับ
ตนตั้งมั่น และทำให้เคลื่อนไหวหรือย้ายที่
๔. อาโป - ไหล หรือเกาะกุม → ไม่อาจสัมผัสทางปึงทวาร
๕. จักขุปสาท - ความใสรับรูปารมณฺ์ → อยู่กลางตาดำ
มีเยื่อตา ๗ ชั้นซับอยู่
๖. โสตปสาท - ความใสรับสัททารมณฺ์ → อยู่ภายใน
ช่องหู สันฐานเหมือนวงแหวน
๗. ฆานปสาท - ความใสรับคันธารมณฺ์ → อยู่ภายใน
ช่องจมูก สันฐานดังกีบแพะ
๘. ชิวหาปสาท - ความใสรับรสารมณฺ์ → อยู่ที่ลิ้น
สันฐานเหมือนปลายกลีบดอกอุบล
๙. กายปสาท - ความใสรับโณภูฏัพพารมณฺ์ → อยู่ใน
ร่างกายทั่วไป
๑๐. รูปารมณฺ์ - สี → แสดงวัตถุสิ่งของ รูปร่างสันฐาน
ให้ปรากฏ
๑๑. สัททารมณฺ์ - เสียง → ย่อมทำให้โสตวิญญูณรู้ได้
๑๒. คันธารมณฺ์ - กลิ่น → แสดงให้ที่อาศัยของตนปรากฏ
๑๓. รसरมณฺ์ - รส → เป็นที่พอใจของชิวหาวิญญูณ
- โณภูฏัพพารมณฺ์ - เย็น ร้อน, อ่อน แข็ง, หย่อน ตึง
→ กายปสาทพึงถูกต้อง มี ๓ อย่าง ภาวิโณภูฏัพพารมณฺ์,
เตโชโณภูฏัพพารมณฺ์, วาโยโณภูฏัพพารมณฺ์

๑๔. **อิทธิภาวะ** – ความเป็นหญิง } สังกัดความแตกต่างจากสิ่ง
(รูปร่างสัณฐาน), นิमित (เครื่อง
๑๕. **ปฐิธภาวะ** – ความเป็นชาย } (หมาย), กุตตะ (นึสั) และอากัปะ
(กิริยาอาการ)
๑๖. **หทยะ** – ที่อาศัยเกิดของจิต – เจตสิก → อยู่ในแอ่งหัวใจ
โดยประมาณเมล็ดดอกบุนนาคมีโลหิตหล่อเลี้ยง ราว ๑ ซองมือ
๑๗. **ชีวิตะ** – รักษากัมมชรูป → เป็นเหตุให้สหชาตรูป ท.
เป็นอยู่ได้
๑๘. **อาหาระ** – ให้อาหารชรูปเกิด → ได้แก่โอชาที่อยู่ใน
อาหารต่างๆ
๑๙. **ปริจเจตะ** – อากาส (ช่องว่างที่คั่นระหว่างรูปกลาป)
→ อากาส ยังหมายถึงได้อีก ๓ อย่าง
- อชฎากาส	: อากาสที่ว่างๆ	} ย่อมมีปริจเจทากาส
คือ ปริจเจทรูปอยู่
ด้วยเสมอ
- ปริจฉินนากาส	: ช่องว่างที่มีขอบเขตกำหนด	
- กลสินคชาฎิมากาส	: อากาสที่เพิกจากกลสินทั้ง ๙	
๒๐. **กายวิญญูติ** – การเคลื่อนไหวของร่างกาย
๒๑. **วจิวิญญูติ** – การเคลื่อนไหวของวาจา
๑. โพรณวิญญูติ :	} ให้ผู้อื่นรู้ความ
ประสงค์ของตน
๒. ปวัตตนวิญญูติ :	
	} เป็นไปตามปกติ

๒๒. **ลหุตา** – ความเบาของนิปผันนรูป
๒๓. **มูทุตา** – ความอ่อนของนิปผันนรูป
๒๔. **กัมมัญญตา** – ความควรแก่การงาน
ของนิปผันนรูป
๒๕. **อุปจยะ** – การเกิดขึ้นครั้งแรกจนครบเต็มตามควรของนิปผันนรูป
๒๖. **สันตติ** – ความสืบทอดกันระหว่างเกิดและดับของนิปผันนรูป
- ๒๗.-๒๘. **ขรตา, อนิจจตา** – ความแก่ของนิปผันนรูป, ความดับ
ของนิปผันนรูป

มหาภูตรูป ๔

จตตาริ มหาภูตานิ จตฺตุนนญจ มหาภูตานํ อุปทาย
รูปญเจติ ทฺวิธํ เจตํ รูปํ เอกาทสฺวิเณ สงฺคหํ คจฺจตฺตา

มหาภูตตะ คือ – สภาวะโดยความปรากฏเป็นของใหญ่ๆ
รูปที่เป็นมหาภูตตะ ด้วยเหตุ

๑. **มหนตปาตฺถาวโต** : ปรากฏเป็นใหญ่
๒. **มหาภูตสามญฺลโต** : เหมือนนักร้องกล
๓. **หาปฺริหารโต** : ต้องบำรุงรักษามาก
๔. **หาวิการโต** : เปลี่ยนแปลงใหญ่
๕. **มหตฺตภูตฺตตา** : เป็นของใหญ่ที่มีอยู่

๑. ปฐวีธาตุ

๑. ลกขณปฐวี - แฉ่นแข็ง กระด้าง

๒. สสมภารปฐวี - อชฺฌตติกปฐวี ประกอบในร่างกายสัตว์

ท. (โกฏฐาสะ) มี ๒๐

<u>- ตจปัญจกะ</u>	<u>วักกปัญจกะ</u>	<u>ปโปฬสปัญจกะ</u>	<u>มตถลฺลปัญจกะ</u>
เกสา	มั่งสัง	หทยัง	อันทัง
โลมา	นหารุ	ยกนัง	อันทคฺคณัง
นขา	อฏฺฐิ	กิโฬมกัง	อุทริยัง
ทันตา	อฏฺฐิมิณฺชัง	ปิหกัง	กรีสัง
ตโจ	วักกัง	ปโปฬสสัง	มตถลฺลคัง

- พาหิรปฐวี อยู่ภายนอกไม่เกี่ยวกับชีวิตสัตว์ เช่น ดิน
เหล็ก โลหะ ดิบุก เงิน แก้วมณี สังข์ ศิลา เงินตรา ทอง พร้อม
ทั้งคุณสมบัติมีสี่ เป็นต้น

๓. อารัมมณปฐวี - ปฐวีกสิณ ดินที่ใช้เป็นอารมณ์สมถ
กรรมฐาน

๔. สมมติปฐวี - เช่นเรียกเทวดาที่เกิดด้วยอำนาจปฐวีกสิณ
ว่า “ปฐวีเทวดา”

๒. อาโปธาตุ

๑. ลักษณะอาโป เอิบอาบ เกาะกุม

๒. สสมุฏฐานอาโป

- อชฺฌตติกาอาโป ประกอบในร่างกายสัตว์ พ. มี ๑๒

เมทัจฉิกกะ

มุตตัจฉิกกะ

ปีตตัง

อัสสุ

เสมหัง

วสา

ปุพฺโพ

เขโฬ

โลหิตัง

สิงฆาณิกา

เสโท

ลสิกา

เมโธ

มุตตัง

- พาหิราอาโป อยู่ภายนอกไม่เกี่ยวกับชีวิตสัตว์ เช่น น้ำรส รากไม้ – ลำต้น น้ำรสเปลือกไม้ – ผลไม้ นมสด นมข้น เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำที่อยู่บนดิน – ใน อากาศ เป็นต้น

๓. อารมมณอาโป อาโปกสิณ น้ำที่ใช้เป็นอารมณ์สมถ กรรมฐาน

๔. สมมตอาโป ชื่อที่เรียกสมมุติ ดุจเดียวกับปฐวีสมมุติ

๓. เตโชธาตุ

๑. ลักษณะเตโช ร้อน อบอุ่น

๒. สสมภารเตโช

- อษมตติกเตโช ประกอบในร่างกายสัตว์ ท. มี ๔

อุสมาเตโช	- ไอบุ่น
ปจกเตโช	- ไฟย่อยอาหาร
ชิรณเตโช	- ทำให้ทรุดโทรมแก่ลง
สันตปนเตโช	- ทำให้ร่างกายมีความร้อนมาก

- พาหิรเตโช อยู่ภายนอกไม่เกี่ยวกับชีวิตสัตว์ เช่น ไฟพื้น
ไฟหญา ไฟมูลโค ไฟแกลบ ไฟอบนินาต ความร้อนแห่งไฟ –
ดวงอาทิตย์ หรือ ความร้อน – ความอบอุ่นต่างๆ เป็นต้น

๓. อารมณเตโช เตโชกสิณ ไฟที่ใช้เป็นอารมณ์สมถกรรมฐาน

๔. สมมติเตโช ชื่อที่เรียกสมมติ ดุจเดียวกับปฐวีสมมติ

๔. วาโยธาตุ

๑. ลักษณะวาโย พัดไปมา เครื่องตั้ง

๒. สสมภารวาโย

- อษมตติกวาโย ประกอบในร่างกายสัตว์ ท. มี ๖

อุทังควาโย	- พัดสู่เบื้องบนของร่างกาย
อโรคมวาโย	- พัดลงสู่เบื้องล่างของร่างกาย

- กุจฉิสยาโย - อยู่ในช่องท้อง
 โภจฐาสยาโย - อยู่ในลำไส้ใหญ่
 อังคมังคานุสริยาโย - อยู่ทั่วร่างกาย
 อัสดาสปัสสาสวาโย - ลมหายใจเข้า-ออก

- พาหิรวาโย อยู่ภายนอกไม่เกี่ยวกับชีวิตสัตว์ เช่น ลมเหนือ (อุตตรวาตา) ลมใต้ (ทิกฺขินฺวาตา) ลมตะวันออก (ปุรตฺถิมวาตา) ลมตะวันออก - ตะวันตก ลมหนาว - ร้อน ลมกระพือ หรือความพัดไปมา เป็นต้น

๓. อารมณวาโย วาโยกสิน ลมใช้เป็นอารมณ์สมถกรรมฐาน

๔. สมมตวาโย ชื่อที่เรียกสมมุติ ดุจเดียวกับปฐวีสมมุติ

รูป ๒๘ มีชื่อตามสภาวะ ๘ ชื่อ

๑. อเหตุกะ - ไม่ประกอบด้วยเหตุ
๒. สปัจจยะ - มีปัจจัย ๔ : กรรม จิต อกุศล อาหาร
๓. สาสวะ - เป็นอารมณ์ของอาสวะ
๔. สังขตะ - ถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัย ๔
๕. โลเกียะ - สงเคราะห์เข้าในสังขารโลก
๖. กามาวจระ - เป็นอารมณ์ของกามตัณหา
๗. อนารัมมณะ - ไม่รู้อารมณ์
๘. อัปพาตัพพะ - เป็น ธ. ที่ไม่ควรประหาณ

- รูป ๒๘ จำแนก ๑๑ คู่
๑. อัชฌัตติกะ (รูปภายใน
'มุ่งหมายถึงมีประโยชน์') :
ปสาทรูป ๕
๒. วัตถุ (ที่เกิดจิต-เจ) :
ปสาท ๕, หทย ๑
๓. ทวาร (ทางออกวิถีจิต
กายกรรม และวจีกรรม) :
ปสาทรูป ๕ วิญญูติรูป ๒
๔. อินทรีย์ (เป็นใหญ่
เป็นผู้ปกครอง) : ปสาทรูป ๕
ภาวะ ๒ ชีวิตรูป ๑
๕. โอรหาริกะ
(รูปหยาบ 'ปรากฏชัด')
เมื่อพิจด้วยปัญญา
๖. สันติเก (รูปใกล้ 'รู้ง่าย')
เมื่อพิจด้วยปัญญา
๗. สัมปฏิกะ (เป็นสภาพ
กระทบกันได้)
- รูปที่เหลือเป็นรูปตรงกันข้าม
- พาทิระ (๒๓)
- อวัตถุ (๒๒)
- อทวาร (๒๑)
- อนินทรีย์ (๒๐)
- สุขุมะ (๑๖)
- ทูเร (๑๖)
- อัปปฏิฆะ (๑๖)
- ปสาทรูป ๕
วิญญูติรูป ๒

๘. อุปาตินนะ (เป็นผลอกุศลกรรม - อนุปาตินนะ (จิ.-อุตุ -อาห.)
และโลกียกุศลกรรม) :

กัมมชรูป ๑๘

๙. สนิทฺสสนะ (เห็นได้ด้วยตา) : - อนิทฺสสนะ (๒๗)
รูปารมณฺ

๑๐. โคจรัคคาหกะ (รับปัญญารมณฺได้) : ปสาทรูป ๕

๑๑. อวินิพฺโกละ (แยกจากกันไม่ได้) : - วินิพฺโกละ (๒๐)

มหาภูตรูป ๔, รูปารมณฺ,

คันธารมณฺ, รสารมณฺ, อาหารรูป

ปิยรูปสาตรูป ๖๐

ยํ โลกํ ปิยรูปํ สาตรูปํ (ปิยรูป สาตรูปใด มีอยู่ใน
โลก) : สิ่งใดเป็นสภาพน่ารัก และเป็นสภาพอ่อนหวานใน
โลก (น่ารักพอใจ) ย่อมเป็นที่เกิด - เป็นที่ตั้งอยู่ (ย่อมตั้งมั่น
ด้วยอำนาจความเป็นไปบ่อยๆ) ของตัณหา ซึ่งตัณหานี้
เมื่อจะละก็ละที่ปิยรูปสาตรูปเมื่อดับก็ดับที่ปิยรูปสาตรูป
ตัณหานี้ใด อันเป็นเหตุเกิดในภพใหม่ ประกอบด้วย ความ
กำหนดยินดี เพลิดเพลินอยู่ในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา
ภวตัณหา วิภวตัณหา

หมวด	๑	๒	๓	๔	๕	๖
๑	อายตนะ(ใน)	จักขุ	โสต	ชีวหา	กาย	มโน
๒	อายตนะ(นอก)	รูปารมณ	สัททารมณ	ชีวหาวิญญาน	กายวิญญาน	มโนวิญญาน
๓	วิญญาน	จักขุวิญญาน	โสตวิญญาน	ชีวหาวิญญาน	กายวิญญาน	มโนวิญญาน
๔	สัมผัส	จักขุสัมผัส	โสตสัมผัส	ชีวสัมผัส	กายสัมผัส	มโนสัมผัส
๕	เวทนา	จักขุสัมผัสสชา	โสตสัมผัสสชา	ชีวสัมผัสสชา	กายสัมผัสสชา	มโนสัมผัสสชา
๖	สัญญา	รูปสัญญา	สัทสัญญา	รสสัญญา	โผฏฐัพพะสัญญา	ธัมมสัญญา
๗	สัญญาเจตนา	รูปสัญญาเจตนา	สัทสัญญาเจตนา	รสสัญญาเจตนา	โผฏฐัพพะสัญญาเจตนา	ธัมมสัญญาเจตนา
๘	ตัณหา	รูปตัณหา	สัทตัณหา	รสตัณหา	โผฏฐัพพะตัณหา	ธัมมตัณหา
๙	วิตก	รูปวิตก	สัทวิตก	รสวิตก	โผฏฐัพพะวิตก	ธัมมวิตก
๑๐	วิจาร์	รูปวิจาร์	สัทวิจาร์	รสวิจาร์	โผฏฐัพพะวิจาร์	ธัมมวิจาร์

กามตัณหา (ตัณหาในกาม) - ราคะอันประกอบด้วย
กามคุณ ๕

ภวตัณหา (ตัณหาในภพ) - ราคะ (ยินดี) ในรูปภพ
อรุภพ และความพอใจ
ในฌาน ที่สหระคตด้วย
สัสสตทิฏฐิ ซึ่งเกิดขึ้นแล้ว
ด้วยอำนาจปรารธนาภพ

วิภวตัณหา (ตัณหาในวิภพ) - ราคะที่สหระคตด้วย
อุจเฉททิฏฐิ

ตัณหา ๑๐๘ - อารมณ ๖ x ตัณหา ๓ x
กาล ๓ x (อัชฌัตต, พหิทท
สันดาน) ๒

กิเลส ๑๕๐๐ - (นาม ๕๓ + นิพผันรูป ๑๘
+ ลักษณะรูป ๔) x (ใน,
นอกสันดาน) ๒ x กิเลส ๑๐)

วิตกของคนในหมู่ปุถุชน อาศัยปิยรูปสภาตรูป ๖๐ ตั้งลงแล้ว
เป็นอันมากโยไม่เป็นธรรม

ปิยรูปสภาตรูป ชื่อว่า รูป แต่ไม่ชื่อว่ารูปขันธ, รูปขันธ (อธ.
รูป ๒๘) ชื่อว่ารูปด้วย ชื่อว่ารูปขันธด้วย

เรื่องของปรมัตถธรรมเรื่องรูปจะลงต่อไปใน ปัญญาสาร
ฉบับที่ ๑๔๒ ฉบับนี้ขอเสนอเรื่องราวใน พระไตรปิฎกเทศนา
มหาวิทถารนัย ในคัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิบาตชาดก อันมี
อิตถิวัรรคที่ ๗ ตามวาระพระบาลีบุญกุศลจรียา สัมมาปฏิบัติ
ซึ่งมีนามว่า อสาทมนตชาดก

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงพระไตรปิฎกเทศนา
มหาวิทถารนัย ในคัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิบาตชาดก
กัณฑ์ที่ ๑๓ ว่าด้วยชาดกที่ ๑ ถึงที่ ๕ อันมีในอิตถิวัรรคที่ ๗
สืบต่อไป ตามวาระพระบาลี เพื่อให้เป็นเครื่องประดับ
สติปัญญาบารมี ของท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ผู้ใคร่
ในบุญกุศลจรียาสัมมาปฏิบัติ

ดำเนินความในชาดกที่ ๑ ซึ่งมีนามว่า อสาทมนต-
ชาดก สมเด็จพระศรีสุทศศาสตราจารย์ ได้ทรงยกขึ้นแสดง
ในระหว่างที่พระองค์ทรงสำราญอยู่ ณ พระเชตวันบรมพุทธवास
ด้วยทรงปรารภภิกษุผู้มีความกระสันรูปหนึ่งให้ป็นต้นเหตุ
ก็เนื้อเรื่องของภิกษุผู้มีความกระสันนั้น จักมีแจ่มแจ้งอยู่
ในอุมมาพันติชาดกในปัญญาสนิบาต ส่วนในชาดกนี้มีแต่
เรื่องราวโดยย่อว่า สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงตรัสแก่
ภิกษุผู้มีความกระสันว่า ดูก่อนภิกษุหญิงบางจำพวกย่อมเป็น
หญิงไม่มีสติ มีความประพฤติดันเลวทราม แต่เหตุไรเธอจึงมี

ความกระสันดิ้นรน เพราะหญิงเหล่านั้นเป็นเหตุ ตรัสดังนี้แล้ว
จึงทรงแสดงเรื่องอดีตต่อไป

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเถลิงถวัลยราชสมบัติ
อยู่ในเมืองพาราณสี มีทศปาโมกขอาจารย์องค์หนึ่งอยู่
ในเมืองตักกสิลา อันเป็นพระราชอาณาจักรคันธารราช

ในครั้งนั้น มีพราหมณ์ตระกูลหนึ่งอยู่ในกรุงพาราณสี
เป็นผู้นิยมการบูชาไฟ ตั้งแต่วันที่บุตรถือปฏิสนธิจนกระทั่ง
บุตรคลอด ชันษาได้ ๑๖ ปี จึงบอกบุตรว่า ไฟที่มารดาบิดา
จุดไว้ในเรือนนี้ เริ่มจุดไว้ตั้งแต่เจ้ายังอยู่ในครรภ์ เต็มไส้
และน้ำมันอยู่เป็นนิจ ไม่ได้ให้ไฟนี้ดับลงเลย เพื่อประสงค์
บูชาพรหม ถ้าเจ้าต้องการจะไปเกิดในพรหมโลก จงออกบวช
บูชาไฟอยู่ในป่า ถ้าเจ้าประสงค์จะอยู่ในฆราวาส ก็จงไป
ศึกษาศิลปศาสตร์ในสำนักทศปาโมกขอาจารย์ ซึ่งอยู่ใน
ตักกสิลาราชธานี เมื่อเรียนสำเร็จแล้ว เจ้าจงกลับมารับทรัพย์
มรดกของมารดาบิดาในภายหลังเถิด

เมื่อบุตรได้ฟังดังนั้น จึงตอบว่า ข้าพเจ้าไม่อาจจะออกไป
บวชบูชาไฟอยู่ในป่าได้ ข้าพเจ้ายินดีจะอยู่ในเพศฆราวาส
ครั้นแล้วก็กราบทูลลามารดาบิดา ถือนาถทรัพย์พันหนึ่ง
เป็นส่วนบูชาครู ไปสู่สำนักอาจารย์ทศปาโมกข์ เพื่อขอเรียน
ศิลปศาสตร์ทั้งปวง เมื่อเรียนจบแล้วก็กลับมาสู่สำนัก

มารดาบิดา แต่มารดาบิดาของมาณพนั้นไม่ปรารภนาจะให้
บุตรอยู่ครองฆราวาส แต่ปรารภนาจะให้บุตรนั้นออกบวช
บูชาไฟอยู่ในป่า จึงหาอุบายให้บุตรเบื่อหน่ายสตรี โดย
ให้พิจารณาเห็นโทษให้เด่นชัดด้วยตนเอง จึงถามบุตรว่า
เจ้าได้เรียนมนต์อันชื่อว่า อสาทมนต์ ในสำนักอาจารย์แล้ว
หรือ เมื่อบุตรตอบว่า หามีได้ จึงบอกว่า ถ้าอย่างนั้นเจ้า
จงกลับไปเรียน อสาทมนต์ ให้ได้เสียก่อนแล้วจึงค่อยกลับมา
มาณพผู้เป็นบุตรก็รับคำมารดา แล้วลาไปสู่เมืองตักศิลา
เพื่อจะเรียนอสาทมนต์นั้นในสำนักอาจารย์

ก็แลมารดาของอาจารย์ทศปาโมกข์นั้นเป็นหญิง
แก่ชรามีอายุ ๑๒๕ ปีแล้ว อาจารย์ของทศปาโมกข์นั้น
ได้ปฏิบัติมารดาด้วยมือตนเอง ทุกประการเป็นต้นว่า
อาบน้ำชำระกายให้ และให้ข้าวน้ำโภชนาหารอยู่นั้นอยู่
เป็นนิตยกาลจนคนทั้งหลายรังเกียจ จึงได้นำมารดาออกไป
ปฏิบัติเลี้ยงดูอยู่ในป่า สร้างบรรณศาลาอยู่โดยผาสุก

เมื่อมาณพนั้นไปถึงเมืองตักสิลาทราบว่าอาจารย์
ไม่อยู่ จึงติดตามออกไปสู่ป่าจนกระทั่งพบอาจารย์ แล้วชี้แจง
เหตุการณ์ที่ตนต้องกลับมาให้อาจารย์ทราบ อาจารย์ก็ดำริว่า
มนต์อันใดอันหนึ่งที่ชื่อว่า อสาทมนต์ นั้นมิได้มี ชะรอยมารดา
ของมาณพนี้ปรารภนาจะให้บุตรรู้โทษของสตรีเป็นแน่นอน

คำรีย่างนี้แล้วจึงบอกแก่มาณพนั้นว่า เราจะให้เธอเรียน
อสาตมนต์นั้นตามประสงค์ แต่เธอจงปฏิบัติมารดาแทนเรา
นับแต่วันนี้เป็นต้นไป ในเวลาที่เธออาบน้ำนวดฟ้นขัดสีให้
แก่มารดาของเรา เธอจงสรรเสริญร่างกายมารดาของเราว่า
ข้าแต่แม่เจ้า ในเวลาที่แม่เจ้าแก่ชราถึงเพียงนี้แล้วแต่ร่างกาย
ยังสวยงามเหลือเกิน เมื่อเวลาแม่เจ้ายังสาวอยู่ ร่างกายของ
แม่เจ้าจะสวยงามสักปานใดหนอ ดังนี้ เธอจงกล่าวอย่างนี้
เสมอไป ถ้ามารดาของเรากล่าวอย่างไร เธอจงจำมาบอก
เราให้จงได้ เราจึงจะสอนอสาตมนต์ให้ มาณพนั้นก็รับคำ
อาจารย์และทำตามสั่งทุกประการ เมื่อมาณพนั้นสรรเสริญ
ร่างกายอยู่เรื่อยๆ ดังนี้ ก็เลสก็เกิดขึ้นในใจ มารดาของ
ทิตาปาโมกขอาจารย์ ด้วยความสำคัญว่า มาณพนี้คงจะมี
ความยินดีร่วมอภิรมย์กับเรา

เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้ว อยู่มาวันหนึ่ง มารดาแห่ง
ทิตาปาโมกขอาจารย์จึงถามมาณพนั้นว่า เจ้าปรารถนาจะ
ร่วมอภิรมย์กับเราหรือ จึงได้สรรเสริญร่างกายของเราว่า
สวยงามอย่างนี้ มาณพนั้นจึงตอบว่าปรารถนา แต่ว่ายังเกรง
อาจารย์มากอยู่ไม่รู้อาจจะทำประการใด จึงบอกว่า ถ้าอย่างนั้น
เธอจงฆ่าอาจารย์ผู้ซึ่งเป็นบุตรของเราเสียเถิด มาณพนั้น
ก็ตอบว่าฆ่าไม่ได้เพราะท่านมีพระเดชพระคุณแก่ข้าพเจ้า

มาก ข้าพเจ้าได้ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยากับท่าน จักฆ่าท่าน เพราะอำนาจกิเลสไม่สมควรยิ่งนัก จึงถามว่า ถ้าอย่างนั้น เธอจะไม่ทิ้งเราหรือ ถ้าเธอจักไม่ทิ้งเรา เราจักเป็นผู้ฆ่าเอง

เมื่อมาณพได้ฟังดังนั้น จึงไปบอกแก่อาจารย์ อาจารย์กล่าวว่า เป็นการดีแล้ว อาจารย์จึงตรวจดูอายุสังขารของ มารดาตามตำราไสยศาสตร์ ก็เห็นว่ามารดาจะขาดชีวิต อินทรีย์ ถึงซึ่งความตายในเพลานี้เป็นแม่นมั่น จึงชวน มาณพนั้นไปตัดไม้มะเดื่อต้นหนึ่ง มาทำเป็นรูปหุ่นประมาณ เท่ารูปคนแล้วเอาไปวางให้นอนหงายอยู่ในที่นอนของตน เอาผ้าคลุมไว้เป็นอันดี แล้วทำราวเชือกสำหรับจับไว้ราวหนึ่ง ก็เมื่อทำเสร็จแล้วจึงบอกมาณพนั้นว่า เธอจงถือขวานเล่มนี้ ไปให้มารดาของเรา บอกว่าเรานอนอยู่ในที่นี้ หนทางที่จะ มาที่นี้ก็มีราวเชือกสำหรับจับ มาณพนั้นก็กระทำตามคำ ของอาจารย์ ฝ่ายมารดาของอาจารย์จึงชักมาณพนั้นอีกว่า เธอจะไม่ทิ้งเราแน่แล้วหรือ เมื่อมาณพตอบว่าแน่แล้ว จึงพยุห ให้ลุกขึ้นถือเอาขวานเดินเกาะราวเชือกไต่ไปทั้งมีร่างกาย สั่นระรัว เมื่อไปถึงหุ่นจึงนั่งลงลูบคลำด้วยมือแต่เบาๆ เข้าใจ ว่าหุ่นนั้นเป็นบุตรของของตน จึงเปลื้องผ้าคลุมหน้าออก ด้วยคิดจะฟันให้คอขาดทีเดียว ในขณะนั้น บุตรได้แอบไป ดูอยู่ในที่ใกล้ เมื่อเปลื้องผ้าคลุมออกแล้ว จึงยกขวานขึ้น

พันลึงที่คอ พอทราบว่าเป็นของแข็งจึงทราบว่าเป็นหุ่น
ฝ่ายบุตรที่แอบดูอยู่นั้นจึงถามออกไปว่า ข้าแต่มารดา เหตุไร
มารดาจึงทำอย่างนี้ เมื่อมารดานั้นรู้สึกตัวว่าถูกลวงแล้ว
ก็เสียใจ และล้มลงขาดใจตายอยู่ในสถานที่นั้น

ฝ่ายบุตรผู้เป็นทศปาโมกข์อาจารย์ จึงพร้อมกับ
มาณพผู้เป็นศิษย์ช่วยกันทำศพมารดา เมื่อทำเสร็จกิจเผาศพ
เสร็จแล้ว จึงบูชาด้วยดอกไม้และของหอม แล้วพามาณพ
ผู้เป็นศิษย์กลับไปทีบรรณศาลาบอกว่า ดูก่อนมาณพ มนต์ที่
ชื่อว่าอาสตมนต์นั้นมีได้มี อาสตมนต์นั้น ได้แก่ความไม่มีสติ
แห่งหญิงบางจำพวก ดังมารดาของเราที่เธอเห็นเป็นตัวอย่าง
นี้แล ครั้นกล่าวดังนี้แล้ว ก็ให้มาณพกลับบ้านเมือง

เมื่อมาณพกลับไปถึงบ้านเมืองของตนแล้ว ก็บอก
มารดาว่า ได้เรียนอาสตมนต์แล้ว มารดาจึงถามว่า บัดนี้เจ้า
จะอยู่หรือจะบวช ตอบมารดาว่า ข้าพเจ้าได้เห็นโทษของสตรี
ทั้งหลายแล้ว ไม่ยินดีที่จะอยู่ในฆราวาส ข้าพเจ้าจะออกบวช
บูชาไฟอยู่ในป่า แล้วกล่าวต่อไปว่า อรสา โลกิตถิโย นาม
เป็นอาทิ ซึ่งยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนาแล้วนั้น แปลว่า
หญิงบางจำพวกบนโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีสติเหนียวรั้งใจ ไม่มีสติ
เป็นเครื่องกั้นกาง เขตแดนของหญิงจำพวกนั้นไม่มี หญิง
จำพวกนั้นมีแต่ความรักใคร่ยินดีและดีแต่ความคะนอง

กาย วาจา ใจ ไม่รู้จักอึดในกามารมณ์ เปรียบเหมือนกับไฟ
ซึ่งไม่รู้จักอึดด้วยเชื้อไฟทั้งปวงฉะนั้น โดยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงจะ
ละเพศฆราวาสออกบรรพชาเจริญวิเวกสมาบัติอยู่ในป่า ดังนี้
ครั้นมาณพนั้นกล่าวดังนี้แล้ว ก็กราบลา มารดาออกไป

บรรพชาเป็นฤๅษีอยู่ในป่า เวลาละเบญจขันธ์ก็ขึ้นไปเกิดใน
พรหมโลก ด้วยอำนาจมานสมาบัติและด้วยจริยาวัตรของตน

ครั้นสมเด็จพระศพลทรงแสดงเรื่องอดีตอย่างนี้แล้ว
จึงตรัสซ้ำอีกว่า ลูกอ่อนภิกษุ หญิงบางจำพวกเป็นผู้ไม่มีสติ
เป็นคนชั่วช้าลามก ให้ทุกข์แก่ผู้ที่รักใคร่ตน เหมือนดังเรื่อง
ที่แสดงมาแล้วนี้ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงทรงแสดงอริยสัจต่อไป
แล้วทรงประชุมชาดกว่า มารดาของทศปาโมกขอาจารย์
ในครั้งนั้น ได้มาเกิดเป็นนางภัททกาปิลาณีในบัดนี้ บิดา
แห่งทศปาโมกขอาจารย์นั้น ได้มาเกิดเป็นพระมหากัสสป
มาณพผู้เป็นศิษย์ของทศปาโมกข์ ได้มาเกิดเป็นพระอานนท์
ส่วนทศปาโมกขอาจารย์ ได้มาเกิดเป็นเรตถาคคนี้เอง จบ
อสถมณฑชาดกเพียงเท่านี้ ในชาดกนี้ชี้ให้เห็นว่า สตรีบางคน
หรือบางพวกย่อมเป็นผู้ขาดสติ ไม่รู้จักเหนียวรั้งใจของตนเอง
เมื่อความรักเกิดขึ้นก็ปล่อยให้เป็นไปตามความรัก จนถึงกับ
อาจทำความชั่วอันใหญ่หลวงได้ เหมือนกับเรื่องในชาดกนี้
เป็นอุทาหรณ์โดยเหตุนี้ นักปราชญ์ทั้งหลายจึงสั่งสอนบุตร

สื่บๆ กันมาว่า ขึ้นชื่อว่าสตรีแล้วอย่าวางใจ ให้ถือว่าเป็น
อสรพิษตัวสำคัญ ถ้าพลาดก็จะฆ่าตนให้ถึงซึ่งความตาย และ
ยังมีสุภาษิตอยู่บทหนึ่งว่า ธรรมดาข้างสารและงูเห่า ข้าเก่า
เมียรัก อย่าไว้ใจนักมักจะระทม ดังนี้ นี่ก็ล้วนเป็นคำเตือน
สติของกุลบุตรทั้งหลายให้ระวังตัว อย่ามัวเมาลู่อ่านาจนแก่
ความรัก ต้องให้รู้สังเกตพิจารณาว่า สตรีคนใดจะเป็นผู้ที่ตน
ไว้วางใจได้ ถึงสตรีเล่าก็เหมือนกัน ต้องให้มีสติพิจารณาว่า
บุรุษคนใดจะเป็นผู้ที่ตนไว้วางใจได้ เพราะเหตุว่าบุรุษก็มีหลาย
จำพวกเหมือนกับสตรี กล่าวโดยย่อ คือ จำพวกที่เลวก็มี
จำพวกที่ดีก็มี แต่สำหรับบุรุษมักเป็นผู้มีสติเหนียวรั้งใจ
ของตน ไม่ถึงกับฆ่าลูกฆ่าเมียด้วยความรัก เป็นแต่ทำความ
เดือดร้อนเสียหายในทางทำลายความสุขแห่งครอบครัว
บางอย่างเท่านั้น เว้นแต่ภรรยาทำความชั่วซ้ำด้วยการคบชู้
หาผิวเท่านั้น บุรุษจึงจักฆ่าภรรยาได้ เพราะเหตุว่าธรรมดา
บุรุษทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้มีกำลังใจแข็งแรง มีสติปัญญา
กว้างขวางกว่าสตรี จะทำสิ่งใดย่อมพิจารณาเห็นกาลไกล
เสมอว่า เมื่อเราทำลงไปแล้วจะได้รับผลอย่างไรต่อไป
ในข้างหน้า ส่วนสตรีจำพวกที่ดีก็มีเหมือนกันกับบุรุษ
มิใช่ว่าจะเลวไปหมดทุกคนก็หาไม่ ด้วยประการฉะนี้

ก็ในชาดกที่ ๓ รองลงไป อันมีนามว่าอันธฤตชาดก ซึ่งมีเนื้อความว่า เมื่อเวลาสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ประทับอยู่ที่พระเชตวันารามนั้น ได้ทรงปรารภภิกษุผู้มีความกระสันอีกรูปหนึ่ง แล้วจึงทรงแสดงชาดกนี้ให้เป็นผลแก่ภิกษุรูปนั้นว่า

ดูก่อนภิกษุ ครั้นพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี ท้าวเธอมีพระราชโอรสอยู่พระองค์หนึ่ง ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในศิลปะศาสตร์ทั้งปวง ได้เสวยราชสมบัติแทนพระองค์ ทรงพระนามว่าพรหมทัตเหมือนกัน พระเจ้าพรหมทัตผู้เป็นพระราชโอรสนั้น พอพระทัยทรงสกา

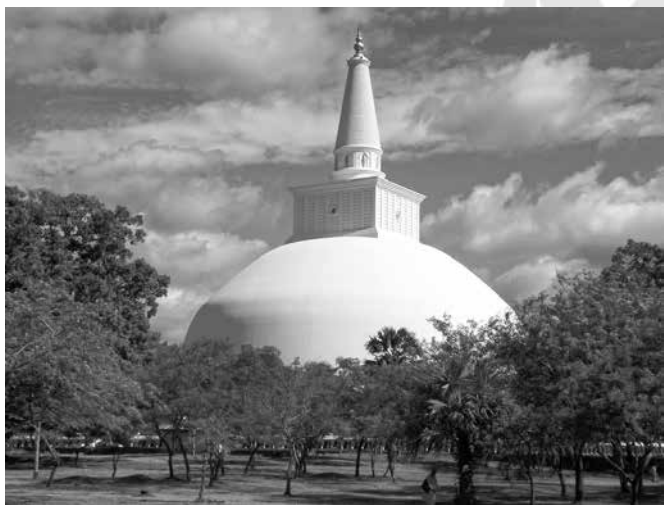
ชาดกเรื่องนี้ แสดงถ้อยคำธรรมว่า ถ้ามนุษย์ไม่มีหิริโอตตัปปะ ก็จะมีความคิดเหมือนเดรัจฉาน

จากหนังสือ ก้าวเข้าสู่พระไตรปิฎก
เรียบเรียงจัดทำโดย
คุณธนะ ภวาทานันท์
จาก พระสูตรตันตปิฎก มหาลันทชาดก
พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ

แนะนำคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ

อัญญตรอุบาลก

คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ เป็นคัมภีร์ประเภทอรรถกถาสังเขป โดยประมวลเนื้อหาหลักสำคัญของพระอภิธรรมปิฎก และอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎกไว้โดยย่อ เพื่อให้กุลบุตรเล่าเรียนเข้าใจได้ง่ายขึ้น รจนาโดยพระอนุรุธเถระชาวเมืองท่ากาเวรี เขตเมืองกัญจิปุระ แคว้นโจฬะ อินเดียใต้ ท่านพำนักอยู่ที่เมืองตัญโซ แคว้นตัมพะ แถบอินเดียตอนใต้ ดิตขายฝั่งมหาสมุทร บางคราวท่านก็ไปพำนักอยู่ที่วัดมหาเมฆวัน ไกล่เจตีย์โสวัณณมาลี เมืองอนูราชปุระ ประเทศศรีลังกา สันนิษฐานว่าท่านน่าจะเกิดในยุคก่อนรัชสมัยพระเจ้าปรากรมพาหุที่ ๑ (พ.ศ. ๑๖๙๖ – ๑๗๒๙) และนอกจากคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะแล้ว ท่านยังรจนาคัมภีร์ที่เกี่ยวกับการอธิบายพระอภิธรรมอีก ๒ คัมภีร์ คือ ปรมัตถวินิจฉัย และนามรูปปริจเฉท ไว้อีกด้วย

พระสถูปรุวันเวลี เมืองอนุราชปุระ ประเทศศรีลังกา

เนื้อหาในคัมภีร์อภิธรรมัตถสังคหะนี้ ท่านไม่ได้เรียงตามพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ คือ อัมมสังคณี วิภังค์ ชาตุกกา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และปฏฐาน ท่านได้จัดลำดับใหม่โดยแบ่งออกเป็น ๔ หมวดหลัก ตามปรมัตถธรรม ๔ ประเภท คือ

๑. จิต	สภาวะที่รู้อารมณ์
๒. เจตสิก	สภาวะที่เกิดร่วมกับจิต
๓. รูป	สภาวะที่แตกสลาย
๔. นิพพาน	สภาวะที่ออกจากตัณหา

และโดยการแสดงเนื้อหาตามลำดับ ท่านได้แบ่งเนื้อหา
ทั้งหมดของคัมภีร์นี้ ออกเป็น ๙ ปริจเฉท (ตอน) ดังนี้

ปริจเฉทที่ ๑ จิตสังคหวิภาค แสดงเรื่องจิตปรมัตถ์
จำแนกจิตปรมัตถ์โดยความเป็น กุศลจิต อกุศลจิต วิบากจิต
กิริยาจิต เป็นต้น เมื่อรวบรวมจิตประเภทต่างๆ แล้ว ได้ ๘๘
หรือ ๑๒๑ อย่าง

ปริจเฉทที่ ๒ เจตสิกสังคหวิภาค แสดงเรื่องเจตสิก
ปรมัตถ์ เป็นธรรมที่ปรุงแต่งจิตให้เป็นไปในการรับรู้อารมณ์
ต่างๆ เช่น จิตโลภ จิตโกรธ จิตหลง และจิตมีสติ มีสมาธิ
มีปัญญา ฯลฯ โดยมี ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา โลภะ
โทสะ โมหะ สัทธา สติ และปัญญาเจตสิก เป็นต้น เหล่านี้
เป็นตัวปรุงแต่ง จำแนกเป็นหมวดๆ ได้ ๓ หมวด รวบรวม
สภาวะลักษณะของเจตสิกแล้ว มี ๕๒ อย่าง พร้อมทั้งแสดง
เจตสิกแต่ละอย่างเกิดในจิตดวงไหนได้บ้าง จิตแต่ละดวงนั้น
มีเจตสิกเกิดร่วมได้เท่าไร อะไรบ้าง

ปริจเฉทที่ ๓ ปกิณณกสังคหวิภาค แสดงการรวบรวม
ธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับจิตและเจตสิกซึ่งเป็นนามธรรม
เมื่อรวมแล้วได้สภาวะธรรม ๕๓ ประการ (จิต ๑ เจตสิก ๕๒)
จำแนกออกเป็น ๖ หมวด ตามประเภทแห่ง เวทนา เหตุ กิจ
ทวาร อารมณ์และวัตถุ

ปริจเฉทที่ ๔ วิถีสังคหวิภาค แสดงความเป็นไปของจิตและเจตสิกที่เกิดขึ้นตามลำดับ ในขณะที่รับอารมณ์ตามทวารต่างๆ ทั้งทางปัญจทวารและทางมโนทวาร ที่เป็นกามวิถีสและอัปปนาวิถีส เป็นต้น

ปริจเฉทที่ ๕ วิถีมุตตสังคหวิภาค แสดงเรื่องจิตที่พ้นวิถีส ภูมิที่อยู่อาศัยของสัตว์ การปฏิสนธิจิตของสัตว์ในภูมิต่างๆ แม้รูปปฏิสนธิของอสังขญีสัตตพรหม ตลอดจนแสดงถึงเรื่องกรรมของสัตว์ที่จะให้วิบากกรรมเกิดขึ้นในภูมิต่างๆ และสัตว์ทั้งหลายที่ใกล้จะตาย ต้องได้รับอารมณ์จากกรรมของตนไปปฏิสนธิใหม่ในภพหน้า

ปริจเฉทที่ ๖ รูปสังคหวิภาค แสดงเรื่องรูปปรมัตถ์ ๒๘ อย่าง และนิพพานปรมัตถ์

๑) รูปปรมัตถ์ แสดงเรื่องรูปปรมัตถ์ตามสภาวะลักษณะ ๒๘ อย่าง พร้อมทั้งแสดงตามนัยเอกมาติกาทุกมาติกา แสดงสมุฏฐานที่เป็นเหตุให้รูปเกิดขึ้น แสดงจำนวนการเกิดดับของรูปธรรม ตามนัยแห่งภูมิ ตามนัยแห่งกาล ตามนัยแห่งกำเนิดทั้ง ๔

๒) นิพพานปรมัตถ์ เป็นอารมณ์ของโลกุตตรจิต ไม่มีความเกิดและความดับ พ้นจากกาลทั้ง ๓ คือ ปัจจุบัน อดีต และอนาคต เรียกว่า กาลวิมุตติ พ้นจากความเป็นขั้นธัทั้ง ๕

เรียกว่า ชันธวิมุติ พ้นจากการปรุงแต่งด้วยปัจจัย ๔ คือ กรรม จิต อุตุ และอาหาร เรียกว่า อสังขตธรรม นิพพานเป็นธรรมที่ประเสริฐ เลิศกว่าธรรมทั้งปวงเพราะเป็นธรรมที่ดับทุกข์และกิเลส

ปริจเฉทที่ ๗ สมุจจยสังคหวิภาค แสดงสภาวะธรรมทั้งหลายที่สังเคราะห์เข้ากันได้เป็นหมวดเป็นหมู่ คือหมวดดอกกุศลสังคหะ มีสกกสังคหะ โพธิปักขิยสังคหะ และสังเคราะห์ปรมัตถธรรมทั้งหมดเป็น ๕ กอง มี กองขันธ อุปาทานักขันธ आयตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ และอริยสัจ ๔ รวมความแล้ว แสดงธรรมที่เป็นไปเพื่อทุกข์และธรรมที่พ้นทุกข์

ปริจเฉทที่ ๘ ปัจจยสังคหวิภาค แสดงสภาวะธรรมที่เป็นปัจจัยอุปการะกัน อาศัยกันเกิดขึ้นติดต่อเนื่องกัน ทำให้นามรูปเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏาที่สิ้นสุดมิได้ เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท และแสดงปัจจัยให้พิสดารเป็น ๒๔ ปัจจัย เรียก ปฏฐานันย หรือ ปัจจัย ๒๔ ตลอดจนบัญญัติธรรม

ปริจเฉทที่ ๙ กัมมัญฐานสังคหวิภาค แสดงการปฏิบัติสมถกัมมัญฐานและวิปัสสนากัมมัญฐาน

อนึ่ง เนื้อหาทั้งหมดของคัมภีร์นี้ ครอบคลุมเนื้อหาสาระส่วนใหญ่ของพระอภิธรรมปิฎกและมีคำอธิบายจากคัมภีร์อรรถกถาบ้าง กล่าวคือ ปริจเฉทที่ ๑ และ ๒ ซึ่งกล่าวถึงจิตและเจตสิก เป็นการสรุปเนื้อหาจากอัมมสังคณีปกรณ์ จิตตูปปาตกัณฑ์ การกล่าวถึงภูมิ ๓๑ อายุของเหล่าสัตว์ และกรรมที่ส่งผลให้ไปเกิดในแต่ละภูมิ ในปริจเฉทที่ ๕ ก็ปรากฏในวิภังคปกรณ์ อัมมททวิภังค์ แม้ข้อความอื่นๆ ที่กล่าวไว้ในคัมภีร์นี้ก็ปรากฏทั่วไปในพระอภิธรรมปิฎกและอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก^๑

^๑ ดูเพิ่มเติมในหนังสืออภิมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี คำนำของผู้แปล หน้า [๑๕] - [๒๑]

ปัญหาสำหรับผู้เรียนอภิธรรม

อาจารย์เทพฤทธิ์ สาธิตการมณี

สวัสดีครับท่านสมาชิกที่เคารพงานบุญมาชมบูชาผ่านมา ไม่นานก็ถึงงานบุญวิสาขบูชาอีกครั้ง ก็เป็นโอกาสอันดี ที่พวกเราทั้งหลายจะได้มาทำบุญกุศล ส่งเสริมการเผยแผ่ พระพุทธศาสนากันอีกครั้ง และก็เป็นการเผยแผ่กุศลที่ ประกอบด้วยปัญญาทั้งการเรียนการสอนพระอภิธรรมและการเจริญวิปัสสนา ดังนั้นการทำกุศลของพวกเราทั้งหลาย นี่จึงจัดว่าเป็นธรรมทาน ทุกบาททุกสตางค์ของเราทั้งหลาย ล้วนมีส่วนในการสืบทอดคำสอนของพระพุทธองค์ให้ดำรง อยู่ได้นานๆ ย่อมมีอานิสงส์มากมายเหลือคณานับและกุศล เหล่านี้ย่อมจะเป็นอริยทรัพย์ที่ติดตามตัวเราไปในอนาคต ชาติและจะเป็นกุศลบารมีที่จะนำให้เราพ้นจากวัฏฏทุกข์ ในเร็ววัน ก็ขออนุโมทนาในกุศลของทุกท่านในครั้งนี้ครับ

ฉบับที่แล้วได้นำเสนอเรื่องกิจ ๑๔ ฐาน ๑๐ และ จำนวนจิตที่ทำหน้าที่ต่างๆ ไปแล้ว ฉบับนี้ขอนำเสนอ ในแต่ละฐานพิสดาร ซึ่งเป็นธรรมที่ละเอียดลึกซึ้ง แต่จะ นำเสนอในแต่ละฐานพร้อมทั้งนำภาพวิถีจิตมาแสดง

ประกอบด้วย ซึ่งท่านที่ยังไม่ได้เรียนเรื่องวิถีจิตก็ขอให้ดูประกอบไปก่อน หากไม่เข้าใจในส่วนใดก็สามารถโทร.มาถามได้ตลอดเวลาที่หมายเลขโทรศัพท์ ๐๘๖-๓๐๗๔๗๗๑ หรือ ใส่ ID. LINE a.teparit. เพิ่มเป็นเพื่อนทางไลน์แล้วพิมพ์ถามมาก็จะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการโทรศัพท์

ส่วนท่านที่จะเรียนหรือทบทวนเรื่องจิตและเจตสิกสามารถดูได้ทาง YOUTUBE. พิมพ์จิตสังคหวิภาค หรือ เจตสิกสังคหวิภาค ก็สามารถจะเปิดดูเพื่อศึกษารายละเอียดเรื่องจิตและเจตสิกได้อย่างละเอียดกว่าหลักสูตรที่เรียนสอบทั่วๆ ไป เพราะมีการอธิบายเหตุผลพร้อมทั้งยกตัวอย่างให้เห็นได้อย่างชัดเจน ก็เชิญติดตามชมดูนะครับ หรือพิมพ์ เทพฤทธิ์ สาริตการมณี ก็ได้ ต่อไปก็จะเสนอเรื่องกิจจสังคหฐานพิสดารต่อเลยครับ

คำถามที่ ๗๐ ฐานพิสดารคืออะไร

คำตอบคือ ฐานพิสดารเป็นการแสดงหน้าที่ของจิตที่เกิดขึ้นในระหว่างจิต ๒ ดวง หน้า-หลัง ที่ทำหน้าที่ต่างกัน มี ๒๕ ฐาน คือ

๑. ปฏิสันธิฐาน มี ๑ ฐาน คือ จิตทำหน้าที่ปฏิสันธิจะต้องอยู่ระหว่างจุติจิตและภวังคจิตเสมอ คือ หลังจาก

จุดิจิตดับไปจะมีปฏิสนธิจิตเกิดต่อทันที (ในภูมิที่มีจิต
เว้นอสัญญสัตตาภูมิและเมื่อปฏิสนธิจิตดับไปจะมีภวังคจิต
เกิดต่อโดยทันทีดังภาพ

จุดิ

ปฏิสนธิ

ภวังค์

๒. ภวังคฐาน มี ๖ ฐาน คือ

๑. ระหว่างปฏิสนธิจิตกับอวิชชนจิต คือ
เมื่อปฏิสนธิจิตดับไปจะมีภวังคจิตเกิดต่ออีก ๑๖ ดวง
ล้วนทำหน้าที่ภวังค์เหมือนกันหมด และเมื่อภวังค์ดวงที่ ๑๖
คือ ภวังคุปัจเฉทดับไปจะมีจิตทำหน้าที่อวิชชนะเปิดรับ
อารมณ์ใหม่ในภพใหม่ทันที เป็นมโนทวารวิถี ดังภาพ

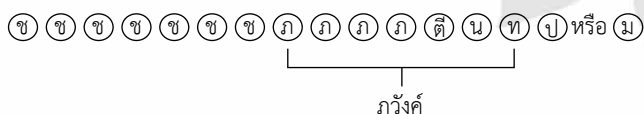
ปฏิสนธิ (ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ น ท ม)

๒. ระหว่างตทาลัมพนจิตกับอวิชชนจิต คือ เมื่อ
ก่อนสิ้นสุดวิถีที่มีตทาลัมพนจิตเป็นดวงสุดท้ายของวิถี เมื่อ
สิ้นสุดวิถีทุกครั้งจิตจะต้องลงภวังค์ทันที เพื่อเปลี่ยนให้ขึ้น
วิถีใหม่เสมอ ซึ่งวิถีจิต ๒ วิถี ไม่สามารถเกิดต่อกันได้โดย
ไม่ลงภวังค์เสียก่อน และเมื่อจะขึ้นวิถีใหม่ต้องมีจิตทำหน้าที่
อวิชชนะเปิดรับอารมณ์ในวิถีใหม่อยู่เสมอ ดังภาพ

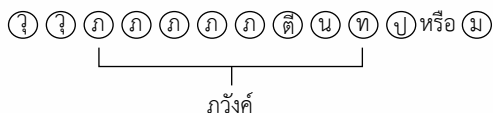
(ต ต) (ภ ภ) (ติ น) (ท ป) หรือ (ม)

ภวังค์

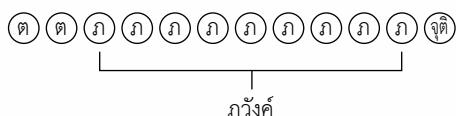
๓. ระหว่างชวนจิตและอวิชชนจิต คือ เมื่อสิ้นสุดวิธีที่ไม่มีตทาลัมพนจิต เมื่อชวนจิตดวงสุดท้ายดับไปจบวิธีจะต้องลงภวังค์ทันที และเมื่อจะขึ้นวิธีใหม่ต้องมีอวิชชนจิตเกิดเพื่อเปิดรับอารมณ์ใหม่ ดังภาพ

๔. ระหว่างโงฐัพพนจิตกับอวิชชนจิต คือ ในวิธีที่อารมณ์มีกำลังน้อยหรืออารมณ์ไม่ชัด เมื่อโงฐัพพนจิตตัดสินจะไม่มีชวนจิตก็จะลงภวังค์ทันที และเมื่อจะขึ้นวิธีใหม่ต้องมีอวิชชนจิตเกิดต่อเพื่อเปิดรับอารมณ์ใหม่ ดังภาพ

๕. ระหว่างตทาลัมพนจิตกับจตุตจิต คือ ในมรรณาสันนวิธีที่มีตทาลัมพนจิตต่อจากชวนจิตก่อนจตุตจิตจะมีภวังค์มาก่อนดังภาพ

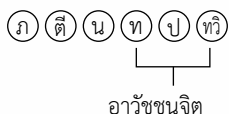

๖. ระหว่างชวนจิตกับจตุตถจิตคือ ในมรณาสันนวิถีสี่
ไม่มีตทาลัมพนจิต เมื่อชวนจิต ๕ ขณะดับไปจะมีภวังคจิต
มาคั่นแล้วจึงจตุตถจิต ดังภาพ

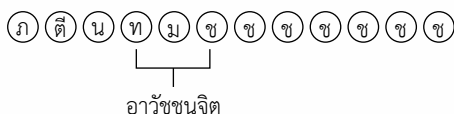

๓. อาวัชชนฐาน มี ๒ ฐาน คือ

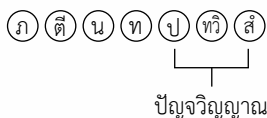
๑. ระหว่างภวังคจิตกับปัญจวิญญาณจิต คือ
ก่อนที่อาวัชชนจิตจะเกิดในปัญจทวารวิถีสี่ เพื่อเปิดรับ
อารมณ์ใหม่ต้องมีการตัดกระแสภวังค์ก่อนทางปัญจทวารวิถีสี่
เมื่ออาวัชชนจิตเกิดเพื่อเปิดรับปัญจอารมณ์แล้ว ปัญจวิญญาณจิต
จึงเกิดขึ้นต่อได้ ดังภาพ

๒. ระหว่างภวังคจิตกับชวนจิต คือ ในมโนทวารวิถีสี่
เมื่อมีการตัดกระแสภวังค์ได้แล้วจะมีอาวัชชนจิตมาเปิดรับ
อารมณ์ทางใจและจะเกิดชวนจิตต่อทันที ดังภาพ

๔. ปัญจวิญญานฐาน มี ๑ ฐาน คือ ระหว่าง
 ปัญจทวาราวัชชนจิตกับสัมปฏิจฉนจิต คือ เมื่อ
 ปัญจทวาราวัชชนจิตเปิดรับปัญจารมณแล้วดับไป
 ทวิปัญจวิญญานจิตจะเกิดต่อโดยทันทีและเมื่อดับไป
 จะมีสัมปฏิจฉนจิตมารับปัญจารมณต่อโดยทันที ดังภาพ

๕. สัมปฏิจฉนฐาน มี ๑ ฐาน คือ ระหว่าง
 ปัญจวิญญานจิตกับสันตிரณจิต คือ เมื่อ ปัญจวิญญานจิต
 ดับไปจะมีสัมปฏิจฉนจิตมารับปัญจารมณต่อ เมื่อดับไปจะมี
 สันตிரณจิตมารับอารมณ์ไปไต่สวนทันที ดังภาพ

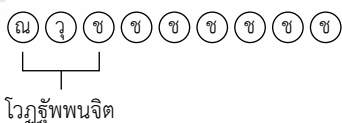

๖. สันตிரณฐาน มี ๑ ฐาน คือ ระหว่างสัมปฏิจฉนจิต
 และโวฏฐัพพนจิต คือ เมื่อสัมปฏิจฉนจิตนำปัญจารมณ
 มาส่งให้สันตிரณจิตแล้วดับไปสันตிரณจิตจะเกิดขึ้นเพื่อไต่สวน
 ปัญจารมณ เมื่อไต่สวนจบจะต้องมีมโนทวาราวัชชนจิต
 เกิดขึ้นต่อเพื่อตัดสินปัญจารมณนั้นทันที ดังภาพ

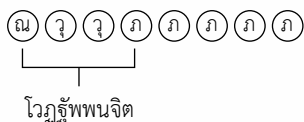

๗. โวฏฐัพพนญาณ มี ๒ ฐาน คือ

๑. ระหว่างสันตிரณจิตกับชวนจิต คือ ในปัญจทวารวิธิตที่อารมณ์มีกำลังแรง เมื่อสันตிரณจิตได้สวณอารมณ์จบจะมี โวฏฐัพพนจิตเกิดขึ้นเพื่อตัดสินปัญจอารมณ์ดับไปจะมีชวนจิตเกิดต่อโดยทันที ดังภาพ

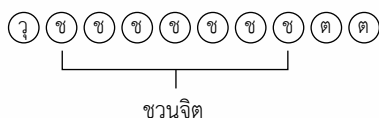
๒. ระหว่างสันตிரณจิตกับภวังคจิต คือ ในปัญจทวารวิธิตที่อารมณ์มีกำลังน้อย โวฏฐัพพนจิตจะติดสินไม่ให้มีชวนจิตเกิด เมื่อไม่มีชวนจิตเกิดก็จะลงภวังค์ต่อทันที ดังภาพ

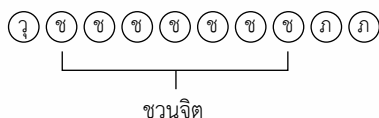
๘. ขวนฐาน มี ๖ ฐาน คือ

๑. ระหว่างโวฏฐัพพนจิตกับตทาลัมพนจิต คือ ในปัญจทวารวิธิตที่อารมณ์มีกำลังแรงมากจะสามารถมีตทาลัมพนจิตเกิดได้ เมื่อโวฏฐัพพนจิตตัดสินอารมณ์แล้วดับไปจะมีชวนจิตมาเสพอารมณ์นั้น ๗ ขณะ เมื่อชวนจิต

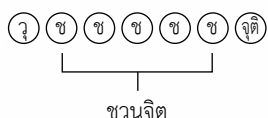
ดวงสุดท้ายดับไปจะมีตทาลัมพนจิตมารับอารมณ์ต่อ ดังภาพ

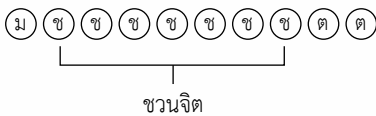
๒. ระหว่างโวภูฐัพพนจิตกับภวังคจิต คือ ใน
ปัญจทวารวิถีที่ไม่มีตทาลัมพนจิต เมื่อโวภูฐัพพนจิตตัดสิน
อารมณ์แล้วดับไป จะมีชวนจิตเกิดขึ้นเสพอารมณ์ ๗ ขณะ
เมื่อชวนจิตดวงสุดท้ายดับไปจะสิ้นสุดวิถีและลงภวังค์ต่อ
ทันที ดังภาพ

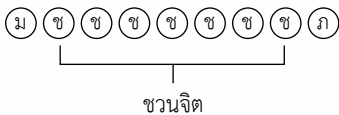
๓. ระหว่างโวภูฐัพพนจิตกับจุติจิต คือ ใน
มรณาสันนวิถีทางปัญจทวารที่ไม่มีตทาลัมพนจิต เมื่อ
โวภูฐัพพนจิตตัดสินอารมณ์แล้วดับไป จะมีชวนจิตเกิดขึ้น
เสพอารมณ์ ๕ ขณะ เมื่อชวนจิตดวงสุดท้ายดับไป จุติจิต
จะเกิดต่อโดยทันที ดังภาพ

๔. ระหว่าง มโนทวาราวชชนจิตกับตทาลัมพนจิต คือ ในมโนทวารวิถีที่อารมณ์ซัดมาก เมื่อมโนทวาราวชชนจิตเปิดรับอารมณ์ทางใจและตัดสินอารมณ์ไปพร้อมกันแล้ว จะมีชวนจิตเกิดขึ้นเสพอารมณ์ ๗ ขณะ เมื่อชวนจิตดวงสุดท้ายดับไป จะมีตทาลัมพนจิตเกิดขึ้นรับอารมณ์ต่ออีก ๒ ขณะ ดังภาพ

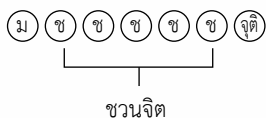

๕. ระหว่างมโนทวาราวชชนจิตกับภวังคจิต คือ มโนทวารวิถีที่ไม่มีตทาลัมพนจิต เมื่อมโนทวาราวชชนจิตเปิดรับอารมณ์ทางใจและตัดสินอารมณ์ไปพร้อมกันแล้ว จะมีชวนจิตเกิดขึ้นเพื่อเสพอารมณ์ ๗ ขณะ เมื่อชวนจิตดวงสุดท้ายดับไป จะสิ้นสุดวิถีและลงภวังค์ทันที ดังภาพ

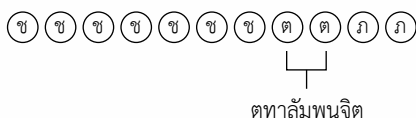
๖. ระหว่างมโนทวาราวชชนจิตกับจุดติจิต คือ ในมรรณาสันนิวิถีทางมโนทวารที่ไม่มีตทาลัมพนจิต เมื่อมโนทวาราวชชนจิตเปิดรับอารมณ์ทางใจพร้อมกับตัดสิน

อารมณ์ไปพร้อมกันแล้ว จะมีขวนจิตเกิดขึ้นเสพอารมณ์
๕ ขณะเมื่อขวนจิตดวงสุดท้ายดับไป จุติจิตจะเกิดต่อโดย
ทันที ดังภาพ

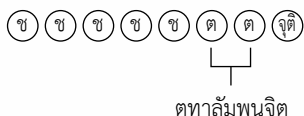

๙. ตทาลัมพนฐาน มี ๒ ฐาน คือ

๑. ระหว่างขวนจิตกับภวังคจิต คือ ในปัญจทวารวิถี
หรือมนทวารวิถีที่มีตทาลัมพนจิต เมื่อขวนจิตเกิดขึ้น
เสพอารมณ์ดวงสุดท้ายดับไป จะมีตทาลัมพนจิตเกิดขึ้น
รับอารมณ์ต่ออีก ๒ ขณะ แล้วลงภวังค์

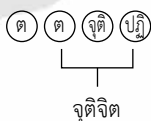

๒. ระหว่างขวนจิตและจุติจิต คือ ในมรณัสสนวิถี
ที่มีตทาลัมพนจิต หลังจากขวนจิตเกิดขึ้นเสพอารมณ์ ๕ ขณะ
แล้วดับไป จะมีตทาลัมพนจิตมารับอารมณ์ต่ออีก ๒ ขณะ
แล้วจุติจิตจึงเกิดขึ้น ดังภาพ

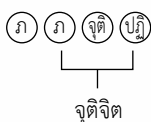

๑๐. จุตีสถาน มี ๓ สถาน คือ

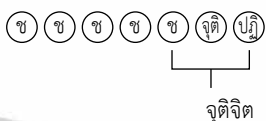
๑. ระหว่างตทาลัมพนจิตกับปฏิสณธิจิต คือ ในมรณาสันนวิถีมิตทาลัมพนจิต เมื่อตทาลัมพนจิต ๒ ขณะดับไป จุติจิตจะเกิดต่อทันที เมื่อจุติจิตดับไป ปฏิสณธิจิตจะเกิดต่อทันทีโดยไม่มีระหว่างกัน (ในภูมิที่มีจิต) ดังภาพ

๒. ระหว่างภวังคจิตและจุติจิต คือ ในมรณาสันนวิถีมิตทาลัมพนจิต หรือมิตทาลัมพนจิตแล้วมีภวังค์มาคั่น เมื่อภวังคจิตดับไปจุติจิตจะเกิดต่อทันที และเมื่อจุตติจิตดับไป จะมีปฏิสณธิจิตเกิดต่อทันทีโดยไม่มีระหว่างกัน ดังภาพ

๓. ระหว่าง ขวนจิตกับปฏิสณธิจิต คือ ในมรณาสันนวิถีวิถีที่เป็นขวนวาระ เมื่อขวนจิต ๕ ขณะดับลง จุติจิตจะเกิดต่อโดยทันที เมื่อจุติจิตดับไปปฏิสณธิจิตจะเกิดต่อทันทีโดยไม่มีระหว่างกันดังภาพ

ทั้งหมดนี้คือฐานพิสดาร ทั้ง ๒๕ ฐาน พร้อมคำอธิบาย
หวังว่าคงไม่ยากเกินไปนะครับ ก็จบเรื่องกิจสังคหะเพียง
เท่านี้ ต่อไปจะเป็นเรื่องของทวารสังคหะต่อไป ซึ่งจะนำเสนอ
ในปัญญาสารฉบับหน้า ช่วงท้ายบทขอนำเสนอปัญหาน่ารู้
สำหรับชาวพุทธ เพื่อเสริมความรู้ความเข้าใจในคำสอนของ
องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ละเอียดยิ่งขึ้น

ปัญหาน่ารู้

๑. ปุจฉา มีคำถามว่า ความโกรธมียอดเยี่ยมแต่มี
รากเป็นพิษ หมายถึงอะไร

วิสัชนา ความโกรธมียอดเยี่ยม หมายถึง เมื่อผู้ใด
มีความโกรธแล้วจะระบายออกด้วยการประทุษร้ายต่อ
ผู้ที่เขาโกรธ เมื่อได้ประทุษร้ายด้วยกายและวาจาจนเป็น
ที่พอใจ ด้วยอำนาจของฉันทะแล้วก็จะเกิดความยินดีสะใจ
ด้วยอำนาจของตัณหาที่ตามมา ซึ่งความยินดีสะใจนี้แหละ
ที่เปรียบเหมือนความโกรธมียอดเยี่ยม แต่ที่ว่าความโกรธ
มีรากเป็นพิษนั้น หมายถึง เมื่อมีการประทุษร้ายต่อผู้ที่เขา
โกรธด้วยทางกาย เช่น ตบ ตี ทำร้าย หรือฆ่าเขาจนถึงแก่
ความตาย ประทุษร้ายทางวาจาเช่น ด่า ว่า สบประชัญ หรือ

พูดจาเหน็บแนมเสียดสี ประชดประชัน ตลอดจนโฆษณา
ว่าเขาไม่ดื้ออย่างนั้นอย่างนี้ จนเขาเกิดความเสียหายแล้ว
ผลกระทบชั่วที่ทำกับผู้ที่เขาโกรธนั้นแหละจะตามให้ผลแก่เขา
โดยแน่นอนในอนาคต ซึ่งอาจจะถูกบุคคลอื่นถ่ายคลิป์วิดีโอ
การทำร้ายแก่บุคคลอื่นแล้วนำมาลงประจานในโลกโซเชียล
จนเสื่อมเสียชื่อเสียง เป็นที่เกลียดชังของสังคม และเมื่อทาง
ตำรวจมีหลักฐานการทำร้ายผู้อื่น ก็จะต้องถูกจับกุมให้มารับ
โทษทางคดีอาญาบ้านเมือง ซึ่งเบื้องต้นอาจติดคุกติดตาราง
ถูกไล่ออกจากงาน นี่เป็นโทษในปัจจุบันชาติ และอนาคต
ชาติอาจจะต้องไปคดีใช้กรรมในนรกอันแผ่ร้อนแสนสาหัส
เป็นเวลาอันยาวนาน และเศษกรรมแห่งกรรมชั่วเหล่านั้น
ยังจะส่งผลให้เขาต้องประสบโรคร้ายไข้เจ็บ ประสบอุบัติเหตุ
ถูกทำร้ายตลอดจนถูกฆ่า ซึ่งผลกระทบชั่วที่เกิดจากความ
โกรธที่มีโทษเป็นมูลรากนี้แหละเปรียบเหมือนรากที่เป็น
พิษ เพราะจะให้ผลอันแผ่ร้อนกับผู้โกรธนั่นเอง ดังนั้นพึงเห็น
โทษของความโกรธ และตั้งสติเพื่อการระงับยับยั้งความโกรธ
ให้ลดน้อยเบาบางลงย่อมเกิดคุณกับเราโดยแน่นอนครับ

๒. ปุจฉา ไม่เห็นทุกข์ ไม่เห็นธรรม ต้องเห็นทุกข์
จึงเห็นธรรม หมายความว่า คนที่จะเข้ามาสนใจศึกษาธรรม
ต้องมีความทุกข์กดดันจึงจะสนใจมาศึกษาธรรม ใช่หรือไม่

วิสัยชนา คนทั่วไปมักตีความคำพูดว่า ไม่เห็นทุกข์ ไม่เห็นธรรม ต้องเห็นทุกข์จึงเห็นธรรมไปในลักษณะนั้นแหละ ครับ คือเข้าใจว่าคนที่มีความทุกข์แล้วจึงจะแสวงหาทาง ให้พ้นหรือเบาบางจากความทุกข์ด้วยการเข้าวัดฟังธรรม หวังจะให้การได้ฟังธรรมเป็นที่พึ่งให้พ้นจากความทุกข์นั้นๆ แต่ถ้าไม่เกิดทุกข์ก็ไม่เห็นความจำเป็นต้องเข้าวัดฟังธรรม เลย แหม ทำอย่างกับวัดเป็นห้องสุขาที่มีไว้ปลดปล่อยทุกข์ หนักทุกข์เบาอย่างนั้นแหละ

แต่ความเป็นจริงแล้ว คำว่า ไม่เห็นทุกข์ไม่เห็นธรรมนั้น มีความหมายลึกซึ้งกว่านั้นมาก คือคำว่า ไม่เห็นทุกข์ หมายถึง ไม่เห็นทุกข์สัจจะที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงไว้ ส่วนคำว่า ไม่เห็นธรรมหมายถึง ไม่ได้ดวงตาเห็นธรรม คือไม่สามารถ รู้แจ้งพระนิพพานอันเป็นธรรมที่ดับทุกข์ได้อย่างแน่นอน ดังนั้นต้องเห็นทุกข์สัจจะก่อนจึงจะได้ดวงตาเห็นธรรมคือการบรรลุอริยมรรคอันมีพระนิพพานเป็นอารมณ์

ดังนั้นผู้ที่ไม่เห็นทุกข์คือ ไม่เห็นว่ารูปนามชั้น ๕ เป็นกองทุกข์ ก็ย่อมยินดีในรูปนามชั้น ๕ ของตนด้วย อำนาจของตัณหาอุปาทานก็ย่อมจะต้องตกอยู่ในวังวนแห่ง สังสารวัฏฏ์อย่างไม่มีวันจบสิ้น แล้วการจะให้เห็นว่าชั้น ๕

เป็นกองทุกข์ต้องทำอะไร ก็ต้องเริ่มที่การศึกษาเล่าเรียนว่าอะไรเป็นรูป อะไรเป็นนามเสียก่อน เพราะรูปนามนี้แหละเป็นอารมณ์ของการเจริญวิปัสสนา ถ้าไม่รู้จักลักษณะของรูปนามแล้วย่อมนิเฝ้าอาจลงมือปฏิบัติเพื่อให้ได้ดวงตาเห็นธรรมได้อย่างแน่นอน

เมื่อเข้าใจรูปนามแล้วก็ลงมือปฏิบัติด้วยการจัดสรรเวลาให้ว่างจากปิลิโธ คือ เครื่องกังวลทั้งหลายเสียก่อน แล้วจึงไปหาสถานที่ปฏิบัติที่เป็นสัปปายะ มีเรือนกัมมัฏฐานที่เป็นสัดส่วน มีกัลยาณมิตรที่จะคอยชี้แนะการปฏิบัติที่ถูกต้องตามพระไตรปิฎก แล้วจึงเริ่มลงมือปฏิบัติด้วยการกำหนดรูปนามเบื้องต้น เมื่อสติและสัมปชัญญะเข้าไปรู้ความจริงเหล่านี้แล้ว ปัญญาจะพัฒนาขึ้นเป็นญาณต่างๆ และต่อไปจะเห็นว่าทั้งรูปและนามล้วนถูกบีบคั้นมีความแตกดับด้วยกันทั้งสิ้น เมื่อเห็นไตรลักษณ์ของรูปนามแล้วเป็นอันว่าการทำกิจในอริยสัจ ๔ คือการกำหนดรู้ทุกข์ หรือเรียกว่า “การเห็นทุกข์” ได้เริ่มขึ้นแล้ว เมื่อเห็นว่ารูปนามชั้น ๕ ล้วนเป็นกองทุกข์แล้ว ความยินดีในอัตภาพ รูปนามชั้น ๕ ของตนก็จะค่อยๆ ลดลง ก็เท่ากับว่าเป็นการกระทำกิจในอริยสัจข้อที่ ๒ คือ การละสมุทัยก็คือค้นหาเป็น

ตัวก่อกบพ (เมื่อพระองค์ตรัสรู้ใหม่ๆ ได้เปล่งอุทานว่า เราแสวงหานายช่างผู้สร้างเรือนคือตัณหา บัดนี้เราพบท่านแล้ว ท่านจักสร้างเรือนแก่เรามิได้อีก โครงสร้างเรือนของท่านเราก็หักเสียแล้ว ยอดเรือนคืออวิชชา เราก็รื้อออกแล้ว จิตเราถึงวิสังขารคือพระนิพพาน อันปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ อีกต่อไป เพราะเราได้บรรลุธรรมอันเป็นที่สิ้นตัณหาแล้ว) เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบว่าตัณหาเป็นผู้ก่อกบพสร้าง ชนธ ๕ ให้เวียนว้ายตายเกิด จึงทรงแสดงต่อไปว่า ตัณหา เป็นธรรมที่ควรละ ซึ่งการจะละตัณหาได้ต้องมีการปฏิบัติ ธรรมสมควรแก่ธรรม คือ เริ่มต้นที่การเจริญสติปัฏฐาน ตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ดีแล้ว เมื่อเริ่มต้นการ ปฏิบัติที่ถูกต้องด้วยความเพียรอย่างสม่ำเสมอ แล้วสติและ สัมปชัญญะจะพัฒนาขึ้นเป็นวิปัสสนาญาณต่างๆ เริ่มจาก นามรูปปริจเฉทญาณเป็นต้นไป ขณะนั้นก็ได้ชื่อที่กำลังละ สมุทัยและกำลังเจริญมรรคไปในเวลาเดียวกัน เมื่อการเจริญ มรรคเป็นไปอย่างต่อเนื่องก็เท่ากับกำลังทำกิจในการให้แจ้ง ซึ่งนิโรธ คือ พระนิพพาน เมื่อเจริญการปฏิบัติจนถึงจุดหมาย แล้วก็สมควรแก่การบรรลุธรรมเบื้องต้นปลาย คือ อริยมรรค มืองค์ ๘ จะมาประชุมพร้อมกันในขณะจิตเดียวก็สามารถ

น้อมเอาพระนิพพานมาเป็นอารมณ์เพื่อทำการปหานกิเลส
ให้เป็นสมุจเฉท ขณะนั้นเรียกว่าได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุ
เป็นพระอริยบุคคล

เหล่านี้คือความหมายของคำว่า “ไม่เห็นทุกข์ไม่เห็น
ธรรม ต้องเห็นทุกข์จึงเห็นธรรม”

ฉบับนี้ขอยุติสารธรรมไว้เพียงเท่านี้ ส่วนที่เหลือจะ
นำเสนอในปัญญาสารฉบับต่อไป หวังว่าท่านสมาชิกคงจะ
ได้ประโยชน์ไม่มากนักน้อย ส่วนท่านที่ประสงค์จะศึกษาหรือ
ทบทวนอภิธรรมมัตถสังคหะตั้งแต่เบื้องต้น สามารถติดตาม
ชมได้ทางยูทูปเพียงพิมพ์คำว่า “จิตตสังคหวิภาค” หรือ
“เจตสิกสังคหวิภาค” หรือพิมพ์ชื่อ “เทพฤทธิ์ สาธิตการมณี”
ท่านก็สามารถจะรับฟังและชมเรื่องของจิตปรมัตถ์ และ
เจตสิกปรมัตถ์ โดยละเอียดพร้อมทั้งมีการยกตัวอย่างให้
เข้าใจได้โดยไม่ยากนัก ส่วนท่านที่สงสัยในเรื่องใด ก็สามารถ
โทรมาถามได้ที่กระผม เทพฤทธิ์ สาธิตการมณี หมายเลข
โทรศัพท์ ๐๘๖-๓๑๗๔๗๗๑ ห้ายี่สิบนี้ ขอความสุขความ
เจริญและความเป็นผู้มีปัญญาในธรรมแห่งองค์พระสัมมา
สัมพุทธเจ้าจงมีแก่ท่านสมาชิกทุกท่านครับ

ข่าวอนุโมทนา

คณะกรรมการมูลนิธิแนบมหานีรานนท์ ขออนุโมทนา
กับท่านผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ที่ร่วมกันอุปถัมภ์ค้ำชู
มูลนิธิแนบมหานีรานนท์ ซึ่งได้ดำเนินกิจการพระพุทธศาสนา
ทั้งทางด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระมาอย่างยาวนาน
๓๐ กว่าทศวรรษ ดังนี้

๑. คุณมานะ โกวิทยา และคุณวันฉะ โกวิทยา
ประธานเจ้าภาพผ้าป่าสามัคคี ในวิสาขบูชา ปี ๒๕๖๑
ซึ่งตรงกับวันอังคาร ที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑ พร้อมด้วย
บรรดาญาติมิตรทุกท่านที่ไม่ได้เฝ้าชมในที่นี้ ร่วมกับ
เหล่าคณาจารย์ และคณะนักศึกษาระดับมัธยมศึกษา
วัดสามพระยา วัดธาตุทอง มูลนิธิแนบมหานีรานนท์
คณะผู้ปฏิบัติธรรม ตลอดจนสาธุชนทั้งหลายที่ได้ช่วย
ชวนขยายในกิจอันเป็นกุศลครั้งนี้ สำหรับรายได้ที่เกิดจาก
งานการกุศลครั้งนี้ ทางมูลนิธิฯ จะได้นำมาใช้จ่ายในกิจการ
ของมูลนิธิฯ ต่อไป

๒. ท่านที่เป็นเจ้าภาพถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์
สามเณร แม่ชี ตลอดจนเจ้าภาพโรงทานต่างๆ ในวันงานทอด
ผ้าป่าสามัคคี ทุกๆ ท่านที่ไม่ได้เฝ้าชมในที่นี้

๓. เจ้าภาพราวบันไดและที่กั้นสาดบันไดหน้าตึก
ที่พักสงฆ์ อาจารย์แม่ชีสุภัทรา อภิมนต์บุตร พร้อมด้วย
ศิษยานุศิษย์ ๖๐,๐๐๐ บาท, คุณอุไรพรรณ พิพัฒน์ไพบูลย์
๒๐,๐๐๐ บาท

๔. เจ้าภาพบูรณะซ่อมแซมเรือนกรรมฐาน ๖๐ หลัง
(เพิ่มเติม) คุณธัญพร สุภัทราวุธ ๒๐,๐๐๐ บาท,
คุณพรพรรณ พุตระกุล ๑๗,๐๐๐ บาท, คุณแพรวพรรณ
พุตระกุล ๑๗,๐๐๐ บาท, คุณนิภาพร วิบูลย์จักร
๑๗,๐๐๐ บาท, คุณอรดี แยมสรวล – คุณอุษณา วัฒนวนิช
๑๗,๐๐๐ บาท

๕. คุณกุลวิณา เรื่องลอยขำ และคุณล้อม เสนียุทธ
พร้อมญาติมิตร ได้ร่วมกันบริจาคของใช้ในเรือนกรรมฐาน
มูลค่าประมาณ ๑๒,๔๐๘ บาท และเย็บหมอน จำนวน
๑๖๐ ใบ เย็บปลอกหมอน จำนวน ๒๐๓ ใบ เพื่อถวาย
พระภิกษุ สามเณร และให้ไว้ประจำเรือนกรรมฐานทั้ง
๖๑ หลัง อีกทั้งยังได้บำเพ็ญกุศลไวยาวัจฉัยในงานครัวและ
งานส่วนหน้าในช่วงระหว่างปิดภาคเรียนอีกด้วย

๖. ท่านที่เป็นเจ้าภาพถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์
สามเณร แม่ชี ตลอดจนผู้ปฏิบัติธรรมรายวัน ทุกๆ ท่านที่
ไม่ได้เอ่ยนามในที่นี้

๗. ท่านที่บริจาคเครื่องอุปโภค บริโภคต่างๆ ตลอดจน
อุปกรณ์ประกอบการศึกษาของนักศึกษาพระอภิธรรม ให้แก่
มูลนิธิแนบมหานีรานนท์ตลอดมา ทุกๆ ท่านที่ไม่ได้เอ่ยนาม
ในที่นี้

๘. ท่านที่บริจาคสมทบทุนมูลนิธิแนบมหานีรานนท์
สมทบทุนค่าอาหาร ค่าพิมพ์หนังสือเผยแพร่ ค่าพิมพ์หนังสือ
ประกอบการเรียนพระอภิธรรม ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่ารักษา
พยาบาลพระภิกษุ สามเณร แม่ชี คณาจารย์และเจ้าหน้าที่
มูลนิธิฯ ค่าใช้จ่ายเผยแพร่ธรรมทางสถานีวิทยุ ค่าซ่อมแซม
อาคารสถานที่ต่างๆ ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของ
มูลนิธิฯ อื่นๆ ทั่วไป ทุกๆ ท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามในที่นี้

ด้วยอานุภาพของพระรัตนตรัย และด้วยบุญฐานุภาพ
ของท่านทั้งหลายที่ได้บำเพ็ญมาแล้วนั้น ขอให้ท่านสาธุชน
ทั้งหลาย จงมีอายุยืนยาว มีผิวพรรณผ่องใส มีความสุข
มีกำลังกายและกำลังใจเข้มแข็ง มีปฏิภาณปัญญา
เป็นผู้ไม่มีโรค มีความเป็นอิสระ เป็นผู้ออกงามไพบูลย์
ในคำสอนของพระพุทธเจ้า และขอจงบรรลुพระนิพพาน
โดยเร็วพลันด้วยกันทุกท่านเทอญ

ผู้มีจิตศรัทธาร่วมสนับสนุนมูลนิธิแนบมหานีรานนท์
สามารถบริจาคโดยการโอนเงินเข้าบัญชีดังนี้

๑. ชื่อบัญชี “มูลนิธิแนบมหานีรานนท์”

ธนาคารกรุงไทย สาขานนข้าวสาร

เลขที่บัญชี ๐๒๗-๑-๒๒๒๙๘-๐

ประเภทออมทรัพย์

๒. ชื่อบัญชี “มูลนิธิแนบมหานีรานนท์”

ธนาคารกรุงศรีอยุธยา สาขาสำนักเพลินจิต

บัญชีเลขที่ ๐๐๑-๙-๓๘๙๔๒-๐

ประเภทออมทรัพย์

และโปรดส่งสำเนาการโอนเงินไปยังมูลนิธิแนบฯ
หรือทางไลน์หมายเลข ๐๘๙-๖๑๓-๙๓๓๓

ข่าวมูลนิธิฯ

มูลนิธิแนบมahanrananth มีวัตถุประสงค์ในการจรรโลงและสืบทอดพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้วยการส่งเสริมฐานะในพระศาสนา ๒ ประการ คือ คັນถุระและวิปัสสนาธุระ

คันถุระ

๑. จัดตั้งสำนักศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกพระอภิธรรม หลักสูตรประจำ ๒ ปี สำหรับพระภิกษุ สามเณร และแม่ชี (สำหรับฆราวาสพักนอกสำนักฯ) ณ มูลนิธิแนบมahanrananth เปิดรับสมัครปีละรุ่นๆ ละ ๕๐ ท่าน เปิดรับสมัครตั้งแต่วันที่ ๑ มีนาคม ถึงวันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๖๑

๒. จัดการเรียนการสอนพระอภิธรรมเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนทั่วไป ๓ แห่ง คือ

๒.๑ วัดธาตุทอง ถ.สุขุมวิท เขตวัฒนา

ณ วิหารลิ้มปาภรณ์ ทุกวันอาทิตย์

เวลา ๐๘.๓๐ – ๑๔.๐๐ น.

๒.๒ วัดสามพระยา เขตพระนคร

ณ อาคารสุทโธทิมสรณ์ ชั้น ๑

ห้อง ๑๐๑ และ ๑๐๒ เป็นประจำทุกวัน

วันจันทร์ - ศุกร์ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๔.๓๐ น.

วันเสาร์ - อาทิตย์ เวลา ๐๘.๓๐ - ๑๕.๓๐ น.

๒.๓ มุลนิธิแนบมหานีรานนท์

ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๖.๓๐ น.

๓. จัดพิมพ์วารสารชื่อ “ปัญญาสาร” เพื่อแจกเป็น
ธรรมทาน ปีละ ๔ ฉบับ ผู้สนใจสามารถสมัครเป็นสมาชิก
ได้โดยไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ

๔. จัดพิมพ์หนังสือคู่มือประกอบการศึกษา
พระอภิธรรมหลักสูตรประจำ เป็นครั้งคราวไป ในคราว
หนังสือหมด

๕. เผยแพร่เสียงธรรมะทางสถานีวิทยุ พล. ๑
รักษาพระองค์ คลื่น AM.๑๔๒๒ ทุกวันจันทร์ - ศุกร์
เวลา ๑๐.๓๐ - ๑๑.๐๐ น.

วิปัสสนาธุระ

๑. จัดตั้งสำนักวิปัสสนา ณ มูลนิธิแนบมหานีรานนท์ โดยมีเรือนสำหรับเป็นที่ฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จำนวน ๖๑ หลัง เพื่อรองรับผู้ที่มีความรู้ปรารถนาธรรมตามสมควร ได้เข้าฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

สำหรับผู้ที่เคยผ่านโครงการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสูตรของสำนักฯ มาแล้ว สามารถแจ้งความประสงค์ที่จะเข้าปฏิบัติได้ที่สำนักงานมูลนิธิฯ หรือทางโทรศัพท์ โดยแจ้งความประสงค์ล่วงหน้าไม่เกิน ๓๐ วัน

๒. จัดโครงการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน หลักสูตร ๗ วัน ดังนี้

วันที่ ๘ - ๑๔	มิถุนายน	๒๕๖๑
วันที่ ๑๓ - ๑๙	กรกฎาคม	๒๕๖๑
วันที่ ๓ - ๙	สิงหาคม	๒๕๖๑
วันที่ ๗ - ๑๓	กันยายน	๒๕๖๑
วันที่ ๕ - ๑๑	ตุลาคม	๒๕๖๑
วันที่ ๙ - ๑๕	พฤศจิกายน	๒๕๖๑
วันที่ ๑๔ - ๒๐	ธันวาคม	๒๕๖๑

๓. จัดโครงการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน หลักสูตร
๓ วัน ดังนี้

วันที่ ๒๕ - ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑

วันที่ ๒๐ - ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑

วันที่ ๒๔ - ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

๔. พระนักศึกษาฯ หลักสูตรประจำ ๒ ปี เข้าฝึก
ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ๗ วัน

วันที่ ๒๑ - ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๑ (ปี ๒)

วันที่ ๑ - ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๑ (ปี ๑)

วันที่ ๑๖ - ๒๒ กันยายน ๒๕๖๑ (ปี ๒)

วันที่ ๒๔ - ๓๐ กันยายน ๒๕๖๑ (ปี ๑)

ข่าวงานบำเพ็ญกุศลประจำปี ๒๕๖๑

๑. วันอาสาฬหบูชา (วันศุกร์ที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๑)
ทอดผ้าป่าสามัคคี

๒. ถวายผ้ากฐินสามัคคี (วันอาทิตย์ที่ ๒๘ ตุลาคม
๒๕๖๑) หลังจากออกพรรษาแล้ว

ผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนาทั่วไป เดือนมกราคมถึงมีนาคม
ปีพุทธศักราช ๒๕๖๑

- พระภิกษุ	๓๖	รูป
- สามเณร	๒	รูป
- แม่ชี	๗	ท่าน
- ขรวาสชาย	๑๑	ท่าน
- ขรวาสหญิง	๘๔	ท่าน
รวม	๑๔๐	ท่าน

ผู้เข้าอบรมปฏิบัติวิปัสสนา หลักสูตร ๗ วัน เดือนมกราคม
ถึงมีนาคม ปีพุทธศักราช ๒๕๖๑

- พระภิกษุ	๖	รูป
- สามเณร	๑	รูป
- แม่ชี	๔	ท่าน
- ขรวาสชาย	๙	ท่าน
- ขรวาสหญิง	๖๔	ท่าน
รวม	๘๔	ท่าน

ผู้เข้าอบรมปฏิบัติวิปัสสนา หลักสูตร ๓ วัน เดือนมกราคม
ปีพุทธศักราช ๒๕๖๐

- พระภิกษุ	-	รูป
- สามเณร	-	รูป
- แม่ชี	-	ท่าน
- ขรवासชาย	๔	ท่าน
- ขรवासหญิง	๒๕	ท่าน
รวม	๒๙	ท่าน

ผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนารวมทั้งหมด เดือนมกราคมถึง
มีนาคม ปีพุทธศักราช ๒๕๖๑

- พระภิกษุ	๔๒	รูป
- สามเณร	๓	รูป
- แม่ชี	๑๑	ท่าน
- ขรवासชาย	๒๔	ท่าน
- ขรवासหญิง	๑๗๓	ท่าน
รวม	๒๕๓	ท่าน

นักศึกษาพระอภิธรรม หลักสูตรประจำ ปีการศึกษา ๒๕๖๐

- พระภิกษุ	๔๓	รูป
- สามเณร	๒	รูป
- แม่ชี	๓	ท่าน
- อรวาสชาย	-	ท่าน
- อรวาสหญิง	๒	ท่าน
รวม	๕๐	ท่าน

ตารางการบรรยายธรรม

มูลนิธิเนรมมหานีรานนท์ ทุกวันอาทิตย์ (ห้อง ๒)		
เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๑.๐๐ น.	บุคคลบัญญัติ	อ.แม่ชีสุภัทรา อภิมนต์บุตร
เวลา ๑๒.๐๐ – ๑๔.๐๐ น.	วิปัสสนากรรมฐาน	อ.แม่ชีสุภัทรา อภิมนต์บุตร
เวลา ๑๔.๓๐ – ๑๖.๓๐ น.	มหาปฏฐาน	อ.แม่ชีสุภัทรา อภิมนต์บุตร

วัดธาตุทอง ทุกวันอาทิตย์		
อาทิตย์ที่ ๑		
เวลา ๐๘.๓๐ – ๑๑.๐๐ น.	ธัมมสังคณี	พ.ม. เกรียงศักดิ์ กลยาโณ
เวลา ๑๒.๐๐ – ๑๔.๓๐ น.	ภาษาบาลีเบื้องต้น	พ.ม. เกรียงศักดิ์ กลยาโณ
อาทิตย์ที่ ๒		
เวลา ๐๘.๓๐ – ๑๐.๓๐ น.	วิปัสสนากรรมฐาน	อ.บุญญรัฐศักดิ์ ทวีพัฒน์
เวลา ๑๐.๓๐ – ๑๒.๐๐ น.	อภิ.สังคหะ.ปริจเฉทที่ ๔	อ.บุญญรัฐศักดิ์ ทวีพัฒน์
เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๔.๓๐ น.	อภิ.สังคหะ.ปริจเฉทที่ ๖	อ.บุญญรัฐศักดิ์ ทวีพัฒน์
อาทิตย์ที่ ๓		
เวลา ๐๘.๓๐ – ๑๐.๓๐ น.	วิปัสสนากรรมฐาน	อ.บุญญรัฐศักดิ์ ทวีพัฒน์
เวลา ๑๐.๓๐ – ๑๒.๐๐ น.	อภิ.สังคหะ.ปริจเฉทที่ ๔	อ.บุญญรัฐศักดิ์ ทวีพัฒน์
เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๔.๓๐ น.	อภิ.สังคหะ.ปริจเฉทที่ ๖	อ.บุญญรัฐศักดิ์ ทวีพัฒน์
อาทิตย์ที่ ๔		
เวลา ๐๘.๓๐ – ๑๐.๓๐ น.	พระสูตร, มลีนทปปัญหา	อ.นิตยา ปรีชายุทธ
เวลา ๑๐.๓๐ – ๑๒.๐๐ น.	ธัมมสังคณีมาติกา	อ.สุมนชา กระจาดทอง
เวลา ๑๒.๓๐ – ๑๔.๐๐ น.	ธัมมสังคณีมาติกา	อ.สุมนชา กระจาดทอง

วัดสามพระยา วันจันทร์ถึงวันอาทิตย์		
ห้อง ๑๐๑		
จันทร์	เวลา ๙.๐๐ – ๑๑.๐๐ น. อภิ.สังคหะ.ปริจเฉทที่ ๑-๙ (ภาษาอังกฤษ) อ.ดร.ช่วย กรรณวัฒน์	เวลา ๑๒.๓๐ – ๑๔.๓๐ น. อภิ.สังคหะ.ปริจเฉทที่ ๓ อ.สุนัย กษิติประดิษฐ์
อังคาร		
พุธ		เวลา ๑๒.๐๐ – ๑๔.๐๐ น. ภาษาบาลี พระมหาสมชัย รตนภาโณ
พฤหัสบดี		เวลา ๑๒.๐๐ – ๑๔.๐๐ น. พระสูตร อ.สนธิชัย ทวีโชคทรัพย์สิน
ศุกร์	เวลา ๙.๐๐ – ๑๑.๐๐ น. มูลยมก (ติกะที่เหลือ) อ.แม่ชีสุภาภรณ์ พิสิษฐ์ศักดิ์	เวลา ๑๒.๐๐ – ๑๔.๐๐ น. ภาษาบาลี พระมหาสมชัย รตนภาโณ
เสาร์	เวลา ๙.๐๐ – ๑๑.๓๐ น. อภิ.สังคหะ.ปริจเฉทที่ ๓ อ.แหวมยุรี ราชพัฒน์	เวลา ๑๒.๓๐ – ๑๔.๓๐ น. อภิ.สังคหะ.ปริจเฉทที่ ๔ อ.แหวมยุรี ราชพัฒน์
อาทิตย์	เวลา ๙.๐๐ – ๑๑.๐๐ น. พระสูตร อ.สมพร ปัญญาธร	
	เวลา ๑๑.๐๐ – ๑๒.๐๐ น. อภิ.สังคหะ.ปริจเฉทที่ ๕ อ.สนั่น กรรณวัฒน์	

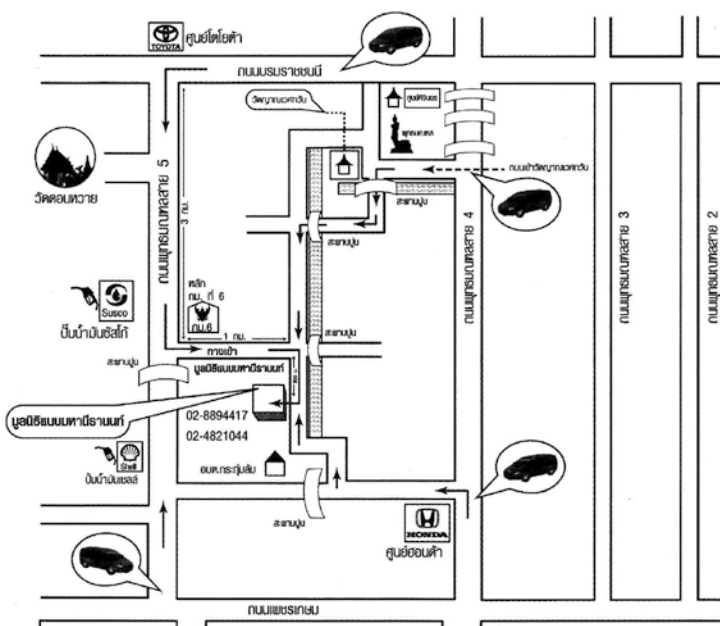
วัดสามพระยา วันจันทร์ถึงวันอาทิตย์		
ห้อง ๑๐๒		
จันทร์	เวลา ๙.๐๐ – ๑๑.๓๐ น. วิปัสสนากรรมฐาน อ.บุญณัฐศักดิ์ ทวีพัฒน์	เวลา ๑๒.๐๐ – ๑๔.๓๐ น. อภิ.สังคหะ.ปริจเฉทที่ ๑ อ.บุญณัฐศักดิ์ ทวีพัฒน์
อังคาร	เวลา ๙.๐๐ – ๑๑.๐๐ น. วิสุทธิมรรค พระมหาสมชาย อธิปญโญ	เวลา ๑๒.๓๐ – ๑๔.๓๐ น. อภิ.สังคหะ.ปริจเฉทที่ ๑ อ.บุญณัฐศักดิ์ ทวีพัฒน์
พุธ	เวลา ๙.๐๐ – ๑๑.๐๐ น. วิสุทธิมรรค พระมหาสมชาย อธิปญโญ	เวลา ๑๒.๐๐ – ๑๔.๐๐ น. ธัมมสังคณี พ.ม. เกรียงศักดิ์ กลยาโณ
พฤหัสบดี	เวลา ๙.๐๐ – ๑๑.๐๐ น. ธัมมสังคณี พ.ม. เกรียงศักดิ์ กลยาโณ	เวลา ๑๒.๐๐ – ๑๔.๐๐ น. ภาษาบาลี พ.ม. เกรียงศักดิ์ กลยาโณ
ศุกร์	เวลา ๙.๐๐ – ๑๑.๐๐ น. อภิ.สังคหะ.ปริจเฉทที่ ๘ อ.บุญณัฐศักดิ์ ทวีพัฒน์	เวลา ๑๒.๓๐ – ๑๔.๓๐ น. อภิ.สังคหะ.ปริจเฉทที่ ๕ อ.บุญณัฐศักดิ์ ทวีพัฒน์
เสาร์	เวลา ๘.๓๐ – ๑๑.๓๐ น. วิสุทธิมรรค อ.สมพร ปัญญาธรร	เวลา ๑๒.๓๐ – ๑๔.๐๐ น. สังขารยมก อ.แม่ชีสุภาภรณ์ พิสิษฐ์ศักดิ์
อาทิตย์	เวลา ๙.๐๐ – ๑๑.๐๐ น. อภิ.สังคหะ.ปริจเฉทที่ ๙ อ.แววมยุรี ราชพัฒน์	เวลา ๑๒.๐๐ – ๑๓.๓๐ น. วิปัสสนากรรมฐาน อ.แววมยุรี ราชพัฒน์

รายชื่อคณะกรรมการมูลนิธิแนบพานิธานนท์

(จะครบวาระในการดำรงตำแหน่งวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๔)

๑. นางสาวปราโมช น้อยวัฒน์	ประธานกรรมการ
๒. นายปราโมทย์ อิทธิกุล	รองประธานกรรมการ คนที่ ๑
๓. นายเทพฤทธิ์ สาธิตการมณี	รองประธานกรรมการ คนที่ ๒
๔. นางสาววรวรรณ ศุภจรรยา	กรรมการ
๕. นางสาวพูนศรี นนทการ	กรรมการ
๖. นางสุภาพร อัครวิวะกุล	กรรมการ
๗. นางสุดา ปิ่นทอง	กรรมการ
๘. นางสาวณัฐเมธี แก้วนาค	กรรมการ
๙. นางสุนีย์ ธุระงาน	กรรมการและเหรัญญิก
๑๐. นางอุไรพรรณ พิพัฒน์ไพบูลย์	กรรมการและเลขานุการ

แผนที่มูลนิธิแนบมหานีรานนท์

ยานิ โสตานิ โลกสุมี
โสตานํ สํวรํ พุรุมิ

สติ เตสํ นิवारณํ
ปณฺญาเยเต ปิถียเร.

ขุ.สุ. ๒๕/๔๒๕/๕๓๐ (สุยา.)

กระแสน (มีต้นหาเป็นต้น) เหล่าใดมีอยู่ในโลก, สติเป็นเครื่องกั้นกระแสน
เหล่านั้น, เรากล่าวว่าสติเป็นเครื่องกั้นกระแสนทั้งหลาย, กระแสนเหล่านั้น
บัณฑิตย่อมปิดกั้นได้ด้วยปัญญา.

